

**Ihmiskauppa, pakkotyö ja kiskonnantapainen työsyryjäntä
Suomessa – tutkimus rajanveto-ongelmista
oikeuskäytännössä**

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Työoikeus
Daniela Viljamaa
Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Ihmiskauppa, pakkotyö ja kiskonnantapainen työsyryntä Suomessa – tutkimus rajanveto-ongelmista oikeuskäytännössä

Tekijä: Daniela Viljamaa

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustiede, työoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: IX+ 69

Vuosi: 2025

Tiivistelmä:

Tutkimukseni keskittyy työperäiseen ihmiskauppaan, pakkotyön määritelmään ja kiskonnantapaiseen työsyryntään Suomessa. Tutkimusmetodini on lainopillinen eli tulkitsen ja systematisoin voimassa olevia oikeusnormeja ja oikeuskäytäntöä. Ihmiskaupan ja sen lähirikosten, kuten kiskonnantapaisen työsyryntän erottaminen toisistaan on todettu haasteelliseksi. Ratkaisuksi on kehoitettu tulkintaohjeiden laatimista laintulkitsijoille ja viranomaisille. Ihmiskaupan rikostunnusmerkistö sisältää useita avoimia ja vaikeasti tulkittavia käsitteitä, kuten ”pakkotyö” ja ”ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet”. Etenkin pakkotyön määritelmää on pidetty haasteellisena ja vaikeasti tulkittavana.

Kansainvälinen työjärjestö ILO onkin kehittänyt pakkotyön tulkitsemisen helpottamiseksi erilaisia pakkotyöhön viittaavia indikaattoreita. Tutkimuksessa käsittelemieni oikeustapausten perusteella vaikuttaisikin siltä, että tuomioistuimet ovat ratkaisuisissaan aktiivisesti ottaneet nämä pakkotyöhön viittaavat indikaattorit huomioon ja arvioineet työperäisen ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän tapauksia niiden valossa.

Aiemmin katsottiin, että pakkotyön määritelmän selkeytyminen ja ILO:n kehittämät pakkotyön indikaattorit voisivat mahdollisesti auttaa ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välisen rajanveto-ongelman poistamisessa. Tutkielmani perusteella katsoisin, että pakkotyön määrittely itsessään on tullut selveemmäksi ILO:n kehittämien indikaattoreiden myötä, mutta rajanvetoa työperäisen ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välillä ei edelleenkään osata tehdä johdonmukaisesti. Ongelman poistamiseksi esitutkintaviranomaisille, syyttäjille ja tuomioistuimille tulisi kehittää ihmiskaupan ja sen lähirikosten erottamista koskevat selkeät tulkintaohjeet.

Avainsanat: Ihmiskauppa, kiskonnantapainen työsyryntä, pakkotyö

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällys

Lähteet	V
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusmetodi ja tutkimuksen kohde	1
1.2 Uhrien ulkomaalaisuudesta ja tapausten rajanveto-ongelmista.....	2
2 Ihmiskauppa ja pakkotyö	3
2.1 Ihmiskauppa kansainvälisten sopimusten ja kansallisen lain mukaan	3
2.1.1 Ihmiskauppa Suomen lainsäädännössä.....	3
2.1.2 Syrjinnän kieltävästä lainsäädännöstä	4
2.1.3 Euroopan unionin sääntely ja sen kehittyminen	6
2.1.4 Palermon sopimus	11
2.2 Ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön kehityskaari	12
2.2.1 Ulkomaalaislain 52 a §:n merkitys uhrin kannalta	15
2.2.2 Rikostunnusmerkistöjen eroista.....	17
2.3 Ihmiskaupan tutkimisen haasteista	18
2.3.1 Haasteet 2010-luvulla	18
2.3.2 Ehdotettuja ratkaisuja käytännön haasteisiin.....	21
2.3.3 Tilastotietoa ihmiskaupasta 2020-luvulla	22
2.4 Pakkotyö	25
2.4.1 Pakkotyön esiintyvyys ja sen määrittely	25
2.4.2 Pakkotyöhön viittaavat 11 indikaattoria	26
3 Oikeuskäytäntö ILO:n indikaattoreiden valossa – ratkaisut kiskonnantapaisesta työsyrjinnästä	30
3.1 Tapauksista ja analyysin rakenteesta	30
3.2 Hoiva-alan työstä siivoojiksi: tapaus 1	31
3.2.1 Tosiseikat, työperäisen hyväksikäytön piirteet ja syrjintä	31

IV

3.2.2 Kiskonnantapaisen työsyryjinnän tunnusmerkistötekijöistä	33
3.3 Työtä vailla palkkaa: tapaus 2.....	35
3.4 Kiskonnantapaisen työsyryjinnän ja ihmiskaupan rajoilla: tapaus 3.....	37
4 Oikeuskäytäntö ILO:n indikaattoreiden valossa – Ihmiskauppaa koskevat ratkaisut	40
4.1 Törkeää kiskontaa ja ihmiskauppaa: tapaus 4	40
4.1.1 Ratkaisusta yleisesti.....	40
4.1.2 Asianomistaja B:n tapaus törkeästä kiskonnasta	41
4.1.3 Asianomistaja A:n tapaus ihmiskaupasta.....	45
4.1.4 Teon tunnusmerkistön mukaisuudesta lain esitöiden valossa.....	48
4.1.5 Ratkaisun lopputulos ja käräjäoikeuden johtopäätökset.....	51
4.2 Loppuanalyysi käräjäoikeuden ihmiskauppatapauksesta ja kiskonnantapaisten työsyryjinnän tapauksista	54
4.3 Turun hovioikeuden tapaus.....	56
4.3.1 Tapauksen esittely.....	56
4.3.2 Ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista.....	58
4.3.3 Ihmisarvon käsitteestä yleisemmin.....	60
4.4 Siliadin v. Ranska	61
5 Johtopäätökset ja tutkimustulos	63
5.1 Lähtökohdat.....	63
5.2 Pakkotyön ja ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden selkeydestä	66
5.3 Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä	67

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Andrees, Beate: Forced labour and trafficking in Europe: how people are trapped in, live through and come out. Working Paper 57. International Labour Office. Geneve 2008.

Aradau, Claudia: The Perverse Politics of Four-Letter Words: Risk and Pity in the Securitisation of Human Trafficking. *Millennium: Journal of International Studies* 2004 (33), s. 251–277.

Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia – Viuhko, Minna: Ehdolla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNI, 3. edition. Helsinki 2011.

Kimpimäki, Minna: Ulkomaisten työntekijöiden hyväksikäyttö: ihmiskauppaa, kiskonnantapaista työsyntintää vai alipalkkausta? *Lakimies* 5/2021, s. 785–811.

Kimpimäki, Minna: Ihmiskauppa kansallisena ja kansainvälisenä ongelmana. *Lakimies* 8/1999, s. 1188–1201.

Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. 3. uudistettu painos. Edita Publishing Oy. Helsinki 2020.

Koskinen, Seppo – Kairinen, Matti – Nieminen, Kimmo – Nordström, Kim – Ullakonoja, Vesa – Valkonen, Mika: Työoikeus. WSOY pro 2004-. Päivityksen sisältö perustuu vuonna 2018 Oikeuden perusteokset -sarjassa julkaistuun Työoikeus-teoksen 5. uudistettuun painokseen.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Alma talent Oy. Helsinki 2022.

Melander, Sakari: Ihmisarvon muuttuva oikeudellinen merkitys – erityisesti rikosoikeudessa. *Oikeus* 2/2008, s. 181–199.

Ollus, Natalia: Regulating forced labour and combating human trafficking: the relevance of historical definitions in a contemporary perspective. Teoksessa Passas, Nikos (toim.): *Crime, Law and Social Change. An Interdisciplinary Journal*. June 2015, Volume 63, Issue 5, s. 221–246. [<https://ht-radar.com/wp-content/uploads/2020/07/Ollus-2015-Forced-labor-historical-defini.pdf>]

Pärssinen, Venla: Uhreille myönnettävä oleskelulupa ihmiskaupan vastaisen toiminnan keinona: EU:n uhridirektiivi ja siihen liittyvä hallituksen esitys kansainvälisten velvoitteiden ja suositusten valossa. Oikeus 2/2006, s. 178–199.

Roth, Venla: Ihmiskaupasta suomalaisessa työelämässä. Oikeus 3/2010, s. 278–287.

Roth, Venla: Paritusta vai ihmiskauppaa. Defensor Legis N:o 3/2007 s. 419–436.

Soukola, Krista: Ihmiskauppa pakkotyöhön. Teoksessa Jalanko, Risto – Siiki, Marika: Kirjoituksia työoikeudesta. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Hakapaino Oy. Helsinki 2009, s. 269–284.

Viuhko, Minna: Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaaliuhreja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus. Oikeus 4/2013, s. 385–404.

Weitzer, Ronald: Sex Trafficking and the Sex Industry: The Need for Evidence-based Theory and Legislation. *The Journal of Criminal Law – Criminology* 2012 (101), s. 1337–1369.

Selvitykset, raportit ja internetlähteet

Ihmiskauppa.fi: [<https://ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ihmiskaupan-vastainen-tyo-suomessa/esitutkintaviranomaiset/>] (vierailtu 23.2.2025)

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä: Ihmiskaupan vuosikatsaus 2023.

[<https://ihmiskauppa.fi/wp-content/uploads/2024/02/Vuosikatsaus2023.pdf>]

International Labour Organization (ILO): The cost of coercion. Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. Geneva 2009.

[https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_norm/%40declaration/documents/publication/wcms_106268.pdf]

International Labour Organization (ILO): ILO indicators of forced labour. Special action programme to combat forced labour. Geneva 2012.

[https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_norm/%40declaration/documents/publication/wcms_203832.pdf]

International Labour Organization (ILO) – Walk Free – International Organization for Migration (IOM): Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. Geneva 2022.

[https://publications.iom.int/system/files/pdf/ILO-GEMS-2022_0.pdf]

VII

Euroopan muuttoliikeverkosto – Maahanmuuttovirasto: Maahanmuuton tunnusluvut 2023.

[https://emn.fi/wp-content/uploads/EMN_maahanmuuton-tunnusluvut_2023-2.pdf]

Eur-lex.europa.eu: [<https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/glossary/european-convention-on-human-rights-echr.html>] (vierailtu 12.1.2025)

Oikeusministeriön kotisivu – Hankkeet ja säädösvalmistelu.

[<https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM006:00/2023>] (vierailtu 12.1.2025)

Oikeusministeriö: Suomi torjuu ihmiskauppaa. Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:15.

Oikeusministeriö: Vakavaan alipalkkaukseen perustuva työntekijöiden hyväksikäyttö ja siihen reagointi. Rikosoikeudellinen selvitys. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19.

Sisäasiainministeriö: Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman toimeenpanon arviointi sekä suositukset ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön ja toimenpiteiden kehittämiseksi. Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportti. Sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2011.

[https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79703/sm_172011.pdf?sequence=1&isAllowed=y]

Työ- ja elinkeinoministeriö: Työsyryjinnän seuranta Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 53/2014.

[<https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ty%C3%B6syryjinn%C3%A4n+seuranta+suomessa+18122014.pdf>]

Valtioneuvosto: Ihmiskauppa ja sen lähirikokset. Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18.

Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö: Ulkomaalaisten alipalkkaus harmaan talouden ilmiönä Suomessa – oikeustapa-analyysi. Selvitys 5/2020.

Vähemmistövaltuutettu: Kansallinen ihmiskaupparaporttija – Kertomus 2010. Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. Painoyhtymä Oy. Porvoo 2010.

[https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/k_17+2010.pdf]

Virallislähteet

HE 66/1988 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 94/1993 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 44/2003 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuden turvaamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 151/2003 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 28/2003 vp) täydentämisestä.

HE 34/2004 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 221/2005 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta.

HE 32/2006 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 5 ja 10 §:n muuttamisesta.

HE 183/2006 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta.

HE 103/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 266/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain muuttamisesta.

HE 26/2024 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

LaVM 4/2004 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä 34/2004 vp eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 15/2014 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä 103/2014 vp eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Tuomioistuinten ratkaisut

Helsingin KO R 14/1472, 22.10.2014.

Helsingin KO R 15/7915, 08.03.2016.

Helsingin KO R 15/6646, 17.02.2017.

Helsingin KO R 21/9034, 28.04.2023.

Pirkanmaan KO R 12/2271, 29.06.2012.

Savonlinnan KO R 08/206, 20.2.2009.

Turun HO R 12/1529, 30.09.2013.

Vantaan KO R 07/1363, 13.07.2007.

Österbottens TR R 09/528/737, 30.04.2010.

KKO 2020:15, R2018/614, 18.02.2020.

Siliadin v. France 73316/01, 26.07.2005.

Lyhenteet

EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
HO	hovioikeus
ILO	International Labour Organization, Kansainvälinen työjärjestö
KO	käräjäoikeus
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
Pam	Palvelualojen ammattiliitto
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
TR	tingsrätt, käräjäoikeus
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Tutkimusmetodi ja tutkimuksen kohde

Tutkimukseni kohteena on työperäisen hyväksikäytön ilmenemismuodoista pääasiassa ihmiskauppa ja kiskonnantapainen työsyryntä. Avainasemassa tutkimuksessani on ihmiskauppa ja sen rikostunnusmerkistössä ilmenevä pakkotyön määritelmä. Tutkimuskysymykseni kulminoituu siihen, miten oikeuskäytännössä on käsitelty työperäistä ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista työsyryntää ja mitä pakkotyöhön viittaavia elementtejä tapauksissa ilmenee. Tutkimuksessani pyrin vastaamaan tutkimusaineistoni ja käsittelemieni oikeustapausten pohjalta siihen, onko rajanveto työperäisen ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välillä selkiytynyt.

Yhdessä käsittelemässäni Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa R 21/9034 syyttäjän ensisijainen syyte oli esitetty kiskonnantapaisesta työsyryntästä, mutta syyteoikeuden vanhenemisen vuoksi asiaa käsiteltiin toissijaisen syytteen mukaisesti törkeänä kiskontana. Katsoisin, että teko olisi kyllä selvästikin täyttänyt kiskonnantapaisen työsyryntän rikostunnusmerkistön, joten tapaus on muihin kiskonnantapaista työsyryntää koskeviin tapauksiin verrannollinen eri rikosnimikkeestä huolimatta. Asiaa käsiteltiin törkeänä kiskontana vain sen takia, että syyteoikeus kiskonnantapaisesta työsyryntästä oli vanhentunut.

Käyttämäni tutkimusmenetelmä on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen. Tutkimuksessani tulkitseen ja systematisoin voimassa olevaa oikeutta ja oikeuskäytäntöä. Avainasemassa tutkimuksessani on kiskonnantapaista työsyryntää ja ihmiskauppaa koskevan oikeuskäytännön tulkitseminen. Ihmiskaupan rikostunnusmerkistössä on useita vaikeasti tulkittavia ja suhteellisen avoimia määritelmiä, kuten ”pakkotyö” ja ”ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet”, joiden merkityksiä tulkitseen erilaisten oikeustapausten kautta.

Työperäisessä ihmiskaupassa on kysymys kaikista vakavimmasta työperäisen hyväksikäytön muodosta ja siinä hyväksikäytön uhri on saatettu edellä mainitulla tavalla pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Uhrit ovat usein ottaneet työnantajiltaan velkaa ja heille on maksettu huomattavasti lain edellyttämää pienempää palkkaa. Työperäisen ihmiskaupan uhreilla on tyypillisesti teetetty suuria määriä ylityötunteja viikossa ilman, että he saisivat mitään heille lain ja työehtosopimusten mukaan kuuluvia lisiä ja korvauksia. Kuten tutkimuksestani ja käsittelemistäni oikeustapauksista ilmenee, uhrit ovat tyypillisesti ulkomaalaisia. He ovat ymmärtämättömyytensä, kielitaidottomuutensa ja haavoittuvan asemansa vuoksi alttiita hyväksikäytölle.

1.2 Uhrien ulkomaalaisuudesta ja tapausten rajanveto-ongelmista

Nykyaikaisessa eurooppalaisessa ympäristössä pakkotyövoimakauppaa tapahtuukin suurelta osin muuttoliikkeen yhteydessä. Globalisaatiolla ja sen seurauksilla on siis oma liityntänsä ihmiskauppaan, vaikka kaikki ihmiskauppa tai pakkotyö ei ole luonteeltaan kansainvälistä tai maahanmuuttoon kytkeytyvää. Kansainvälisten siirtolaisten määrä on kuitenkin kasvanut viime aikoina ja sen odotetaan edelleen kasvavan lähitulevaisuudessa. Työvoima kasvaa nopeaa tahtia vähemmän kehittyneissä maissa, kun taas siirtotyövoiman kysyntä todennäköisesti kasvaa kehittyneissä maissa. Väestön ikääntymisen takia erityisesti Euroopassa siirtotyöläisten tarve kasvaa. Laittomia maahanmuuttajia rekrytoidaan tarpeen tullen töihin, joihin ei saada syntyperäisiä työntekijöitä. Maahanmuuttajia saadaan halvalla töihin ja he eivät usein ole tietoisia omista oikeuksistaan ja eduistaan, mikä tekee heistä haavoittuvaisia.¹

Ulkomailta rekrytoituja työperäisen ihmiskaupan uhreja on tyypillisesti erehdytetty muun muassa työajoista ja työn luonteesta. Uhrit eivät usein ole myöskään tietoisia omista oikeuksistaan työntekijöinä Suomessa ja he eivät välttämättä osaa tai uskalla hakea apua viranomaisilta. Jos uhrit ovat laittomia maahanmuuttajia, he voivat myös pelätä sitä, että heidät karkotetaan maasta. Työnantajat ovat myös saattaneet pelotella uhreja ja käyttää heihin erilaisia fyysisen ja psykologisen kontrollin muotoja, jotta he eivät kertoisi kokemastaan hyväksikäytöstä eteenpäin.

Kielitaidottomuus on myös yksi iso haaste ulkomailta rekrytoituilla työntekijöillä. Tilanne on usein myös sellainen, että työperäisen ihmiskaupan uhreilla teetetään niin valtava määrä työtunteja, että Suomen kielen opiskeluun ei tosiasiasa ole mitään mahdollisuutta, vaikka työnantaja sen sallisikin. Usein työnantajat eivät kuitenkaan edes halua sopeuttaa näitä ulkomailta rekrytoituja työntekijöitä suomalaiseen yhteiskuntaan, koska heidän hyväksi käyttämisensä onnistuu helpommin, kun heitä pidetään nimenomaan pimennossa. Uhrit eivät välttämättä edes ymmärrä, että heitä käytetään hyväksi tai kuinka vakavaa hyväksikäyttö loppupeleissä on. Uhrit tulevat usein hyvin pienen palkkatulon maista Suomeen paremman elämän toivossa ja osa uhreista saattaa jopa olla tyytyväisiä samaansa palkkaan tai työhön, mikä tekee näiden hyväksikäyttötilanteiden tunnistamisesta ja tutkimisesta haasteellista.²

Haasteelliselta vaikuttaisi myös työperäisen ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsytytjinnän erottaminen toisistaan. Niitä koskevat rikostunnusmerkistöt eroavat toisistaan esimerkiksi sen suhteen, mihin asemaan uhri on hyväksikäytön johdosta joutunut. Työperäisen ihmiskaupan

¹ Ollus 2015, s. 224.

² Jokinen – Ollus – Viuhko 2011, s. 34 ja 88.

kohdalla uhri on saatettu pakkotyöhön tai ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän uhri on asetettu huomattavan epäedulliseen asemaan. Pakkotyön ja ihmisarvoa loukkaavien olosuhteitten määrittelemine ei kuitenkaan ole helppoa ja yksinkertaista, kun taas huomattavan epäedullinen asema on selvemmin todennettavissa. Tämä voi johtaa siihen, että mahdollista ihmiskauppaa tutkitaan ainoastaan kiskonnantapaisena työsyryjintänä. Tältä osin tarkoitukseni onkin tutkia sitä, onko ihmiskaupparikostunnusmerkistön haastavina pidettyjen käsitteiden jonkin asteinen selventyminen ja oikeuskäytännön kehittyminen johtanut siihen, että rajanveto-ongelmia ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä ei enää esiinny.

2 Ihmiskauppa ja pakkotyö

2.1 Ihmiskauppa kansainvälisten sopimusten ja kansallisen lain mukaan

2.1.1 Ihmiskauppa Suomen lainsäädännössä

Suomen rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 §:ssä säädetään ihmiskaupasta. Sen mukaan, joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 10 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

(8.7.2022/723)

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1

momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. (19.12.2014/1177)

Yritys on rangaistava.

2.1.2 Syrjinnän kieltävästä lainsäädännöstä

Koska tarkoituksenani on tutkia työperäistä ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista työsyrijintää sen lähirikoksena, käsittelen tässä välissä lyhyesti syrjinnän kieltämiseen tähtäävää lainsäädäntöä Suomessa. Kiskonnantapaisessa työsyrijinnässä on nimensä mukaisesti kyse syrjinnästä ja huomionarvoista onkin, että kiskonnantapainen työsyrijintä edellyttää työsyrijinnän tunnusmerkistön täyttymistä. Työperäisen hyväksikäytön tapauksissa syrjijminen perustuu usein uhrien kansalaisuuteen tai etniseen alkuperään. Kyseessä ei ole kuitenkaan mikään rasistinen päämäärä, vaan työnantajat ovat itse usein samaa etnistä alkuperää uhrien kanssa. Työnantajien syrjijminen kansalaisuuden tai etnisen alkuperän perusteella johtuu sen sijaan siitä, että ulkomaalaistaustaisia uhreja on helpompi hyväksikäyttää ja erehdyttää heidän haavoittuvaisen asemansa, kielitaidottomuutensa ja ymmärtämättömyytensä takia.

Syrjintä on kielletty Suomen perustuslaissa (731/1999), jonka 2 luvun 6 §:ssä säädetään yhdenvertaisuudesta. Pykälän ensimmäisen momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Toisen momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty myös yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), jonka 3 luvun 8 §:n mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuden turvaamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta on avattu sitä, mitä välittömällä ja välillisellä syrjinnällä tarkoitetaan. Välittömäksi syrjinnäksi katsotaan tilanteet, joissa henkilöä kohdellaan kielletyn syrjintäperusteen nojalla epäsuotuisammin kuin jotakuta toista kohdellaan, on kohdeltu tai

voitaisiin kohdella vertailukelpoisessa tilanteessa. Välitön syrjintä ei edellytä tarkoituksellista eri asemaan asettamista.³

Välillisestä syrjinnästä on kyse tilanteissa, joissa näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa henkilöt näiden tietyn rodun tai etnisen alkuperän, tietyn uskonnon tai vakaumuksen, tietyn vamman, tietyn iän tai tietyn sukupuolisen suuntautumisen perusteella erityisen epäedulliseen asemaan muihin henkilöihin nähden, paitsi jos kyseisellä säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on puolueettomasti perusteltavissa oleva oikeutettu tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.⁴ Välillisestä syrjinnästä on esimerkiksi kyse, jos työhönotossa edellytettäisiin moitteetonta suomen kielen osaamista, vaikka se ei olisi työn tekemisen kannalta välttämätöntä.⁵

Yhdenvertaisuuslain 5 luvun 23 §:n mukaan syrjinnän tai vastatoimien kohteeksi joutuneella on oikeus saada hyvitys siltä viranomaiselta, työnantajalta tai koulutuksen järjestäjältä taikka tavaroiden tai palveluiden tarjoajalta, joka on tämän lain vastaisesti syrjinyt häntä tai kohdistanut häneen vastatoimia. Hyvityksen saaminen ei estä saamista korvausta vahingonkorvauslain (412/1974) tai muun lain mukaan.

Laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986, tasa-arvolaki) on 7 §:ssä kielletty erikseen sukupuoleen perustuva syrjintä. Tasa-arvolain 8 §:ssä on kielletty myös syrjintä työelämässä. Työsyrjinnästä on säädetty erikseen rikoslaissa, jonka 47 luvun 3 §:n mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan

1) rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, kansalaisuuden, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka

2) uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella,

on tuomittava työsyrjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Syrjintäsäännöksen soveltaminen edellyttää siis tietynlaista vertailuasetelman olemassaoloa, koska työnhakijan tai työntekijän tulee olla asetettu epäedulliseen asemaan, jotta teko olisi

³ HE 44/2003 vp, s. 16.

⁴ HE 44/2003 vp, s. 17.

⁵ Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, s. 12.

rangaistavaa. Tilanne onkin suhteellisen selkeä tapauksissa, joissa työnantaja maksaa ulkomaalaisille työntekijöilleen pienempää palkkaa, mitä työehtosopimus edellyttää, mutta suomalaiset työntekijät saavat samassa tilanteessa työehtosopimuksen mukaisen palkan. Tilanteissa, joissa alipalkkaus kohdistuu tasavertaisesti kaikkiin työntekijöihin, vertailukohtaa voi hakea siitä, miten laillisesti toimivat työnantajat kohtelevat työntekijöitään.⁶

Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä on oma pykälänsä rikoslaissa. Rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaan, jos työsyrynnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyrynnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

2.1.3 Euroopan unionin sääntely ja sen kehittyminen

Ihmiskauppaa koskevaa ja sen torjumiseen tähtäävää sääntelyä löytyy myös runsaasti erilaisista kansainvälisistä lähteistä. Suomen ihmiskaupparikostunnusmerkistö pohjautuukin suurelta osin näihin kansainvälisiin lähteisiin. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990) 4 artiklassa on kielletty orjuus ja pakkotyö. Sen mukaan ketään ei saa pitää orjuudessa tai orjuuden kaltaisessa pakkotyössä. Artiklan toisen kohdan mukaan ketään ei saa vaatia tekemään pakkotyötä tai muuta pakollista työtä.⁷ Suuri merkitys on ollut myös Euroopan neuvoston yleissopimuksella ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43 ja 44/2012), joka hyväksyttiin vuonna 2005. Sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 2012.

Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksessä (2002/629/YOS, jäljempänä ”puitepäätös”)⁸ on alun perin tarkemmin säännelty ihmiskauppaa ja sen tekotapoja. Puitepäätöksen 1 artiklan 1 kohdan mukaan, kunkin jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että seuraavat teot on säädetty rangaistaviksi: henkilön värväys, kuljettaminen, siirtäminen ja kätkeminen sekä tämän jälkeen tapahtuva vastaanottaminen, henkilön hallinnan vaihto tai siirto mukaan lukien, silloin kun tekoon liittyy:

⁶ Oikeusministeriö 2023, s. 25. HE 94/1993 vp, s. 171.

⁷ Ks. Eur-Lex, kohta Euroopan ihmisoikeussopimus (ECHR). Euroopan neuvoston vuonna 1950 allekirjoittama Euroopan ihmisoikeussopimus on ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskeva eurooppalainen perussopimus. Sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 1990.

⁸ Euroopan unionin neuvoston puitepäätös 2002/629/YOS, tehty 19 heinäkuuta 2002, ihmiskaupan torjunnasta (EYVL L 203, 1.8.2002, s. 1).

- a) pakottaminen, voimankäyttö tai uhkaaminen, ihmisryöstö mukaan luettuna, tai
- b) harhaanjohtaminen tai petos, tai
- c) määräys- tai vaikutusvallan väärinkäyttö tai heikossa asemassa olevan hyväksikäyttö siten, että henkilöllä ei ole muuta todellista ja hyväksyttävää vaihtoehtoa kuin alistua väärinkäyttöön, tai
- d) maksujen tai etuisuuksien antaminen tai vastaanottaminen suostumuksen saamiseksi henkilöltä, jonka hallinnassa toinen henkilö on,

kyseisen henkilön tekemän työn tai tarjoamien palvelujen hyväksikäyttämiseksi, mukaan lukien ainakin pakkotyö tai muu pakollinen työ tai pakottamalla saadut palvelut, orjuus tai orjana tai epävana pitämisen kaltaiset käytännöt, tai kun tarkoituksena on hänen hyväksikäyttönsä prostituutiossa tai muu seksuaalinen hyväksikäyttö, pornografia mukaan luettuna. Artiklan 2 kohdan mukaan ihmiskaupan uhrin suostumus aiottuun tai tapahtuneeseen hyväksikäyttöön on merkityksetön, mikäli jotakin 1 kohdassa mainituista keinoista on käytetty sen saamiseen.

Puitepäätöksessä mainittu ”epävapaana pitämisen kaltaiset käytännöt” on suhteellisen avoin määritelmä ja se antaa hyvin tilaa tulkita erilaisia tilanteita, joissa epäillään ihmiskauppaa tapahtuneen. Vain kaikista äärimmäisissä tapauksissa ihmiskaupan uhrin liikkuminen on fyysisesti estetty esimerkiksi kahlitsemalla tämä työpaikalle.⁹ Liikkumista pyritään usein rajoittamaan erilaisin keinoin, joita on mahdotonta tiivistää yhteen säännökseen tai määräykseen. Työnantajat voivat käyttää uhriin myös erilaisia psyykkisen vaikuttamisen keinoja, kuten uhkailua ja kiristystä, minkä takia uhri kokee pakenemisen tai työn lopettamisen mahdottomaksi, vaikka hänen liikkumistaan ei mitenkään fyysisesti olisikaan rajoitettu.

Puitepäätös kuitenkin korvattiin myöhemmin Ihmiskauppadirektiivillä (2011/36/EU)¹⁰, josta ei löydy enää ilmausta ”epävapaana pitämisen kaltaisista käytännöistä”. Ihmiskauppadirektiivin

⁹ Ks. Kimpimäki 2021, s. 797. Kimpimäki on todennut, että ihmiskaupan äärimmäisien muotojen, kuten fyysisen liikkumisvapauden rajoittamisen ja väkivallan esiintyminen suomalaisessa oikeuskäytännössä on ollut suhteellisen harvinaista.

¹⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta (EUVL L 101, 15.4.2011, s. 1–11).

2 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että seuraavat tahalliset teot on säädetty rangaistaviksi:

Hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuva henkilöiden värvääminen, kuljettaminen, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen, mukaan lukien näihin henkilöihin kohdistuvan määräysvallan vaihtaminen tai siirtäminen, voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla taikka toista henkilöä määräysvallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla.

Artiklan 2 kohdan mukaan haavoittuvalla asemalla tarkoitetaan tilannetta, jossa asianomaisella henkilöllä ei ole muuta todellista tai hyväksyttävää vaihtoehtoa kuin alistua hyväksikäyttöön. Artiklan 3 kohdassa todetaan, että hyväksikäytöksi katsotaan ainakin hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa ja muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu (mukaan lukien kerjääminen), orjuus ja muut orjuuden kaltaiset käytännöt, orjuuden kaltaiset olot, rikollisen toiminnan hyväksikäyttö ja elinten poistaminen. Artiklan 4 kohdan mukaan ihmiskaupan uhrin suostumuksella aiottuun tai tapahtuneeseen hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, mikäli sen saamiseksi on käytetty jotakin 1 kohdassa mainittua keinoa.

Ihmiskauppadirektiiviin tehtiin muutoksia vuonna 2024 ja uudessa direktiivissä¹¹ korvattiin muun muassa edellisen ihmiskauppadirektiivin 2 artiklan 3 kohta. Uuden direktiivin 2 artiklan 3 kohdan mukaan hyväksikäytöksi katsotaan ainakin hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa ja muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu (mukaan lukien kerjääminen), orjuus ja muut orjuuden kaltaiset käytännöt, orjuuden kaltaiset olot, rikollisen toiminnan hyväksikäyttö ja elinten poistaminen ja sijaissyntytyksen, pakkoavioliiton tai laittoman adoption hyväksikäyttö. Tämä kohta siis vastaa muuten aiempaa 3 kohtaa, mutta siihen on lisätty hyväksikäytön muodoiksi sijaissyntytyks, pakkoavioliitto ja laittoman adoption hyväksikäyttö.

Komission ehdotuksen mukaiset ihmiskauppadirektiivin muutokset kokonaisuudessaan koskivat ihmiskaupparikoksen hyväksikäytön muotoja, ihmiskaupparikoksen tekemistä informaatio- tai kommunikaatioteknologiaa käyttäen, oikeushenkilöiden seuraamuksia,

¹¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2024/1712/EU, annettu 13 kesäkuuta 2024, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta (EUVL L, 2024/1712, 24.6.2024).

rikoshyödyn ja rikoksentekovälineiden jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista, ihmiskaupan uhrien tunnistus- ja ohjausjärjestelmää, ihmiskaupan uhrien palvelujen käytön säätämistä rangaistavaksi sekä tiedon keräämistä ja tilastoja ihmiskaupparikoksista. Uudella direktiivillä muutettiin joitakin aiemman ihmiskauppadirektiivin artikloita ja lisättiin direktiiviin uusia artikloita.¹²

Ehdotetuilla muutoksilla pyrittiin vastaamaan uusiin haasteisiin, joita nousi esiin aiemman ihmiskauppadirektiivin hyväksymisen jälkeen. Erityisesti direktiivin tavoitteiden toteutumisessa havaittiin puutteita liittyen oikeushenkilöille asetettaviin seuraamuksiin, ihmiskaupan uhrien varhaiseen tunnistamiseen ja ohjaamiseen sekä ihmiskaupan uhreille tarjottavien palvelujen kysyntään.¹³

Puitepäättöksen ja ihmiskauppadirektiivin mainittujen artiklojen välillä ei näyttäisi olevan kovin merkittäviä muutoksia. Jälkimmäisessä on kuitenkin erikseen määrätty, että kuvatut ”tahalliset” teot tulisi säätää rangaistaviksi, kun taas puitepäättöksessä ei ole erillistä mainintaa tahallisuudesta. Ihmiskaupassa on kyse sen verran laaja-alaisesta hyväksikäytöstä, että teon tahallisuuden mainitseminen rangaistavuuden edellytyksenä on hieman erikoista. Tarkoituksena on mahdollisesti oikeusturvan takaaminen esimerkiksi tilanteissa, joissa on osapuolia, jotka eivät ole olleet tietoisia hyväksikäytöstä. En usko, että tällaiset tilanteet ovat kovin yleisiä, mutta toki mahdollisia. Kyseessä voisi olla esimerkiksi tilanne, jossa hyväksikäyttäjän puoliso olisi yrityksen toiminnassa mukana, mutta hänet olisi jätetty pimentoon hyväksikäyttööä sisältävistä toimista. Muuten katsoisin, että teon tahallisuus on suhteellisen helposti osoitettavissa näin laaja-alaisissa hyväksikäyttötapauksissa.

Mielenkiintoista on myös se, että ihmiskauppadirektiivissä ei ole enää mainintaa ”epävapaana pitämisen kaltaisista käytännöistä”, mikä oli mielestäni osuvasti tulkintatilaa antava ja ihmiskauppatapauksiin sopiva ilmaisu. Sen sijaan direktiivissä mainitaan ”orjuuden kaltaiset käytännöt” ja ”orjuuden kaltaiset olot”. Katsoisin, että nämä ilmaisut voivat johtaa ihmiskaupan suppeampaan tulkittamiseen siten, että vain äärimmäisiä tapauksia tulkitaan ihmiskaupaksi. Silloin, kun on kyse epäselvemmistä tapauksista, joissa uhrilla on periaatteessa ollut mahdollisuus liikkua vapaasti, tulkitsija ei välttämättä katso ihmiskaupan kriteerien täyttyvän.

¹² Oikeusministeriö, kohta Hankkeet ja säädösvalmistelu.

¹³ Oikeusministeriö, kohta Hankkeet ja säädösvalmistelu.

Tämä taas on hieman ristiriitaista esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) Siliadin v. Ranska- ratkaisun perusteluiden kanssa.¹⁴

EU:n sääntelystä tulee vielä mainita uhridirektiivi (2004/81/EY)¹⁵. Direktiivin ensisijaisena tavoitteena on edistää ihmiskaupan ja laittoman maahantulon tehokasta torjumista kannustamalla uhreja yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Uhreille tarjotaan mahdollisuus väliaikaiseen oleskelulupaan ja sosiaaliseen ja oikeudelliseen tukeen yhteistyöprosessissa. Jäsenvaltioiden tulee myös tarjota asianomaisille kolmannen maan kansalaisille tarvittaessa käänös- ja tulkkauspalveluja. Katsoisin, että direktiivi on uhrinäkökulmasta merkityksellinen, koska se ottaa hyvin huomioon ihmiskaupan uhrien heikon ja haavoittuvan aseman ja kannustaa uhreja hakeutumaan avun piiriin. Kritiikkiä voisi kuitenkin esittää siitä, että oleskeluluvan sitominen tiukasti viranomaisyhteistyöhön voi johtaa siihen, että osa uhreista ei uskalla hakea apua pelätessään mahdollisia seurauksia, mikä taas heikentää direktiivin tehokkuutta ja ihmisoikeusnäkökulman toteutumista. Tämä uhridirektiivi on myöhemmin käsiteltävän ulkomaalaislain (301/2004) 52 a §:n säätämisen taustalla.

Toisen merkityksellisen uhrien suojelemiseen tähtäävän direktiivin (2012/29/EU)¹⁶ tavoitteeksi asetettiin asianmukaisen tiedon, tuen ja suojelun antaminen uhreille ja sen varmistaminen, että uhrin voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin riippumatta siitä, missä EU:n jäsenvaltiossa rikos on tapahtunut. Direktiivillä korvattiin aiempi neuvoston puitepäättös 2001/220/YOS ja sillä vahvistettiin uhrin asemaa erityisesti oikeudenkäyntiprosessissa. Tarkoituksena oli korostaa uhrien ihmisarvon merkitystä, yksityisyyden kunnioitusta sekä parantaa tarpeellisen tuen tarjoamista ja huomioida uhrien yksilölliset tarpeet prosessissa. Direktiivissä on kiinnitetty erityistä huomiota haavoittuvien uhrien, kuten ihmiskaupan ja seksuaalirikosten uhrien, suojelemiseen ja tukemiseen.

Katsoisin, että direktiivi on mahdollisesti parantanut rikoksen uhrien asemaa kokonaisvaltaisesti. Direktiivi on yhtenäistänyt uhrien kohtelua ja oikeuksia EU:n jäsenvaltioissa, mikä on voinut myös lisätä uhrien luottamusta oikeusjärjestelmää kohtaan. Eri

¹⁴ Vrt. Siliadin v. Ranska, kohta 40 ja 120. Ranskalainen tuomioistuin katsoi, että tyttö ei ollut haavoittuvaisessa asemassa, koska hänellä oli tietynasteinen liikkumavapaus. EIT katsoi, että kyseessä oli pakkotyö ja tytölle annettu liikkumismahdollisuus ei tarkoittanut sitä, etteikö hän silti olisi ollut haavoittuvaisessa asemassa.

¹⁵ Neuvoston direktiivi 2004/81/EY, annettu 29 huhtikuuta 2004, oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi (EYV L 261, 6.8.2004).

¹⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättökseen 2001/220/YOS korvaamisesta (EUVL L 315, 14.11.2012).

asia on kuitenkin se, kuinka tehokkaasti jäsenvaltiot toteuttavat direktiivissä asetettuja velvoitteita käytännössä. Jäsenvaltioiden välillä on varmasti eroja siinä, kuinka paljon resursseja heillä on käytettävissä uhrien riittävään tukemiseen ja suojelemiseen.

2.1.4 Palermon sopimus

Yhdistyneet Kansakunnat (YK) ovat myös aktiivisesti pyrkinet ehkäisemään ihmiskauppaa. Jo vuoden 1966 Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa¹⁷ (ns. KP-sopimus) kiellettiin kaikenlainen orjuus, maaorjuus ja pakkotyö. KP-sopimuksen on katsottu jopa ilmentävän kansainvälisen yhteisön pyrkimystä orjuuden ja pakkotyön poistamiseksi kokonaisuudessaan.¹⁸ YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus laadittiin vuonna 2000. Sopimuksesta käytetään nimitystä Palermon sopimus ja se tuli Suomessa voimaan vuonna 2004. Sitä täydennettiin samana vuonna lisäpöytäkirjalla ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 70–71/2006; jäljempänä ”lisäpöytäkirja”). Lisäpöytäkirja tuli Suomessa voimaan vuonna 2006. Sen 3 artiklassa on ihmiskaupan määritelmä.¹⁹ Sen mukaan tässä pöytäkirjassa:

a) ”ihmiskauppa” tarkoittaa hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen,²⁰

b) ihmiskaupan uhrin suostumuksella tämän artiklan a alakohdassa tarkoitettuun hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, kun sen saamiseksi on käytetty jotakin a alakohdassa mainittua keinoa.²¹

¹⁷ SopS 8/1976.

¹⁸ Kimpimäki 1999, s. 1190.

¹⁹ HE 221/2005 vp, s. 1.

²⁰ HE 221/2005 vp, s. 74.

²¹ HE 221/2005 vp, s. 74.

YK:n määritelmä ihmiskaupasta ei mitenkään merkityksellisesti eroa ihmiskaupadirektiivin määritelmästä. Huomionarvoista molemmissa säännöksissä on uhrin suostumuksen merkitsemättömyys, mikäli se on hankittu määritelmässä mainituin vilpillisin keinoin. Työperäisessä ihmiskaupassa on hyvin tyypillistä, että uhrille on annettu rekrytointivaiheessa harhaanjohtavia tai valheellisia tietoja työn luonteesta ja työajoista. Tämän takia hänen alkuperäiselle suostumukselleen työntekoon ei tulisikaan antaa mitään painoarvoa, kun suostumus perustuu erehdyttämiseen ja uhri ei ole ollut millään tapaa tietoinen todellisista työolosuhteista.

Palermon sopimus tähtää virallisen nimensä mukaisesti kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseen. Sopimuksen yllä jo mainitun lisäpöytäkirjan 4 artiklan määritelmän mukaan pöytäkirjaa sovelletaan juuri tekoihin, jotka ovat luonteeltaan kansainvälisiä ja niissä on osallisena järjestäytynyt rikollisryhmä, sekä tällaisten tekojen uhrien suojeluun.²²

Katsoisin, että työperäiseen ihmiskauppaan liittyvät tapaukset Suomessa eivät useinkaan tapahdu järjestäytyneen rikollisryhmän toimesta. Useissa tapauksista on ollut kyse ulkomaalaistaustaisista tekijöistä, jotka pyörittävät jotain yritystä ja rekrytoivat omasta maastaan työntekijöitä Suomeen ja maksavat heille alipalkkaa ja teettävät heillä valtavan määrän ylitoita. Nämä henkilöt eivät kuitenkaan muodosta mitään järjestäytyntä rikollisryhmää, vaan he ovat niin sanotusti tavallisia kansalaisia. Tämän takia katsoisin, että Euroopan unionin ihmiskauppasääntelyllä on merkittävämpi vaikutus ihmiskaupan torjumisessa laajemmin, koska edellytystä rikollisjärjestötasoisesta toiminnasta ei ole eikä toiminnan tarvitse olla valtion rajojen ylittävää.

2.2 Ihmiskaupaa koskevan lainsäädännön kehityskaari

Yllä mainittu Palermon sopimus ja sen ihmiskaupan ehkäisemiseen, torjumiseen ja rankaisemiseen tähtäävä lisäpöytäkirja hyväksyttiin Suomessa vuonna 2000. Palermon sopimus saatettiin kansallisesti voimaan vuonna 2004 ja lisäpöytäkirja vuonna 2006. Nämä vaikuttivat suuresti lainsäädäntökehitykseen Suomessa. Vuonna 2002 Euroopan unionissa hyväksyttiin myös ihmiskaupan torjuntaan tähtäävä edellä jo mainitsemani puitepäätös. Lisäpöytäkirjassa ja puitepäätöksessä edellytettiin valtiot kriminalisoimaan ihmiskauppa tiettyjen edellytysten täytyessä.²³

²² HE 221/2005 vp, s. 74.

²³ Oikeusministeriö 2021, s. 9–10.

Suomen rikoslakiin otettiin vuonna 2004 ihmiskaupan kriminalisoivat säännökset. Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, todettiin, että kansainväliset velvoitteet sekä kansalliset tarpeet edellyttävät sääntelyä ihmiskaupasta. Suomea velvoittavan kansainvälisen ihmiskauppaa koskevan sääntelyn yksityiskohtaisuuden vuoksi nähtiin tarkoituksenmukaisimpana säätää erillinen rangaistussäännös ihmiskaupasta.²⁴ Kokonaisuudessaan muutoksilla oli tarkoituksena edistää ihmiskaupan, parituksen ja prostituution torjumista. Hallituksen esityksessä katsottiin, että esitetyt muutosehdotukset edistäisivät yleistä sosiaalista tasa-arvoa, koska prostituoiduilla ja ihmiskaupan uhreilla on heikompi sosioekonominen asema.²⁵

Aiemmin mainitsemani ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus²⁶ on osaltaan vahvistanut ihmisoikeusperustaisuutta ihmiskaupan torjuntaan tähtäävässä toiminnassa ja vaikuttanut ihmiskaupan torjumiseen tähtäävään lainsäädäntökehitykseen Suomessa.²⁷ Kansainväliset velvoitteet ovat olleet merkittävä tekijä lainsäädännön kehityksessä. Vuonna 2015 ihmiskauppaa ja paritusta koskevia rangaistussäännöksiä muutettiin niiden rajanvedon selkiyttämiseksi. Ihmiskaupan rangaistussäännöstä muutettiin myös vastaamaan enemmän kansainvälisiä velvoitteita.²⁸

Edellä jo mainitsemallani ihmiskaupadirektiivillä on myös ollut tärkeä merkitys lainsäädännön kehityksessä ja ihmiskaupan torjumisessa. Direktiivi asetti jäsenvaltioille vahvoja velvoitteita liittyen uhrien tunnistamiseen, auttamiseen ja suojelemiseen. Määräyksillä haluttiin erityisesti edistää uhrien tunnistamista ja parantaa ylipäätään heidän asemaansa.²⁹

Lakiin maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta (439/1999) otettiin ihmiskaupan uhrien auttamista koskevat säännökset. Nämä muutokset lakiin tulivat voimaan vuonna 2007.³⁰ Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta kerrottiin säännöksien tavoitteista. Tavoitteena oli järjestää tarpeellinen toimeentulo ja huolenpito ihmiskaupan uhreille. Hallituksen esityksessä katsottiin, että uhreille tulisi tarjota oikeudellista

²⁴ HE 34/2004 vp, s. 54–55.

²⁵ HE 34/2004 vp, s. 67.

²⁶ SopS 43 ja 44/2012.

²⁷ Oikeusministeriö 2021, s. 10.

²⁸ HE 103/2014 vp, s. 1.

²⁹ Oikeusministeriö 2021, s. 10.

³⁰ Oikeusministeriö 2021, s. 10.

ja muuta tarvittavaa neuvontaa, kriisiapua, tukipalveluja, sosiaali- ja terveystalveluja sekä majoitus tai asuminen, toimeentulotuki, tulkkipalveluja sekä muu tarvittava huolenpito.³¹

Vuoden 2007 säännökset siirrettiin vuonna 2011 lähes vastaavanlaisina lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). Näitä säännöksiä muutettiin hieman vuonna 2015.³² Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain muuttamisesta kerrottiin muutosten tavoitteista. Merkittävimmät muutokset koskivat ihmiskaupan uhrien auttamisen aloittamisen ja päättymisen määrittelyä ja uhrien tunnistamista. Tavoitteena näillä muutoksilla oli vahvistaa uhrien auttamisjärjestelmän tehtävät laissa siten, että ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta tulisi ennustettava ja läpinäkyvä sekä vastuunjaoltaan selvä kokonaisuus. Tavoitteena oli myös turvata paremmin uhrien ihmisoikeuksia ja yhdenvertaista kohtelua.³³

Vuonna 2006 ulkomaalaislaissa (301/2004) parannettiin ihmiskaupan uhrien asemaa säännöksillä, jotka mahdollistivat ihmiskaupan uhreille oleskeluluvan ja toipumis- ja harkinta-ajan. Säännösten pohjana oli aiemmin mainittu EU:n uhridirektiivi vuodelta 2004. Ulkomaalaislain 52 a §:n mukaan Suomessa olevalle ihmiskaupan uhrille myönnetään tilapäinen oleskelulupa, mikäli hänen oleskelunsa Suomessa katsotaan perustelluksi ihmiskaupan esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn takia.³⁴

Pykälän toisen kohdan mukaan uhrin tulee olla valmis tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa, jotta ihmiskaupasta epäilty saataisiin kiinni. Lisäksi pykälän kolmannessa kohdassa edellytetään, että ihmiskaupan uhrilla ei ole enää siteitä epäiltyihin. Jos kuitenkin katsotaan, että ihmiskaupan uhri on erityisen haavoittuvaisessa asemassa, oleskelulupa voidaan tilapäisen sijaan myöntää jatkuvana riippumatta 1 ja 2 kohdan edellytyksistä. Oleskeluluvan saaminen näissä tilanteissa ei edellytä sitä, että ulkomaalaisen toimeentulo olisi turvattu.

Ulkomaalaislain 52 b §:ssä säädetään oleskelulupaa vailla olevalle ihmiskaupan uhrille annettavasta harkinta-ajasta. Pykälän mukaan ihmiskaupan uhrille voidaan antaa minimissään kolmenkymmenen päivän ja maksimissaan kuuden kuukauden harkinta-aika. Pykälän toisen kohdan mukaan harkinta-ajan jatkaminen on mahdollista, mikäli uhrin henkilökohtaiset

³¹ HE 183/2006 vp, s.1.

³² Oikeusministeriö 2021, s. 10–11.

³³ HE 266/2014 vp, s.1.

³⁴ Oikeusministeriö 2021, s.11.

olosuhteet edellyttävät sitä. Harkinta-aika voi kuitenkin olla kokonaiskestoltaan enintään kuusi kuukautta.

Ihmiskaupan uhrin tulee harkinta-aikana tehdä päätös siitä, tuleeko hän tekemään viranomaisten kanssa 52 a §:ssä edellytettyä yhteistyötä. 52 b §:n viimeisen kohdan mukaan on mahdollista, että harkinta-aika keskeytetään, mikäli uhri on vapaasta tahdostaan ja oma-aloitteisesti solminut uudelleen suhteet ihmiskaupasta epäiltyihin tai jos keskeyttäminen on tarpeen 36 §:n 1 momentissa (oleskeluluvan epääminen yhteiskunnan edun vuoksi) mainituilla perusteilla.

2.2.1 Ulkomaalaislain 52 a §:n merkitys uhrin kannalta

Katsoisin, että tilapäisenkin oleskeluluvan turvaamisella mahdolliselle ihmiskaupan uhrille on iso merkitys siinä, uskaltaako uhri ilmoittaa kokemastaan hyväksikäytöstä poliisille. Viranomaisten tietoon tulleiden perusmuotoisten ihmiskaupparikosepäilyjen määrä on kasvanut merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana.³⁵ Oleskeluluvan mahdollisuus ulkomaalaislain 52 a §:n mukaisesti on voinut rohkaista ihmiskaupan uhreja ilmoittamaan poliisille kokemastaan hyväksikäytöstä, kun heidän ei ole tarvinnut pelätä välitöntä maasta poistamista.

Oleskelulupien määrä ulkomaalaislain 52 a §:n perusteella lisääntyi merkittävästi 2020-luvulla.³⁶ Olettaisin, että ihmiskauppatapaukset eivät kuitenkaan ole lisääntyneet näinä vuosina. Sen sijaan kyse on mahdollisesti siitä, että ihmiskaupan uhrin ovat uskaltaneet hakea aktiivisemmin apua ja ilmoittaa kokemastaan hyväksikäytöstä viranomaisille. Kappaleessa 2.3.3 käsittelemistäni tilastoista voidaankin päätellä, että oikeusministeriön vuoden 2021 ihmiskaupan vastaisessa toimintaohjelmassa asetetut tavoitteet edistää ihmiskaupan ilmituloa ovat osin toteutuneet. Ulkomaalaislain 52 a §:llä on varmasti ollut merkityksensä ihmiskaupparikosten ilmitulon lisääntymisessä.

Ihmiskaupan uhrin rekrytoidaan Suomeen töihin usein huono-osaisista maista. He tulevat Suomeen paremman elämän toivossa ja ovat valmiita menemään äärimmäisyyksiin, jotta heitä ei lähetettäisi takaisin kotimaahansa. Tätä väittämää tukee se, että useat ihmiskaupan uhrin tutkielmassani esiin tuomissa oikeustapauksissa ovat työskennelleet hyvin epäinhimillisissä oloissa monia vuosia kertomatta asiasta eteenpäin. Kun työnantaja uhkailee potkujen antamisella, uhrin eivät näe vaihtoehtoja tilanteesta poistumiseen. Kotimaahan palaamista ei pidetä vaihtoehtona ja työpaikan menettäminen merkitsee usein myös oleskeluluvan

³⁵ Valtioneuvosto 2022, s. 57.

³⁶ Ks. kappale 2.3.3.

menettämistä. Tämän takia oleskeluluvan turvaamisella uhrille voi olla valtava merkitys sen kannalta, uskaltaako hän kertoa asiasta viranomaisille.

Ulkomaalaislain 52 a §:n tarkoitus palvelee kuitenkin ensisijaisesti rikosten torjumiseen tähtääviä päämääriä. Rikostorjunnan painottamisesta voi seurata se, että yhteistyöhön kykenemättömät uhrin eivät pääse auttamisjärjestelmän piiriin ja jäävät hyväksikäytön kierteeseen.³⁷ Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 5 ja 10 §:n muuttamisesta on kerrottu sääntelyn tavoitteista. Lainmuutosten tavoitteina on mainittu uhrien suojeleminen ja uudelleen uhriutumisen ehkäiseminen, mutta hallituksen esityksestä tuli selvästi esille, että oleskelulupa katsottiin tarpeelliseksi ensisijaisesti ihmiskaupparikosten selvittämisen takia.³⁸

Uskon, että ulkomaalaislain säännökset kuitenkin vähintään kannustavat tai rohkaisevat ihmiskaupan uhria, joka pohtii rikosilmoituksen tekemistä. Tällöin uhrin ei tarvitse pelätä, että hänen täytyy työn loputtua palata kotimaahansa ja huonoihin oloihin. Rikosilmoituksen tekemistä voi kuitenkin vaikeuttaa esimerkiksi kielitaidottomuus ja työnantajan uhkailut.

Kielitaidottomuuden vuoksi uhrin eivät välttämättä ole myöskään tietoisia heitä suojelevista säännöksistä. Tällöin uhrin elävät pimennossa ja voivat kokea, että heillä ei ole muuta vaihtoehtoa, kuin alistua hyväksikäyttöön ja jatkaa työntekoa. Mitä kielitaidottomampia ja mitä enemmän pimennossa työntekijät ovat, sitä riippuvaisempia he ovat työnantajastaan ja sitä helpompi heitä on kontrolloida. Työntekijöitä, jotka ovat olleet pidempään Suomessa ja, joiden kielitaito oli parempi, kohdellaan usein paremmin ja heillä on paremmat työolosuhteet ja vähemmän työtunteja. Tämä tuli hyvin esille myös myöhemmin käsittelemässäni Helsingin käräjäoikeuden ihmiskaupparatkaisussa.

Todistelusta kävi ilmi, että uusien työntekijöiden tuli tehdä ensimmäiset kaksi vuotta valtava määrä ylitöitä, kun taas vanhemmilta työntekijöiltä tätä ei edellytetty. Vanhempien työntekijöiden parempi kohtelu johtuu luultavasti siitä, että heidän tietämyksensä työläinsäädännöstä ja omista oikeuksistaan työntekijöinä on vuosien varrella karttunut, joten he ovat suurempi uhka työnantajalle. Myöhemmin käsittelemistäni tapauksista voisi päätellä myös, että käytössä olisi jonkinlainen palkitsemisjärjestelmä siten, että ulkomailta tulevien työntekijöiden pitää ikään kuin ansaita työpaikkansa Suomessa tekemällä ensin ylipitkiä päiviä.

³⁷ Roth 2007, s. 424.

³⁸ HE 32/2006 vp, s. 5, Pärssinen 2006, s. 189.

Tämän jälkeen heidät ”palkitaan” heidän tekemästään työstä siten, että he saavat normaalipituisia työpäiviä ja vapaapäiviä.

2.2.2 Rikostunnusmerkistöjen eroista

Ihmiskauppa tulee kyseeseen vain kaikista vakavimmissa työperäisen hyväksikäytön tapauksissa. Sen ja muiden työperäisen hyväksikäytön torjumiseen tarkoitettujen rikostunnusmerkistöjen välillä on paljon merkittäviä eroja. Ihmiskaupasta on säädetty rikoslain 25 luvun 3 §:ssä ja se katsotaan vapauten kohdistuvaksi rikokseksi. Muut työperäisen hyväksikäytön torjumiseen tarkoitettut rikosnimikkeet sisältyvät joko työrikoksia koskevaan rikoslain 47 lukuun tai rikoslain 36 lukuun, jossa käsitellään petoksia ja muuta epärehellisyyttä.³⁹

Rikostunnusmerkistöissä suojataan erityyppisiä oikeushyviä. Kun ihmiskaupakriminalisoinnin tarkoituksena on suojella oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, työsyrijintäsäännöksillä taas pyritään suojelemaan yhdenvertaisuutta.⁴⁰ Ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyrijinnän tunnusmerkistöt poikkeavat toisistaan myös siinä, minkä tyyppiseen asemaan hyväksikäytön kohteena olleet työntekijät lopulta ovat päätyneet. Työperäisen ihmiskaupan tapauksissa työntekijä on alistettu pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, kun taas kiskonnantapaisen työsyrijinnän tapauksessa edellytetään huomattavan epäedulliseen asemaan asettamista.⁴¹

Tästä voitaisiinkin päätellä, että ihmiskaupparikos ja muut työperäistä hyväksikäyttöä torjuvat rikostunnusmerkistöt olisivat varsin kaukana toisistaan. Tutkimuksissa, joissa on käsitelty työperäistä hyväksikäyttöä, on kuitenkin havaittu, että rajanveto ihmiskaupan ja sen niin sanottujen lähirikosten välillä on muodostunut jokseenkin epäselväksi ja oikeuskäytäntö on tämän takia ollut myös heikosti ennustettavaa.⁴² Myöhemmin käsittelemäni Helsingin käräjäoikeuden ratkaisut ihmiskaupasta ja kiskonnantapaisesta työsyrijinnästä havainnollistavat tätä rajanveto-ongelmaa. Kahdessa hyvin paljon toisiaan muistuttavassa tapauksessa annettiin eriävät tuomiot. Toisessa syyte oli nostettu ainoastaan kiskonnantapaisesta työsyrijinnästä, josta vastaajat sitten tuomittiin ja toisessa hyvin samantyyppisessä tapauksessa vastaajat tuomittiin ihmiskaupasta.⁴³

³⁹ Oikeusministeriö 2023, s. 23.

⁴⁰ Oikeusministeriö 2023, s. 23.

⁴¹ Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö 2020, s. 4.

⁴² Oikeusministeriö 2023, s. 23.

⁴³ Helsingin KO R 15/7915 ja Helsingin KO R 21/9034.

2.3 Ihmiskaupan tutkimisen haasteista

2.3.1 Haasteet 2010-luvulla

Työperäinen hyväksikäyttö ei välttämättä tule ilmi virallisista tilastoista, koska se lukeutuu usein piilorikollisuuteen. Työperäisen hyväksikäytön uhrin eivät välttämättä osaa tai uskalla hakea apua, jolloin tapaukset eivät koskaan päädy rikostutkintaan. Etenkin ulkomailta rekrytoidut uhrin saattavat pelätä sitä, että heidät karkotetaan maasta tai heidän työsuhteensa lopetetaan, mikäli he kertovat väärinkäytöksistä eteenpäin. Viranomaisilla voi myös olla haasteita työperäisen hyväksikäytön tunnistamisessa ja havaitsemisessa.⁴⁴

Eräissä työperäiseen ihmiskauppaan keskittyneessä tutkimuksessa osa siihen haastatelluista asiantuntijoista katsoivat, että poliisilla ei ole ollut tarpeeksi asiantuntemusta, osaamista ja/tai kokemusta ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyvien tapausten tutkimiseen. Kiskonnantapainen työsyryntä ja ihmiskauppa ovat olleet suhteellisen uusia rikosnimikkeitä, eikä niitä ole käytetty paljoa. Haastatellut asiantuntijat olivat sitä mieltä, että rikosnimikkeet tuntuivat poliiseille vierailta tai he kokivat niiden käytön hankalaksi. Erityisesti ihmiskauppapykälän sisältö koettiin hankalaksi ja katsottiin, että esitutkinnassa on vaikeaa täyttää sen koko tunnusmerkistö.⁴⁵

Vähemmistövaltuutettu oli kiinnittänyt samaan asiaan huomiota. Kansallisena ihmiskaupparaporttina työskentelevän vähemmistövaltuutetun ensimmäisessä ihmiskaupparaportissa yhtenä ihmiskaupan vastaisen toiminnan ongelmakohtana pidettiin sitä, ettei toimijoilla näyttänyt olevan selkeää käsitystä siitä, minkä tyyppinen hyväksikäyttö voitaisiin katsoa niin vakavaksi, että se täyttäisi ihmiskaupan rikosoikeudellisen tunnusmerkistön. Raportin mukaan epä tietoisuus koski nimenomaan pakkotyökäsitteen tulkitsemista. Käsitteen tulkitsemista on pidetty haasteellisena myös muissa maissa.⁴⁶

Sisäasiainministeriön ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportissa vuonna 2011 (myöhemmin ”loppuraportti”)⁴⁷ todettiin, että ihmiskaupparikoksista on langettu vain hyvin pieni määrä rangaistuksia. Tuomioita oli langettu huomattavasti suurempi määrä ihmiskaupan kaltaisista rikoksista, joita ovat törkeä paritus, laittoman maahantulon järjestäminen ja törkeä laittoman maahantulon järjestäminen

⁴⁴ Oikeusministeriö 2023, s. 10.

⁴⁵ Jokinen – Ollus – Viuhko 2011, s. 154–155.

⁴⁶ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 141.

⁴⁷ Sisäasiainministeriö 2011, s. 24.

sekä kiskonnantapainen työsyryntä.⁴⁸ Mahdollinen syy tähän voikin olla juuri ihmiskaupan rikostunnusmerkistön vierastaminen ja käsitteiden epäselvyys tai monitulkintaisuus. Muut rikostunnusmerkistöt ovat voineet tuntua selvemmiltä ja varmemmilta vaihtoehdoilta tilanteessa, joka olisi voitu katsoa ihmiskaupaksi. Kun oikeuskäytäntöä ihmiskaupasta ei ole ollut paljoa, se on voinut vahvistaa ajatusta siitä, että ihmiskauppa tulee kyseeseen vain kaikista räikeimmistä hyväksikäyttötapauksissa.

Monet toimijat ovat siis kokeneet haasteellisena ihmiskauppasäännöksen tulkitsemisen ja epätietoisuutta on ollut siitä, kuinka vakavaa hyväksikäyttöä ihmiskauppa edellyttää. Vaikeimmat rajanvetokysymykset ovat tuskin nousseet esille kaikista räikeimmistä tapauksissa, mutta haasteita on aiheuttanut vakavuudeltaan työperäisen ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välimaastoon sijoittuvat tapaukset.⁴⁹

Tämän takia on mahdollista, että tapauksia, jotka olisi katsottavissa ihmiskaupaksi on käsitelty esimerkiksi juuri kiskonnantapaisen työsyryntän nimikkeellä. Viranomaiset tai tuomioistuinten tuomarit ovat voineet haluta pelata ikään kuin varman päälle. Ihmiskauppa on voinut kuulostaa liian rajulta käsitteeltä ja oikeuskäytännön vähäisyys on voinut vahvistaa toimijoiden ajatusta siitä, että kyseessä on jonkin sortin harvinainen ja äärimmäinen ilmiö. Ihmiskaupan tunnusmerkistön pakkotyökäsite aiheutti ongelmia esimerkiksi eräässä kiinalaista ravintolaa koskevassa ihmiskaupan rikostutkinnassa, jossa rikosnimike vaihdettiin kiskonnantapaiseksi työsyryntäksi jo pakkokeinovaiheessa.⁵⁰ Yhdeksää työntekijää oli hyväksikäytetty yhteensä kymmenen vuoden aikana vastaajien toimesta. Tapauksessa toistui tyypilliset työperäisen hyväksikäytön merkit, kuten ylipitkien työpäivien teettäminen alipalkalla, eristäminen ja haavoittuvaisen aseman hyväksikäyttö. Asianomistajat olivat kielitaidottomia, heikossa taloudellisessa tilanteessa ja asuivat vastaajien järjestämissä asunnoissa.⁵¹

Myös eräässä Pohjanmaan käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa syyttäjä oli vaatinut vietnamilaissyntyiselle ravintolanpitäjälle rangaistusta muun muassa ihmiskaupasta, mutta näyttöongelmien vuoksi syytteet hylättiin kokonaisuudessaan.⁵² Kolmantena esimerkkinä tapauksesta, jossa ihmiskauppsytytteet eivät menestyneet, oli kyse intialaisesta

⁴⁸ Sisäasiainministeriö 2011, s. 18.

⁴⁹ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 141.

⁵⁰ Soukola 2009, s. 269–270.

⁵¹ Savonlinnan KO R 08/206.

⁵² Österbottens R 09/528/737.

torikauppiasta.⁵³ Tapauksessa kahden henkilön epäiltiin järjestäneen intialaisen miehen Suomeen laittomasti ja pakottaneen tämän töihin ilman palkkaa. Tapauksessa epäiltiin, että tekijät olisivat muun muassa ottaneet intialaisen miehen passin haltuunsa ja uhkailleet miestä väkivallalla. Syytteitä ei kuitenkaan pystytty näyttämään toteen oikeudessa erehdyttämisen, vapauden rajoittamisen tai uhkailun osalta.⁵⁴

Viitaten edellä mainittuun ihmiskaupparaporttoijan huomioon, jonka mukaan toimijoilla ei ole selkeää käsitystä siitä, kuinka vakavaa hyväksikäytön tulee olla, jotta tapausta arvioitaisiin ihmiskauppana, haastattelututkimus osoitti, että rima on 2010-luvulla asetettu hyvin korkealle. Eräs tutkimuksessa haastateltu esitutkintaviranomainen katsoi, että ihmiskauppapykälän tunnusmerkistön täytyminen vaatisi henkilön olevan orjuudessa tai sen kaltaisissa olosuhteissa tai matkalla niihin.⁵⁵

Tällainen ajattelu nostaa kuitenkin ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymisen lainsäätäjän tarkoitusta korkeammalle. Rikoslain 25 luvun 3 §:n määritelmä ihmiskaupasta ei edellytä orjuutta, vaan henkilön asettaminen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin voi riittää tunnusmerkistön täyttymiseksi.⁵⁶

Käsitystä 2010-luvulla siitä, mitä pakkotyövoimakauppa tai ihmiskauppa, jonka tarkoituksena on saattaa henkilö pakkotyön kohteeksi tarkoittavat, värittivät melko jäykät määritelmät ja stereotyyppiset mielikuvat, jotka eivät nykyisessä tulkinnassa ota huomioon kaltoinkohdellun siirtotyöläisen monimutkaista tilannetta ja kontekstia, jossa hyväksikäyttö tapahtuu.⁵⁷ Stereotyyppiset mielikuvat vaikuttavat myös siihen, miten uhreja kyetään tunnistamaan. Mediassa ja uutisoinnissa on tuotu esille kaikista räikeimpiä tapauksia, joissa uhreihin on esimerkiksi kohdistettu väkivaltaa, mikä taas vaikuttaa tavallisen kansalaisen mielikuvaan ihmiskaupan uhrista. Mielikuvat ihmiskaupan uhreista tällaisina äärimmäistä hyväksikäyttöä ja kaltoinkohtelua kokeneina ”ideaaliuhreina” vaikeuttaa sellaisten uhrien tunnistamista, joita ei ole pahoinpidelty ja he eivät ole fyysisesti ”kärsineet tarpeeksi”.⁵⁸

⁵³ Vantaan KO R 07/1363.

⁵⁴ Jokinen – Ollus – Viuhko 2011, s. 20–21.

⁵⁵ Jokinen – Ollus – Viuhko 2011, s. 154–155.

⁵⁶ Jokinen – Ollus – Viuhko 2011, s. 155.

⁵⁷ Ollus 2015, s. 225.

⁵⁸ Viuhko 2013, s. 385–386, Ks. Weitzer 2012, s. 1365 ja Aradau 2004, s.262–263. Weitzer on kirjaittanut prostituutioon kytkeytyvän ihmiskaupan uutisoinnista ja siitä, kuinka mediassa tuodaan esille vain äärimmäisiä tapauksia. Aradou on kirjoittanut prostituutioon kytkeytyvän ihmiskaupan naispuolisten uhrien kategorisoinnista.

2.3.2 Ehdotettuja ratkaisuja käytännön haasteisiin

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi on käsitelty rikoslain ihmiskauppasäännöstä ja osin myös kiskonnantapaista työsyryntää sekä pakkotyötä. Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan pakkotyö voidaan katsoa ihmiskaupaksi. Työperäinen ihmiskauppa onkin aihealue, johon alettiin ajan myötä kiinnittämään enemmän huomiota. Tähän liittyen huomattiin ”pakkotyön” olevan suhteellisen epäselvä käsite. Myös ihmiskaupan ja rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädetyn kiskonnantapaisen työsyryntän välistä rajaa tuli hallituksen esityksen mukaan selventää.⁵⁹

Työperäisestä ihmiskaupasta ei oltu 2010-luvun Suomessa langettu paljoa tuomioita ja osittain siihen syynä on ollut määritelmien epäselvyys ja stereotyyppiset mielikuvat siitä, mikä voidaan Suomessa katsoa ihmiskaupaksi. Työperäistä hyväksikäyttöä ei pitäisi vertailla äärimmäisen hyväksikäytön muotoihin, mitä esiintyy ulkomailla, vaan hyväksikäyttötapauksia tulisi arvioida suomalaisen työelämän ja sen ehtojen näkökannalta. Mikäli on selvää, että työntekijöiden haavoittuvaista asemaa on käytetty hyväksi ja heihin on käytetty erilaisia kontrollin muotoja, jonka takia riippuvaisessa asemassa olevat työntekijät eivät ole pystyneet lopettamaan työntekoa, kyseessä voi olla ihmiskauppa. Lainsäädäntö näytti tarjoavan tarpeelliset työkalut työperäiseen hyväksikäyttöön ja sen äärimmäisiin tapauksiin, kuten ihmiskauppaan puuttumiseen, mutta käsitteiden epäselvyys ja tulkintaohjeiden puute aiheutti ongelmia.⁶⁰

Sisäasiainministeriön ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportissa vuonna 2011 katsottiin, että ihmiskaupparikosten ja sen kaltaisten rikosten rajanvetoa tulisi selventää siltä osin, liittyykö ihmiskaupparikosten tekotapoihin ja näitä rikoksia koskeviin muihin rikoslain sääntelyihin muutostarpeita. Mahdolliset muutostarpeet voisivat koskea esimerkiksi ihmiskaupan uhrin suostumuksen oikeudellista merkitystä ja parituksen kohteen rikosprosessuaalista asemaa. Tehtävissä selvityksissä tulisi tarkastella lainsäädäntöä etenkin ihmiskaupan uhrin tai mahdollisen ihmiskaupan uhrin aseman ja hänen oikeuksiensa kannalta.⁶¹

Mitä tulee suostumukseen, oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että loukatun suostumus lähtökohtaisesti poistaa teon tunnusmerkistön mukaisuuden. Teko ei siis ole enää rangaistava.

⁵⁹ HE 103/2014 vp, s. 4.

⁶⁰ Jokinen – Ollus – Viuhko 2011, s. 182.

⁶¹ Sisäasiainministeriö 2011, s. 48.

Tämä liittyy oikeushyvän käsitteeseen. Mikäli henkilöllä on oikeus määrätä jostain rikosoikeudellisesti suojatusta oikeushyvästä, hän voi myös hyväksyä sitä kohtaan kohdistuvat hyökkäykset tai loukkaukset. Tunnusmerkistön mukaisuus poistuu vain, mikäli suostumus on annettu vapaaehtoisesti ja tuntien kaikki merkitykselliset olosuhteet. Tietyistä yksilöllisistä oikeushyvistä ei niiden haltijakaan voi kuitenkaan määrätä.⁶²

Esimerkiksi henkirikokset ja vakavat terveydenloukkaukset ovat sen luonteisia rikoksia, että niihin ei voida antaa pätevää suostumusta. Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi on katsottu, että suostumusta koskevaa lisäystä ei ole tarpeen lisätä ihmiskauppapykälään. Hallituksen esityksessä katsottiin, että näin vakavissa teoissa suostumuksen pätemättömyys on niin selvää, ettei sitä tarvitse erikseen mainita.⁶³ Myöhemmässä rikoslain muuttamisesta koskevassa hallituksen esityksessä todettiin myös, että ihmiskaupparikokset ovat luonteeltaan niin vakavia rikoksia, että niihin ei oikeustieteessä kehitetyn suostumusopin mukaan voida antaa suostumusta.⁶⁴

Yhteenvedona mainittakoon, että ihmiskaupan tutkimisen haasteista yhtenä suurimpana on nähty pakkotyön käsitteen tulkitseminen. Ehdotettuna ratkaisuna on esitetty selkeämpien tulkintaohjeiden luomista. Kappaleessa 2.4 käsittelenkin kansainvälisen työjärjestö ILO:n pakkotyön määritelmää ja sitä havainnollistavia indikaattoreita, joiden tarkoituksena on ollut selventää lainkäyttäjille pakkotyön määritelmää ja sitä, mistä siinä on kyse.

2.3.3 Tilastotietoa ihmiskaupasta 2020-luvulla

Vuonna 2021 oikeusministeriö julkaisi ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman, jonka tarkoituksena oli edistää ihmiskaupan ilmituloa, parantaa uhrien asemaa ja tehostaa rikosvastuun toteutumista. Tavoitteena oli vähentää ja ehkäistä ihmiskauppaa.⁶⁵ Tilastoista saa osviittaa siitä, onko tavoitteet edes jollain tapaa toteutuneet.

Hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetun lain 2 §:n muuttamisesta ilmenee mielenkiintoinen tilastotieto. Maahanmuuttoviraston kokoaman tilaston mukaan oleskelulupa ulkomaalaislain 52 a §:n perusteella on vuonna 2020 myönnetty 4 henkilölle. Vuonna 2021 lupa on myönnetty

⁶² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 242–243.

⁶³ HE 34/2004 vp, s.99.

⁶⁴ HE 103/2014 vp, s.39.

⁶⁵ Oikeusministeriö 2021, kohta Kuvailulehti.

samoin perustein 14 henkilölle, vuonna 2022 8 henkilölle ja vuonna 2023 peräti 57 henkilölle.⁶⁶ En usko tilastojen perusteella siihen, että ihmiskaupatapaukset olisivat lisääntyneet. Sen sijaan uskoisin, että niitä on tullut tehokkaammin ilmi ja uhrit ovat aktiivisemmin hakeneet apua.

Ihmiskaupan uhreille on joka tapauksessa myönnetty vuonna 2023 huomattavasti enemmän oleskelulupia edellisvuosiin verrattuna. Samalla perusteella määräaikaista oleskelulupia (jatkolupia) on myönnetty 25 henkilölle. Maahanmuuttoviraston raportin mukaan ihmiskaupan viitteitä sisältäviä tapauksia on vielä merkittävästi enemmän. Jotkut uhreista ovat saaneet kansainvälistä suojelua tai oleskeluluvan toisilla perusteilla. Muuten oleskeluluvan saamisen edellytykset eivät täyty. Tällaisissa tapauksissa epäiltyä ihmiskauppaa ei voida luotettavasti tilastoida, koska se ei muodosta pääasiallista perustetta oleskeluluvalle. Raportista ilmenee ihmiskaupan uhrien sukupuolijakauma, jonka mukaan 63 prosenttia oleskeluluvan saaneista on ollut miehiä ja 37 prosenttia naisia.⁶⁷

Maahanmuuttoviraston raportissa siis todettiin, että ihmiskaupan viitteitä sisältäviä tapauksia on ollut merkittävästi enemmän. Näen ongelmallisena sen, että työperäisen hyväksikäytön uhrit eivät ole oikeutettuja ulkomaalaislain 52 a §:n mukaisesti oleskelulupaan, mikäli he eivät ole juuri ihmiskaupan uhreja. Kuten tutkimuksestani tulee vielä ilmi, ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyrynnän välillä esiintyy rajanveto-ongelmia ja niiden erottaminen toisistaan ei ole helppoa esitutkintaviranomaisille, syyttäjille tai tuomioistuimille. Ihmiskaupan ja sen lähirikosten välillä voi usein olla kyse vain aste-eroista.

Etenkin vakavaa hyväksikäyttöä kokeneilla uhreilla tulisi olla yhtä lailla mahdollisuus oleskelulupaan. Työperäisen hyväksikäytön uhrit eivät välttämättä uskalla hakea apua, koska varmuutta heidän statuksestaan ihmiskaupan uhrina ei vielä ole ja avun hakeminen ja työnteon lopettaminen voi johtaa siihen, että he menettävät työperusteisen oleskelulupansa. Tällöin uhrit eivät näe vaihtoehdoksi muuta kuin jäädä hyväksikäyttötilanteeseen, kun riskiä oleskeluluvan menettämisestä ei haluta ottaa. Uhreilla on usein myös kotimaassaan perhe, joka on riippuvainen hänen elatuksestaan ja kotimaahan palaaminen voi merkitä ”kasvojen menettämistä”. Työperäisen hyväksikäytön uhreja tulisikin tasapuolisesti auttaa rikosnimikkeeseen kiinnittymättä.

Edellä mainitussa raportissa on tilastoitu myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään hakeutuneiden henkilöiden määrä vuosittain. Tämä auttamisjärjestelmä toimii osana Joutsenon vastaanottokeskusta ja ylläpitää tilastoja sen piiriin hakeutuneista ja järjestelmään otetuista

⁶⁶ HE 26/2024, s. 20.

⁶⁷ Euroopan muuttoliikeverkosto – Maahanmuuttovirasto 2023, s. 38.

henkilöistä. Vuonna 2023 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän palveluita käytti 1563 henkilöä. Kyseisenä vuonna uusia asiakkaita järjestelmään otettiin 326, mikä taas on hieman pienempi luku edellisvuoteen verrattuna. Vuonna 2022 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on otettu 367 ihmistä. Kolmena sitä edellisenä vuotena järjestelmään on otettu 229, 247 ja 243 ihmistä. Nämä määrät vaikuttavat suurilta etenkin, kun ottaa huomioon sen, kuinka pieni määrä ihmiskauppatapauksia käsitellään tuomioistuimissa vuosittain.⁶⁸

Auttamisjärjestelmään otetuista henkilöistä vuonna 2023 naisia oli 58 prosenttia ja miehiä 42 prosenttia. Uusista asiakkaista 57 oli seksuaalisen hyväksikäytön uhreja. 50 asiakasta oli hakeutunut auttamisjärjestelmään pakkoavioliiton takia ja peräti 205 pakkotyön takia. Suurin osa uhreista on siis hakeutunut avun piiriin työperäisen ihmiskaupan vuoksi.⁶⁹

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuoden 2023 Ihmiskaupan vuosikatkauksessa kerrotaan, että työperäisten ihmiskauppatapausten määrä on lisääntynyt merkittävästi. Aikaisemmin pakkotyöhön viittaavia tapauksia todettiin saman verran kuin seksuaalista hyväksikäyttöä, mutta työperäisen hyväksikäytön tapaukset ovat peräti kaksinkertaistuneet.⁷⁰

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on vuosi vuodelta hakenut suurempi määrä ihmisiä. Vuosikatsauksessa pohditaankin sitä, onko ihmiskaupan uhrien määrä kasvanut vai johtuuko hakemusten kasvu tehokkaammasta viranomais- ja järjestötyöstä. Luultavasti molemmilla tekijöillä on vaikutuksensa ilmiöön.⁷¹

Auttamisjärjestelmään tulee hakemuksia erilaisten tahojen kautta. Vastaanottokeskukset, Maahanmuuttovirasto, poliisi, uhrin itse tai Rikosuhripäivystys lähettävät suurimman osan hakemuksista. Uusista asiakkaista 25 prosenttia oli thaimaalaisia, 11 prosenttia somalialaisia ja 10 prosenttia irakilaisia. Loput olivat useasta eri valtiosta.⁷² Joka tapauksessa tilastot ilmentävät sitä, että ihmiskaupan uhrin ovat suurimmalta osin ulkomaalaisia. Tämä ilmenee selvästi myös ihmiskaupaa koskevasta suomalaisesta oikeuskäytännöstä.

Poliisilla on ollut keskeinen rooli viimeaikaisten pakkotyötapausten selvittämisessä.⁷³ Katoisin, että ilmiöön on voinut vaikuttaa sekin, että aikaisempina vuosina viranomaisilla ei välttämättä

⁶⁸ Euroopan muuttoliikeverkosto – Maahanmuuttovirasto 2023, s. 39.

⁶⁹ Euroopan muuttoliikeverkosto – Maahanmuuttovirasto 2023, s. 39.

⁷⁰ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2023, s. 2.

⁷¹ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2023, s. 3.

⁷² Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2023, s. 5.

⁷³ Ihmiskauppa.fi, kohta Ihmiskaupan vastainen työ – Esitutkintaviranomaiset. Poliisin ihmiskaupparikosten tutkimiseen erikoistunut ryhmä aloitti toimintansa vuonna 2021. Ryhmä tutkii lisäksi työperäiseen hyväksikäyttöön liittyviä rikoksia. Erikoisryhmän toimialaan kuuluu erityisesti laajojen ihmiskauppaepäilyjen tutkiminen.

ole ollut samalla tavalla kokemusta ja osaamista tutkia ja selvittää ihmiskauppatapauksia, mutta vuosien ja kokemuksen karttumisen myötä ihmiskaupatapausten esiin tuleminen ja tutkiminen on kehittynyt. Viranomaiset osaavat luultavasti helpommin tunnistaa esimerkiksi pakkotyön merkkejä ja ihmiskaupan rangaistussäännöstä ei vierasteta enää samalla tavalla kuin aikaisemmin. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosikatsauksen mukaan Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma (2021–2023) ja poliisin ihmiskauppaan erikoistuneen yksikön toiminta ovat edesauttaneet ihmiskauppailmiön tunnistamista.⁷⁴ Seuraavaksi käsitellenkin pakkotyön määritelmää ja pakkotyötä ilmentäviä indikaattoreita, jotka ovat mahdollisesti auttaneet viranomaisia tunnistamaan työperäisen ihmiskaupan tapauksia tehokkaammin.

2.4 Pakkotyö

2.4.1 Pakkotyön esiintyvyys ja sen määrittely

Aiemmin mainitsemisiani kansainvälisissä ihmiskaupan määritelmissä on mainittu pakkotyö tai pakollinen palvelu yhtenä ihmiskaupan esiintymismuotona. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n 2022 julkaiseman raportin mukaan 27,6 miljoonaa ihmistä työskentelee joka päivä pakkotyöksi katsottavissa olosuhteissa. Pakkotyötä tekevistä 11,8 miljoonaa on naisia tai tyttöjä ja 3,3 miljoonaa on lapsia.⁷⁵ Mainittakoon, että vuonna 1957 hyväksytty ILO:n sopimus pakkotyön poistamisesta (SopS 17/1960) määrää jäsenvaltiot lakkauttamaan pakkotyön ja olemaan käyttämättä sitä muun muassa poliittisena pakko- tai kasvatukseen, työvoiman mobilisoimiseksi taloudellista kehitystä edistäviin tarkoituksiin, menetelmänä työkurin ylläpitämiseksi, rangaistuksena lakkoon osallistumisesta taikka rodullisiin, sosiaalisiin, kansallisiin tai uskonnollisiin syihin perustuvana syrjäntämenettelyinä.⁷⁶

Pakkotyön määritelmä on oikeuskäytännössä aiheuttanut haasteita. Tämä on voinut vaikuttaa ihmiskaupatuomioiden vähäiseen määrään 2010-luvulla. ILO onkin pyrkinyt selkiyttämään jokseenkin epäselväksi jäänyttä pakkotyön käsitettä. ILO on erityistoimintaohjelmassaan pakkotyön torjumiseksi esitellyt erilaisia indikaattoreita, jotka mahdollisesti viittaavat pakkotyöhön. Indikaattorit ovat johdettu erityistoimintaohjelman kautta saaduista teoreettisista ja käytännön kokemuksista.⁷⁷

⁷⁴ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2023, s. 3.

⁷⁵ ILO – Walk free – IOM 2022, s. 2.

⁷⁶ ILO – Walk free – IOM 2022, s. 53.

⁷⁷ ILO 2012, s. 2.

Indikaattorit perustuvat osaksi vuonna 1930 tehtyyn ILO:n pakollista työtä koskevaan sopimukseen nro 29 (SopS 44/1935) ja siinä annettuun pakkotyön määritelmään, jonka mukaan pakkotyöllä tarkoitetaan ”kaikenlaista työtä tai palvelusta, jota jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut”.⁷⁸

ILO:n pakollista työtä koskevan yleissopimuksen mukaan siis pakkotyön kolme elementtiä ovat työn tai palvelusten suorittaminen, uhka rangaistuksesta ja työn vapaaehtottomuus. Vaatimus rangaistuksen uhasta ja työn vapaaehtottomuudesta mietityttivät jo pakkotyön määritelmää laadittaessa. Ongelmallista vapaaehtoisuuden puutteen edellyttämisessä voisi olla muun muassa se, että työntekijä on saattanut aloittaa työt omasta tahdostaan ja ymmärtää vasta jonkin ajan kuluttua, että työnantaja on erehdyttänyt häntä työn luonteesta ja ehdoista. Jotta rangaistus kattaisi myös tällaiset tapaukset, katsottiin, että pakkotyön määritelmään tulisi kuulua myös tilanteet, joissa työntekijä ei kykene vapaaehtoisesti lopettamaan työntekoa. Määritelmään ei silti laitettu yllä mainitusta viittausta.⁷⁹

Joka tapauksessa ILO:n laatimat indikaattorit antavat hyvin osviittaa siitä, milloin kyseessä voi olla pakkotyö. Indikaattoreita ovat muun muassa haavoittuvan aseman hyväksikäyttö, harhaanjohtavien lupauksen antaminen, liikkumisen rajoittaminen, eristäminen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta, pelottelu ja uhkailu, henkilöasiakirjojen takavarikointi, palkkojen pidättäminen, velkaorjuus, kohtuuttomat työ- ja elinolot sekä liiallinen ylityö.⁸⁰

Yhden indikaattorin käsillä olo voi itsessään jo viitata mahdolliseen pakkotyöhön, mutta joissakin tapauksissa tulee tarkastella useamman indikaattorin soveltumista tapaukseen, kun indikaattorit yhdessä muodostavat pakkotyön omaiset olosuhteet. Joka tapauksessa edellä mainitut yksitoista indikaattoria ovat pakkotyöhön viittaavia pääelementtejä ja niitä arvioimalla voidaan selvittää, onko tapauksessa mahdollisesti kyse pakkotyöstä.⁸¹

2.4.2 Pakkotyöhön viittaavat 11 indikaattoria

Ensimmäisenä indikaattorina on haavoittuvaisen aseman hyväksikäyttö. Kuka tahansa voi joutua pakkotyön uhriksi, mutta erityisesti henkilöt, jotka eivät ymmärrä paikallista kieltä tai lakeja ja, joilla on rajatusti vaihtoehtoja oman toimeentulonsa turvaamiseksi ovat vaarassa

⁷⁸ ILO 2012, s. 2.

⁷⁹ Oikeusministeriö 2023, s. 21, Ollus 2015, s. 228 ja 231.

⁸⁰ ILO 2012, s. 3.

⁸¹ ILO 2012, s. 3.

joutua hyväksikäytön uhreiksi. Sama pätee henkilöihin, jotka kuuluvat uskonnolliseen tai etniseen vähemmistöryhmään tai, joilla on jokin vamma tai muita ominaisuuksia, jotka erottavat heidät valtaväestöstä.⁸²

Pelkästään haavoittuvaisessa asemassa oleminen ei tee kenestäkään pakkotyön uhria. Jos työnantaja kuitenkin käyttää tätä haavoittuvuutta hyväkseen ja teettää työntekijällä suuria määriä ylityötunteja tai pidättää palkkoja, kyseessä voi olla pakkotyö. Työntekijällä on sitä suurempi vaara joutua pakkotyön uhriksi, mitä riippuvaisempi hän on työnantajastaan. Jos työn lisäksi esimerkiksi asuminen ja ruoka on järjestetty työnantajan toimesta, tilanteesta irtaantuminen on entistä haastavampaa.⁸³

Toisena pakkotyöhön mahdollisesti viittaavana indikaattorina on harhaanjohtavien lupauksen antaminen. Pakkotyön uhreille on tyypillisesti luvattu kunnollisia ja vähintäänkin kohtuullisesti palkattuja töitä, mutta työnteon alettua luvatut työehdot eivät toteudu ja uhrin huomaavat joutuneensa loukkuun tilanteeseen, jossa heitä käytetään hyväksi. Tällaisissa tilanteissa uhrin eivät ole antaneet vapaata ja tietoista suostumusta. Mikäli he olisivat olleet tietoisia todellisista olosuhteista, he tuskinpa olisivat tarttuneet työtarjoukseen. Erehdyttäminen voi liittyä työolosuhteisiin tai palkkoihin, mutta myös työn luonteeseen, asumis- ja elinolosuhteisiin, maahanmuuttostatuksen virallistamiseen, työpaikan sijaintiin tai työnantajan identiteettiin. Lapsia voidaan myös värvätä töihin lupauksilla koulupaikasta tai opiskelumahdollisuuksista.⁸⁴

Kolmantena indikaattorina on liikkumisen rajoittaminen. Pakkotyötä on syytä epäillä vahvasti, jos työntekijällä ei ole mahdollisuutta saapua työpaikalleen ja poistua sieltä vapaasti. Normaalit sääntely- ja valvontatoimet tietyn tyyppisillä työpaikoilla eivät vielä viittaa mihinkään huolestuttavaan mutta, mikäli työntekijän liikkumista kontrolloidaan ja valvotaan työpaikalla perusteettomasti ja työntekijää esimerkiksi seurataan tämän poistuttua työpaikalta, toiminta ei ole enää normaalia ja hyväksyttävää. Äärimmäisissä tapauksissa pakkotyön uhri voi olla lukittuna työpaikalleen tai asumistilaansa.⁸⁵

Työntekijän eristäminen voi myös indikoida pakkotyön käsillä oloa. Pakkotyön uhrin ovat usein joutuneet työskentelemään syrjäisillä paikoilla, ja heillä ei välttämättä ole ollut mahdollisuutta pitää yhteyttä ulkomaailmaan. Uhrin eivät välttämättä tiedä, missä he edes ovat ja työpaikka voi

⁸² ILO 2012, s. 5.

⁸³ ILO 2012, s. 5.

⁸⁴ ILO 2012, s. 7.

⁸⁵ ILO 2012, s. 9.

olla kaukana muusta asutuksesta tai julkisesta liikenteestä. Yhtä lailla he voivat kuitenkin työskennellä sankoin asutuillakin alueilla, jolloin työnantaja pyrkii eristämään uhrin ulkomaailmasta takavarikoimalla heidän puhelimensa tai muut mahdolliset yhteydenpitovälineet ja kontrolloimalla heidän liikkumistaan. Uhrit eivät tällöin voi hakea tai pyytää apua. Työpaikka voi olla syrjäisellä paikalla myös siksi, että työnantajan liiketilat eivät ole rekisteröity minnekään ja tällöin myös viranomaisten on vaikea valvoa työnantajan toimintaa.⁸⁶

Viidentenä indikaattorina fyysinen tai seksuaalinen väkivalta on varsin voimakas pakkotyöhön viittaava tekijä. Väkivalta ei ole missään tilanteessa hyväksyttävää tai selitettävissä. Sitä voi esiintyä eri muodoissa. Työntekijöitä voidaan pakottaa ottamaan huumeita tai alkoholia, jotta he taipuisivat helpommin työnantajan tahtoon. Väkivaltaa voidaan käyttää myös keinona pakottaa työntekijä varsinaisten töittensä ohella hoitamaan esimerkiksi kodin askareita.⁸⁷

Kuudensina indikaattoreina pelottelu ja uhkailu ovat varsin tyypillisiä työnantajan käyttämiä painostuskeinoja, mitkä voivat tehdä pakkotyön uhrille työnteon lopettamisesta vaikeaa. Mikäli työntekijät valittavat työolosuhteista tai ilmoittavat halustaan lopettaa työt, työnantaja voi uhkailla työntekijöitä esimerkiksi laittomien maahanmuuttajien tapauksessa sillä, että he ilmoittavat heistä poliisille tai maahanmuuttoviranomaisille. He voivat myös uhkailla esimerkiksi palkan pidättämisillä tai työntekijän perheenjäsenten irtisanomisella. Painostuksen tai maasta poistamisen pelon takia työntekijät kokevat, että he eivät pysty lopettamaan työntekoa. Työnantajat käyttävät mahdollisesti myös muita vaikuttamisen keinoja ja pyrkivät alentamaan ja alistamaan työntekijöitä, jolloin heidän uskonsa vaikuttaa omaan tilanteeseensa rapisee entisestään. Uhkailun ja pelottelun vaikutusta tulee arvioida uhrin näkökulmasta, ottaen huomioon uhrin kulttuurillinen tausta, uskomukset, ikä ja sosioekonominen asema.⁸⁸

Seitsemäntenä pakkotyötä voi indikoida henkilöasiakirjojen takavarikointi. Mikäli työnantaja takavarikoi esimerkiksi työntekijän passin, työntekijällä ei ole välttämättä mahdollisuutta hakea muita töitä tai apua viranomaisilta. He eivät välttämättä uskalla lopettaa työntekoa, koska he pelkäävät, että passi jää tällöin työnantajan haltuun. Kahdeksantena indikaattorina palkkojen pidättäminen voi viitata pakkotyöhön, jos työnantaja järjestelmällisesti ja systemaattisesti jättää

⁸⁶ ILO 2012, s. 11.

⁸⁷ ILO 2012, s. 13.

⁸⁸ ILO 2012, s. 15.

palkat maksamatta tarkoituksenaan pakottaa työntekijä jäämään ja epäämällä tältä mahdollisuus vaihtaa työpaikkaa.⁸⁹

Yhdeksäntenä pakkotyöhön mahdollisesti viittaavana tekijänä on velkaorjuus. Työntekijä on voinut ottaa työnantajalta lainaa maahan pääsemiseen tai velka on voinut koostua palkkaennakoista tai työnantajan tarjoamista asumis- tai ruokaeduista. Tyypillistä kuitenkin on, että veloissa on kohtuuttomat korot tai palkat ovat niin pieniä, että velkaa ei tosiasiasa saa mitenkään maksettua takaisin, jolloin työntekijä ei pysty lopettamaan työntekoa tai pääse velkakierteestä pois. Työnantaja on myös voinut manipuloida kirjanpitoa tilanteissa, joissa työntekijät ovat lukutaidottomia.⁹⁰

Kohtuuttomat työ- ja elinolot voivat myös viitata pakkotyöhön. Pakkotyön uhrit ovat mahdollisesti joutuneet työskentelemään olosuhteissa, joita tavallinen työntekijä ei koskaan hyväksyisi. Työnteko voi tapahtua likaisissa ja ihmisarvoa alentavissa tai jopa mahdollisesti vaarallisissa olosuhteissa, kun työnantaja ei ole tarjonnut esimerkiksi suojarusteita. Työntekijän asuinolosuhteet voivat myös olla sellaiset, että samassa pienessä asunnossa asuu tilaan nähden suuri määrä ihmisiä, eikä heillä ole lainkaan yksityisyyttä. Valitettavasti työntekijät voivat joskus ”vapaaehtoisesti” hyväksyä heikkolaatuiset olosuhteet sen takia, että heillä ei ole mahdollisuutta saada muita töitä.⁹¹

Viimeisenä pakkotyöhön viittaavana tekijänä on liiallinen ylityö. Pakkotyön uhreilla on voitu teettää valtava määrä ylityötunteja ilman, että he saavat siitä mitään lain mukaisia korvauksia. Vapaapäiviä ei välttämättä ole ollenkaan ja työnantaja on voinut vaatia, että työntekijä on hänen käytettävissään 24 tuntia vuorokaudessa 7 päivää viikossa. Nyrkkisääntönä voidaan pitää sitä, että tilanne viittaa pakkotyöhön, mikäli työntekijät joutuvat tekemään enemmän ylitöitä, kuin kansallisessa lainsäädännössä on sallittu, jonkinlaisen uhan alla tai minipalkan ansaitakseen.⁹²

⁸⁹ ILO 2012, s. 17 ja 19.

⁹⁰ ILO 2012, s. 21.

⁹¹ ILO 2012, s. 23.

⁹² ILO 2012, s. 25.

3 Oikeuskäytäntö ILO:n indikaattoreiden valossa – ratkaisut kiskonnantapaisesta työsyrynnästä

3.1 Tapauksista ja analyysin rakenteesta

Tässä kappaleessa tarkastelen sitä, miten edellä mainitut ILO:n pakkotyöhön viittaavat indikaattorit esiintyvät kiskonnantapaista työsyryntää koskevassa oikeuskäytännössä. Tutkielmani kappaleet 3 ja 4 kuuluvat samaan asiakokonaisuuteen, jossa on kyse oikeuskäytännön analysoinnista ILO:n pakkotyöhön viittaavien indikaattoreiden valossa. Selkeyden vuoksi olen jakanut oikeuskäytännön analyysin kahteen eri osioon, josta ensimmäisessä käsitelen kiskonnantapaista työsyryntää koskevia ratkaisuja ja jälkimmäisessä työperäistä ihmiskauppaa koskevia ratkaisuja.

Käsitelen ensin yksityiskohtaisesti kolmea Helsingin käräjäoikeuden kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa ratkaisua, jonka jälkeen kappaleessa 4.1 käsitelen Helsingin käräjäoikeuden ihmiskauppaa ja törkeää kiskontaa koskevaa ratkaisua, jossa asianomistajien tapaukset oli yhdistetty samassa oikeudenkäynnissä käsiteltäviksi. Tuon esille tapauksissa ilmenevät työperäiseen hyväksikäyttöön viittaavat tekijät käyttäen pohjana ILO:n pakkotyöhön viittaavia indikaattoreita. Törkeää kiskontaa koskevassa asiassa oli esitetty ensisijainen syyte kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, mutta syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi asiaa käsiteltiin toissijaisen syytteen mukaisesti törkeänä kiskontana. Kappaleessa 4.2 pohdin Helsingin käräjäoikeuden kiskonnantapaista työsyryntää ja ihmiskauppaa koskevien ratkaisujen eroja ja yhtäläisyyksiä. Viimeisenä käsitelen Turun hovioikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja.

Kiskonnantapaisessa työsyrynnässä ei ole kyse pakkotyöstä, mutta siinä esiintyy usein samantyyppisiä työperäisen hyväksikäytön keinoja ja muotoja kuin ihmiskaupassa. Siksi analysoin myös sitä, mitä ILO:n pakkotyöhön viittavia indikaattoreita esiintyy kiskonnantapaisen työsyrynnän tapauksissa ja miksi niitä on käsitelty juuri kiskonnantapaisena työsyryntänä eikä ihmiskauppana, jos samoja pakkotyöhön viittaavia tekijöitä on kuitenkin esiintynyt. Analysoin myös sitä, mitkä tekijät erottavat ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyrynnän toisistaan ratkaisujen perusteella.

3.2 Hoiva-alan työstä siivoojiksi: tapaus 1

3.2.1 Tosiseikat, työperäisen hyväksikäytön piirteet ja syrjintä

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa R 15/6646 rikosasian vastaajat, joita kutsun nimikkeillä X, Y ja Z oy saivat tuomion kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Tämä käräjäoikeuden ratkaisu oli hyvin pitkästi selostettu, joten tuon ratkaisusta esille vain olennaisia seikkoja. Tapauksen viisi asianomistajaa oli rekrytoitu Filippiineiltä Suomeen hoiva-alan työhön. Asianomistajien kanssa allekirjoitettiin työsopimukset, joiden mukaan heidän tuli tehdä Suomessa hoiva-alan töitä. Työsopimuksen mukaan asianomistajille olisi tullut maksaa kokopäivätyöstä 1731,63 euroa kuukaudessa tai 10,70 euroa tunnissa. Kun asianomistajat saapuivat Suomeen, heille ei kuitenkaan tarjottu sovittua hoiva-alan työtä, vaan ainoastaan siivoojan työtä. Vastaajilla oli ollut tarkoituksena perustaa hoivakoti, mutta hanke ei toteutunut, koska he eivät saaneet asiakkaita.⁹³

Asianomistajat suorittivat Suomeen saavuttuaan kahden viikon palkattoman siivoojan työn harjoittelun, josta ei ollut myöskään sovittu etukäteen. Asianomistajille ei maksettu työharjoittelun jälkeen työsopimuksen ja työsopimuslain mukaista palkkaa kokoaikatyöstä, vaikka asianomistajat olivat olleet työsopimuksen mukaisesti työnantajan käytettävissä. Työtä ei ollut tarjolla sovittun mukaisesti ja asianomistajille maksettiin huomattavasti alhaisempaa palkkaa, mitä työsopimuksessa oli sovittu.⁹⁴

Asianomistajille oli maksettu noin 500–1200 euron kuukausipalkkaa noin puolen vuoden mittaisena teon tapahtuma-aikana. Käräjäoikeuden mukaan asianomistajille oli jätetty maksamatta palkkaa yhteensä ainakin 22 215 euroa. Tapauksessa Filippiineiltä rekrytoiduilta asianomistajilta oli myös vaadittu 500 000 peson suuruinen ”Placement fee”-maksu kiitoksena Suomeen töihin pääsemisestä. Asianomistajat olivat Suomeen saavuttuaan asuneet muutamia viikkoja vastaajien luona, jonka jälkeen heille hankittiin Z Oy:n toimesta vuokra-asunnot, joista he maksoivat itse. Asianomistajille oli sanottu että, jos he ystävystyvät toisten filippiiniläisten kanssa, nämä toiset voivat ”vetää heidät alas”.⁹⁵

Tässä tapauksessa työperäistä hyväksikäyttöä indikoivia tekijöitä osin ILO:n indikaattoreita analogisesti apuna käyttäen ovat olleet harhaanjohtavien lupausten antaminen: asianomistajille on kerrottu, että he tulisivat tekemään hoiva-alan työtä, mutta Suomeen saavuttuaan heille tarjottiin ainoastaan siivousalan työtä. Työsopimuksen mukaan kyse oli kokoaikaisesta työstä,

⁹³ Helsingin KO R 15/6646, s.17–19.

⁹⁴ Helsingin KO R 15/6646, s. 1, 2 ja 19.

⁹⁵ Helsingin KO R 15/6646, s. 12, 19 ja 20.

mutta työtä ei ollut tarjolla sovitulla tavalla. Rekrytointimaksut/palkkiot ovat myös tyypillinen työperäisen hyväksikäytön tapauksissa esiintyvä tekijä, mitä myös tässä tapauksessa edellytettiin asianomistajilta. Eristämiseen viittaa puheet siitä, että toisiin filippiiniläisiin ei kannata tutustua, koska he voivat ”vetää asianomistajat alas”.

Haavoittuvan aseman hyväksikäyttö on nähtävissä siinä, että asianomistajien ymmärtämättömyyttä ja tietämättömyyttä oikeuksistaan on käytetty hyväksi, kun heille ei ole tarjottu sovittua työtä ja palkkaa on maksettu huomattavasti sovittua vähemmän. Asianomaiset ovat olleet haavoittuvaisessa asemassa kielitaidottomuutensa, heikon taloudellisen tilanteensa ja ymmärtämättömyytensä takia. Filippiineiltä saapuneet asianomistajat eivät ole olleet tietoisia suomalaisesta työlainsäädännöstä tai heitä koskevasta työehtosopimuksesta.

Rikoslain 47 luvun 3 §:n mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työntekijän epäedulliseen asemaan muun muassa kansalaisuuden tai etnisen alkuperän perusteella on tuomittava työsyrynnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Saman luvun 3a §:n mukaan, jos työsyrynnässä asetetaan työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyrynnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Kiskonnantapainen työsyryntä edellyttää työsyrynnän tunnusmerkistön täyttymistä.⁹⁶

Käräjäoikeus katsoi näytetyksi, että vastaajat olivat ilman painavaa hyväksyttävää syytä asettaneet asianomistajat heidän kansalaisuutensa ja etnisen alkuperänsä vuoksi huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi heidän taloudellista ahdinkoansa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä ja tietämättömyyttä. Asianomistajilla oli ollut heikko kielitaito, eivätkä he olleet tietoisia Suomen työlainsäädännöstä tai työehtosopimuksista. Heille oli maksettu kohtuuttoman pientä palkkaa, joka hädin tuskin riitti heidän elinkustannuksiensa kattamiseen. Asianomistajat olivat asuneet Z Oy:n järjestämässä vuokra-asunnoissa, mikä lisäsi heidän riippuvuutensa vastaajista.⁹⁷

Hallituksen esityksessä eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 28/2003 vp) täydentämisestä on kirjoitettu syrynnästä kansalaisuuden perusteella. Hallituksen esityksen mukaan silloin, kun työsyryntä perustuu

⁹⁶ Helsingin KO R 15/6646, s. 16.

⁹⁷ Helsingin KO R 15/6646, s. 20.

kansalaisuuteen, on usein kyse tapauksista, joissa ulkomaalaiselle on maksettu samasta työstä merkittävästi pienempää palkkaa, mitä vastaavasta työstä maksetaan suomalaiselle työntekijälle. Tämän tyyppisissä tapauksissa syrjinnän peruste voi yksinomaan olla se, että työntekijä ei ole suomalainen.⁹⁸

Tässä tapauksessa vastaajat olivat suunnitelleet nimenomaan hankkivansa työvoimaa Filippiineiltä. Jos he olisivat suunnitelleet toimintaansa lain mukaisesti ja maksavansa työehtosopimuksen ja lain mukaista palkkaa työ sopimuksen mukaan, kysymys kuuluukin, miksi he eivät olisi hankkineet työntekijöitä Suomesta. Filippiineiltä työntekijöiden rekrytoiminen viittaakin siihen, että kielitaidottomien ja omista oikeuksistaan tietämättömien työntekijöitten hyväksikäyttäminen on ollut toiminnan tarkoituksena.

3.2.2 Kiskonnantapaisen työsyryjinnän tunnusmerkistötekijöistä

Yllä mainitussa hallituksen esityksessä on todettu kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä, että säännöksen tarkoituksena on ensisijaisesti suojata yhdenvertaisuutta, mutta säännös on laadittu nimenomaisesti suojaamaan heikompaa osapuolta. Säännöksen tarkoituksena on ehkäistä heikommassa asemassa olevien hyväksikäyttöä. On myös syytä huomioida, että kiskonnantapaisessa työsyryjinnässä ei ole kyse törkeästä työsyryjinnästä, vaan siinä on kyse niin sanotusti työsyryjinnän erityistilanteesta.⁹⁹ Ulkomailta rekrytoidut työntekijät ovatkin lähtökohtaisesti heikommassa asemassa sen takia, että heidän ymmärryksensä ja tietämyksensä suomalaisesta yhteiskunnasta ja työ lainsäädännöstä on usein heidän kielitaitonsa ohella heikko.

Kiskonnasta on säädetty rikoslain 36 luvun 6 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan kiskonnasta on tuomittava se, joka käyttämällä hyväksi toisen taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta jonkin sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen. Kiskonnän säännöksen hyväksikäyttömuodot vastaavat siis suurilta osin kiskonnantapaisen työsyryjinnän säännöksessä mainittuja. Tosin jälkimmäisessä on mainittu tietämättömyys erikseen.

Kiskonnantapaisessa työsyryjinnässä yhdistyy työsyryjinnän ja kiskonnän piirteet, mutta sen rangaistusasteikko on työsyryjintää suurempi. Kiskonnantapainen työsyryjintä myös edellyttää huomattavan epäedulliseen asemaan asettamista, kun taas työsyryjinnässä edellytetään pelkästään epäedulliseen asemaan asettamista. Edellä mainitsemassani hallituksen esityksessä todetaan, että epäedullinen asema voi ilmetä esimerkiksi siten, että henkilölle maksettaisiin

⁹⁸ HE 151/2003 vp, s.16.

⁹⁹ HE 151/2003 vp, s.10–11.

merkittävästi pienempää palkkaa toisiin työntekijöihin verrattuna tai hänen työaikansa olisivat epäasiallisia.¹⁰⁰

Tässä tapauksessa kaikille asianomistajille oli maksettu liian pientä palkkaa. Poiketen tyypillisestä kiskonnantapaisen työsyryjinnän tilanteesta, tässä tapauksessa työntekijöillä ei ollut teetetty kohtuuttomia määriä töitä, vaan heille ei sitä vastoin ollut tarjottu työsopimuksen mukaista määrää töitä. Katsoisin, että epäasiallisilla työajoilla voidaan yhtä lailla tarkoittaa liiallisen ylityön ohella myös tällaista tilannetta, jossa työtä on vastoin työsopimuksessa sovittua tarjolla merkittävästi vähemmän.

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän rangaistavuus edellyttää sitä, että työntekijän heikompaa asemaa on hyväksikäytetty. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että taloudellisen ahdingon hyväksikäyttämisessä voisi olla kyse esimerkiksi olosuhteista, joissa työntekijän ei ole mahdollista tulla toimeen ilman vaadittua työtä. Taloudellisen ahdingon tulee koskea nimenomaan työntekijää tai työnhakijaa ja hänen henkilökohtaista tilannettaan. Yleisen taloudellisen matalasuhdanteen ei katsota riittävän taloudellisen ahdingon tunnusmerkin täyttymiseen.¹⁰¹ Tässä tapauksessa asianomistajat eivät olisi voineet tulla toimeen ilman vaadittua työtä ja heille maksettu palkka oli joka tapauksessa niin pieni, että taloudellinen ahdinko on ollut varsin ilmeinen.

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän keinona voi olla myös muun ahdingon hyväksikäyttö. Tällainen ahdinko voi aiheutua esimerkiksi asunnottomuudesta tai jonkin lääkkeen tarvitsemisesta. Säännöksessä mainituilla taloudellisella tai muulla ahdingolla on myös yhteytensä ihmiskauppasäännöksessä viitattuun turvattomaan tilaan. Turvattoman tilan aiheuttaman ahdingon on kuitenkin katsottu olevan vakavampaa verrattuna taloudelliseen tai muuhun kiskonnantapaisen työsyryjinnän säännöksessä mainittuun ahdinkoon.¹⁰²

Tässä kohtaa ilmeneekin yksi ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän eroavuuksista. Asianomistajat ovat tässä tapauksessa olleet taloudellisessa ahdingossa ja monessa kohtaa myös riippuvaisia vastaajista, mutta ihmiskaupan uhrin tilanteeseen verrattuna he eivät ole olleet täysin turvattomassa tilassa. Asianomistajilla on ollut omat vuokra-asunnot ja yksityisyyttä ja heille on sinänsä maksettu palkkaa heidän tekemästään työstä, vaikkakaan ei työsopimuksen edellyttämällä tavalla. Ihmiskaupan uhrin sijaan asuvat usein täyteen ahdetuissa asunnoissa vailla yksityisyyttä ja heille maksettu palkka on usein järkyttävän pieni. Ihmiskaupan uhreilla

¹⁰⁰ HE 151/2003 vp, s.11.

¹⁰¹ Lappi-Seppälä ym. 2022, s. 1581.

¹⁰² Lappi-Seppälä ym. 2022, s. 1581.

on usein myös teetetty valtava määrä ylitöitä ja he saattavat elää velkakierteessä otettuaan tekijöiltä velkaa.

Kiskonnantapaisen työsyrijännän säännöksessä mainittu ymmärtämättömyys voi viitata esimerkiksi johonkin asiaan liittyvään tietämättömyyteen tai kokemattomuuteen. Kyseessä voi olla esimerkiksi tilanne, jossa ulkomailta rekrytoitu työntekijä ei ole tietoinen työsuhteen ehdoista, työoloista tai työlainsäädännöstä Suomessa ja työnantaja käyttää tätä ymmärtämättömyyttä hyväkseen. Kyseessä voi myös olla tilanne, jossa ulkomailta rekrytoitu työntekijä ei kielitaidottomuutensa takia kykene arvioimaan työnantajan laatiman työsopimuksen sisältöä tai merkitystä.¹⁰³

Ajattelemattomuus voi ilmetä esimerkiksi siten, että työntekijä ei tule tarkemmin ajatelleeksi työsopimuksen ehtoja tai työolosuhteita, koska hän on hyvillään hänelle tarjotusta työstä ja oman taloudellisen tilanteensa kohentamismahdollisuudesta. Tietämättömyydellä viitataan työolosuhteita ja työehtoja koskevaan tietämykseen. Arvioitaessa työntekijän ajattelemattomuutta, ymmärtämättömyyttä tai tietämättömyyttä, tulee huomioida työntekijän tosiasialliset kyvyt ja mahdollisuudet olla selvillä työhön liittyvistä olosuhteista.¹⁰⁴

Ymmärtämättömyyden ja tietämättömyyden hyväksikäyttäminen on kiskonnantapaisessa työsyrijännässä ja ihmiskaupassa juuri ulkomaalaisten uhrien kohdalla tavanomaista. Ulkomaisen työvoiman palkkaaminen itsessäänkin saattaa herättää epäilyksiä työnantajan motiivista, kun kansalaisuuden ei tulisi vaikuttaa maksettavaan palkkaan millään tavalla. Suomalaisia työntekijöitä ei voi erehdyttää vastaavalla tavalla, koska he tietävät oikeuksistaan huomattavasti paremmin. Toisaalta oikeuskäytännössä käsitellyt työperäisen hyväksikäytön tapaukset ovat liittyneet usein esimerkiksi aasialaisiin ravintoloihin, jolloin aasialaisten työntekijöiden palkkaaminen valmistamaan kyseessä olevan maan ruokaa käy järkeen.

3.3 Työtä vailla palkkaa: tapaus 2

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa R 14/1472 vastaajan aviopuoliso oli tullut Suomeen ja työskennellyt vastaajan ravintolassa noin 4 kuukauden ajan ilman minkäänlaista palkkaa. Asianomistaja kertoi, että vastaajan kanssa oli sovittu, että hän tulisi työskentelemään vastaajan ravintolassa ja vastaaja oli luvannut maksaa tästä palkkaa ja laatia tarvittavat asiakirjat palkan

¹⁰³ Lappi-Seppälä ym. 2022, s. 1581.

¹⁰⁴ Lappi-Seppälä ym. 2022, s. 1582.

maksamista varten. Vastaaja väitti, että kyseessä ei ollut työsuhteessa tehty työ, vaan perheoikeudellisella perusteella suoritettu palkaton työ.¹⁰⁵

Työsuoritukset perheenjäsenten välillä eivät ole katsottavissa ansiotyöksi tai työsuhteessa suoritetuksi työksi. Työsopimuslakia (55/2001) ei sovelleta perheoikeudellisella perusteella suoritettuun työhön, koska kyseessä ei ole velvoiteoikeudellisen sopimuksen perusteella suoritettu työ.¹⁰⁶ Käräjäoikeuden ratkaisun mukaan työntekijän ja juridisen henkilön välillä ei voi olla perheoikeudellista suhdetta, vaikka kyseessä olisikin perheyhtiö. Asianomistaja oli tehnyt töitä vastaajan omistamassa osakeyhtiömuotoisessa ravintolassa, jolloin työtä ei voida katsoa perheoikeudellisella perusteella tehdyksi palkattomaksi työksi. Todistajien, asianomistajan ja vastaajan kertomien perusteella oli selvää, että asianomistajan työskentely ravintolassa täytti työsuhteen tunnusmerkit. Kirjallisen työsopimuksen puuttuminen ei vähennä työntekijän vähimmäisoikeuksia. Asianomistajalla oli oikeus korvaukseen vastaajan ravintolassa suorittamastaan työstä.¹⁰⁷

Käräjäoikeus katsoi näytetyksi, että asianomistaja oli työskennellyt ravintolassa noin 30 tuntia viikossa ilman palkkaa. Asianomistajalla ei ollut Suomessa ystäviä tai sukulaisia. Hän oli myös kielitaidottomuutensa ja heikon koulutuksensa takia heikommassa asemassa. Hän asui vastaajan asunnossa ja edellä mainittujen olosuhteitten vuoksi hän on ollut varsin riippuvainen vastaajasta. Asianomistaja ei ole ollut tietoinen Suomen työlainsäädännöstä ja omista oikeuksistaan työntekijänä. Tietämättömyytensä ja ymmärtämättömyytensä vuoksi asianomistaja on joutunut työskentelemään vastaajan yrityksessä ilman palkkaa. Vastaaja oli käyttänyt lain tarkoittamalla tavalla heikompaa osapuolta hyväkseen, mitä kiskontasäännöksellä on pyritty estämään. Vastaaja tuomittiin kiskonnantapaisesta työsyrynnästä sakkorangaistukseen.¹⁰⁸

Tässä tapauksessa asianomistaja on ollut muun muassa perhesuhteensa takia riippuvainen vastaajasta. Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi on myös ihmiskaupan uhrin osalta todettu, että riippuvainen asema voi johtua esimerkiksi perhe- tai sukulaisuussuhteesta.¹⁰⁹ Asianomistaja oli myös asunut vastaajan asunnossa ja hänellä oli heikko kielitaito, mikä on tehnyt hänestä haavoittuvaisen. Tässä tapauksessa esiintyneitä työperäiseen hyväksikäyttöön liittyviä merkkejä on ollut

¹⁰⁵ Helsingin KO R 14/1472, s. 4–5.

¹⁰⁶ Koskinen ym. 2004-, kohta 3. Työoikeuden soveltamisala.

¹⁰⁷ Helsingin KO R 14/1472, s. 4–5.

¹⁰⁸ Helsingin KO R 14/1472, s. 5–6.

¹⁰⁹ HE 103/2014 vp, s.6.

harhaanjohtavien lupauksen antaminen palkan maksamisesta, haavoittuvan aseman hyväksikäyttö ja palkkojen pidättäminen, vaikkakin vastaajan ei ole nähtävästi ollut tarkoitus maksaa niitä lainkaan.

Tämä tapaus oli poikkeava siltä osin, että vastaaja väitti asianomistajan tehneen työtä perheoikeudellisella perusteella. Tämä väite kumottiin kuitenkin onnistuneesti huomauttamalla, että osakeyhtiön ja luonnollisen henkilön välillä tehty työ ei voi olla perheoikeudellisella perusteella suoritettua. Huomattavan epäedullinen asema ilmenee siinä, että asianomistajalle ei maksettu palkkaa lainkaan. Hyväksikäytön vakavuus ei kuitenkaan ole ollut sitä laatua, että tapaus olisi voitu katsoa ihmiskaupaksi, etenkin kun huomioi suhteellisen lyhyen tekoajan ja sen, että asianomistaja ei ollut työskennellyt valtavia määriä ylitöitä ilman vapaapäiviä. Se, että palkkaa ei maksettu lainkaan, tekee hyväksikäytöstä kuitenkin sen verran merkittävää, että työsyryjinnän sijaan tuomio kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä on mielestäni aiheellinen.

3.4 Kiskonnantapaisen työsyryjinnän ja ihmiskaupan rajoilla: tapaus 3

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu R 15/7915 annettiin vuonna 2016. Tapauksessa vastaaja oli rekrytoinut asianomistajat Kiinasta Suomeen ravintolaansa töihin. Työsopimukset oli laadittu suomeksi, joten asianomistajat eivät olleet ymmärtäneet allekirjoittamiensa sopimusten sisältöä. Vastaaja on hallinnoinut asianomistajien verkkopankkitunnuksia ja toisen pankkikorttia. Asianomistajat työskentelivät vastaajan ravintolassa työehtojen ylittäviä aikoja ilman viikoittaisia vapaapäiviä useamman vuoden ajan. Vastaaja ei maksanut asianomistajille myöskään mitään vaadittuja lisiä tai lomakorvauksia. Asiassa katsottiin näytetyksi, että asianomistajille oli maksettu ainoastaan 100–300 euroa palkkaa kuukaudessa käteisellä.¹¹⁰

Asianomistajat olivat asuneet vastaajan järjestämässä asunnossa. Tässä kaksiossa oli asunut viisi henkilöä samaan aikaan. Toinen asianomistaja oli kertonut poliisille aikaisemmin, että häneltä edellytettiin noin 37 000 euron käsittelymaksua, jotta vastaaja ottaisi hänet Suomeen töihin. Hän oli myös kertonut työskennelleensä Suomeen saapumisestaan lähtien noin 12-tuntisia päiviä ilman ainuttakaan vapaapäivää. Esitutkinnassa kyseinen asianomistaja ei halunnut vastata siihen, oliko häneltä vaadittu maksua siitä, että hänet otettaisiin Suomeen töihin. Tapauksessa ilmeni, että kyseisen asianomistajan tililtä oli tehty 16 800 euron suuruinen

¹¹⁰ Helsingin KO ratkaisu R 15/7915, s. 7–10.

maksu, joka oli lopulta päätyneet vastaajan vaimon tilille. Asianomistaja oli yrittänyt selittää kyseisestä maksusta, että sen oli ollut tarkoitus mennä hänen vanhemmilleen.¹¹¹

Asianomistajien kertomukset kärjäoikeudessa olivat muutenkin muuttuneet heidän aikaisemmin poliisille kertomistaan asioista. Kärjäoikeudessa asianomistajien kertomukset myötäilivät vastaajan kertomuksia ja vaikutti siltä, että he yrittivät peitellä vastaajan toimintaa jälkepäin.¹¹² Kärjäoikeus ei pitänyt kukaan esimerkiksi toisen asianomistajan kertomuksen muuttumista uskottavana, vaan katsoi, että hänen aiemmin poliisille kertomansa vastaa todellisia tapahtumia.¹¹³

Palvelualojen ammattiliiton (Pam) laskelmien mukaan vastaajan saama rikoshyöty asianomistajille maksamatta jääneistä palkoista oli noin 80 540 euroa. Hyötyä laskettaessa asianomistajille laskelman mukaan kuuluneista palkoista vähennettiin heidän tililleen siirretyt varat, vaikka ne eivät olleet heidän käytössään ollutta palkkaa. Tämä oli mielestäni hyvin erikoinen ratkaisu asiassa. Kun kärjäoikeus on todennut näytetyksi, että asianomistajien pankkitilille maksettu palkka ei tosiasiallisesti ole ollut missään vaiheessa heidän omassa käytössään, vaan vastaajan käytössä, on vaikea ymmärtää miksi tätä palkkaa ei ole laskettu vastaajan saamaksi rikoshyödyksi. Loppujen lopuksi vastaaja tuomittiin muun muassa kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ehdolliseen vankeusrangaistukseen.¹¹⁴

Tässä tapauksessa työperäiseen hyväksikäyttöön viittavia tekijöitä ILO:n indikaattoreihin nojautuen on ollut haavoittuvan aseman hyväksikäyttö: asianomistajien kielitaidottomuus sekä tietämättömyys ja ymmärtämättömyys työehdoista Suomessa ja sen hyväksikäyttö. Vastaaja oli laatinut työsopimuksen suomeksi, jolloin asianomistajat eivät ole ymmärtäneet sen sisältöä. Kohtuuttomat työolot ja liiallinen ylityö: asianomistajat ovat tehneet ylipitkiä työpäiviä ilman vapaapäiviä. Palkkojen pidättäminen: asianomistajille on näennäisesti maksettu tilille palkkaa, mutta he eivät tosiasiallisesti käyttäneet pankkitilejään itse laisinkaan, vaan ne ovat olleet vastaajan hallussa. Tosiasiallisesti asianomistajat ovat saaneet vain 100–300 euroa palkkaa kuukausittain tippirahoista.

Asianomistajat ovat asuneet vastaajan järjestämässä asunnossa, eikä heillä ole ollut Suomessa muita kontakteja, minkä takia he ovat olleet vastaajasta varsin riippuvaisia. Rahattomuus ja

¹¹¹ Helsingin KO ratkaisu R 15/7915, s. 5.

¹¹² Ks. Kimpimäki 2021, s. 797. Kimpimäki on myös todennut analysoituaan oikeuskäytäntöä työperäisestä hyväksikäytöstä, että työntekijä ei välttämättä edes halua tai uskalla todistaa työnantajaa vastaan ja joskus asianomistajien kertomukset muuttuvat merkittävästi rikosprosessin aikana.

¹¹³ Helsingin KO ratkaisu R 15/7915, s. 8.

¹¹⁴ Helsingin KO ratkaisu R 15/7915, s. 10–11.

vapaa-ajan puute on rajoittanut heidän toimintakykyään ja se seikka, että heidän pankkikorttinsa on vastaajan hallussa, on lisännyt heidän riippuvaisuuttaan vastaajasta. Työperäiseen hyväksikäyttöön viittaa myös rekrytointimaksujen vaatiminen asianomistajilta. Teon tapahtuma-aika on ollut noin kaksi vuotta eli hyväksikäyttöä on tapahtunut suhteellisen pitkään. Kysymykseen siitä, miksi asiaa on käsitelty juuri kiskonnantapaisena työsyryntänä eikä ensisijaista syytetä ole esitetty ihmiskaupasta, ei olekaan helppo vastata.

Tapauksessa esiintyviä ILO:n indikaattoreiden mukaisia pakkotyöhön viittaavia tekijöitä on ollut useita: palkkojen pidättäminen, harhaanjohtavien lupauksen antaminen, haavoittuvan aseman hyväksikäyttö, kohtuuttomat työ- ja elinolot ja liiallinen ylityö. Velkaorjuuteen viittaavaa on se, että toinen asianomistaja oli kertonut poliisille vastaajan edellyttäneen häneltä noin 37 000 euron suuruista rekrytointimaksua, josta 16 800 euroa olikin todistetusti siirretty hänen tililleen maksetuista ”palkoista” vastaajan vaimolle.¹¹⁵

Liikkumisen rajoittamiseen ja eristämiseen viittaavat ne seikat, että asianomistajat asuivat vastaajan järjestämässä asunnossa, jonne heillä oli yhteinen avain ja asuntoon pääsi vain vastaajan vaimon veljen kanssa kuljettaessa. Toinen asianomistajista oli kertonut, että poikkeustapauksissa sai kulkea yksin. Asianomistajilla ei myöskään ollut kontakteja Suomessa ja viereisen ravintolan pitäjä kertoi oikeudessa, että asianomistajat eivät koskaan puhuneet hänelle.¹¹⁶

Tuon nyt esille mahdollisia syitä sille, miksi tapausta ei tutkittu tai syytetty ihmiskauppana. Tapauksessa ei esiintynyt ainakaan todistettavasti uhkailua ja pelottelua vastaajan osalta. Asianomistajien henkilöasiakirjoja ei ollut takavarikoitu. Vastaajalla ei välttämättä katsottu olevan asianomistajiin niin tiivistä kontrollia, että riippuvuussuhdetta olisi katsottu merkittäväksi. Asiassa ei välttämättä ollut esitetty tarpeeksi näyttöä ihmiskauppaan viittaavista tekijöistä ja asianomistajat eivät ole niin sanotusti ajaneet asiaansa aktiivisesti rikostutkimuksen aloittamisen jälkeen ja kertoneet hyväksikäytöstä tarpeeksi laajalti. Asianomistajat ovat oikeudessa myös pyörtäneet kertomuksiaan ja peitelleet vastaajan toimintaa.

Voi myös olla, että asianomistajien ei ole katsottu olleen ihmiskauppasäännöksessä mainitussa turvattomassa tilassa, vaikka he ovatkin olleet taloudellisessa ahdingossa ja sinänsä haavoittuvaisia. Se, miksi asiaa ei ole käsitelty ihmiskauppana voi myös olla osin sattumaa ja joku toinen esitutkintaviranomainen tai syyttäjä olisi voinut katsoa asiaa eri kantilta. Ihmiskauppatapausten ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevien tapausten välillä ei aina ole

¹¹⁵ Helsingin KO ratkaisu R 15/7915, s. 8.

¹¹⁶ Helsingin KO ratkaisu R 15/7915, s. 5 ja 7.

merkittäviä eroavuuksia. Tätä havainnollistaakin osuvasti se, että seuraavaksi käsittelemässäni ihmiskauppatapauksessa on paljolti vastaavanlaiset tosiseikat, kuin tässä kiskonnantapaisen työsyrynnän tapauksessa.¹¹⁷

Katsoisin, että tätäkin tapausta olisi voitu käsitellä ihmiskauppana. Seuraavaksi käsittelemässäni ratkaisussa ei myöskään ollut esiintynyt pelottelua, uhkailua tai henkilöasiakirjojen takavarikointia, mutta vastaajat tuomittiin ihmiskaupasta. Siinä asianomistajan pankkikortti ja verkkopankkitunnukset olivat myös vastaajien hallussa ja tapauksessa oli mielestäni paljon samaa, kuin tässä kiskonnantapaisen työsyrynnän tapauksessa. Asiassa oli kyllä merkittävästi enemmän henkilötodistelua ja asianomistajat ajoivat aktiivisesti omaa asiaansa. Oikeuskäytännön tulisi kuitenkin olla yhtenevää ja ratkaisulinjan tulisi olla jokseenkin ennustettava. Vaikuttaisi siltä, että työperäisen hyväksikäytön tapauksissa näin ei aina ole.

4 Oikeuskäytäntö ILO:n indikaattoreiden valossa – Ihmiskauppaa koskevat ratkaisut

4.1 Törkeää kiskontaa ja ihmiskauppaa: tapaus 4

4.1.1 Ratkaisusta yleisesti

Useamman ihmiskauppaa koskevan ratkaisun ylimalkaisen tarkastelun sijaan perehdyin tarkasti yhteen käräjäoikeuden antamaan ratkaisuun Turun hovioikeuden ihmiskaupparatkaisun ohella. Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu R 21/9034 annettiin vuonna 2023, joten se on hyvin tuore. Tässä yli 200-sivuisessa ratkaisussa käsiteltiin kahteen eri asianomistajaan kohdistuneita rikoksia, joista toinen koski törkeää kiskontaa ja toinen ihmiskauppaa. Asianomistaja A:n kohdalla ensisijainen syyte oli ihmiskaupasta ja toissijaisena syytteenä oli kiskonnantapainen työsyryntä. Vaihtoehtoisena syytteenä oli A:n kohdalla törkeä kiskonta. Asianomistaja B:n kohdalla ensisijainen syyte oli kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja toissijainen syyte oli törkeästä kiskonnasta. Syyttäjät kuitenkin peruutti syytteet kiskonnantapaisesta työsyrynnästä syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi, jolloin B:n tapausta käsiteltiin törkeänä kiskontana.¹¹⁸

¹¹⁷ Ks. Kimpimäki 2021, s. 803. Kimpimäki on myös todennut työperäistä hyväksikäyttöä koskevan oikeuskäytännön osalta, että useissa ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyvissä tapauksissa vastaajia ei ollut edes syytetty ihmiskaupasta vaan ainoastaan kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Syytesidonnaisuuden takia asiaa ei silloin voida arvioida ihmiskauppana. Näin oli myös tässä tapauksessa, jossa syyte oli esitetty ainoastaan kiskonnantapaisesta työsyrynnästä.

¹¹⁸ Helsingin KO R 21/9034, s. 12.

Tapaus oli mielestäni haastava, koska ILO:n pakkotyöhön viittaavista indikaattoreista monet eivät täytyneet. Kyseessä ei ollut niin räikeistä tekotavoista ja toimista, että ihmiskaupan rikostunnusmerkistön olisi helposti voitu katsoa täytyvän. Aikaisemmin vielä 2010-luvulla ihmiskaupan rikostunnusmerkistön täyttymisen kynnyks on luultavasti asetettu korkeammalle ja ihmiskauppana on tuomittu vain hyvin selkeitä ja äärimmäisiä tapauksia. Tapauksia, joissa on voinut olla kyse ihmiskaupasta, on voitu tutkia esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyryjinnän nimikkeellä. Mielenkiintoista olikin tutkia sitä, onko ratkaisulinja muuttunut aikaisemmasta ja onko tuomioistuimella ollut rohkeutta antaa ihmiskaupasta tuomio hieman epäselvässä tapauksessa, eikä pelata ikään kuin varman päälle ja antaa tuomio jollain lievemällä rikosnimikkeellä. Tapauksessa monet seikat olivat riidanalaisia ja todistelu oli useassa kohdin täysin henkilötodistelun varassa.

Tapauksessa vastaajina olivat X, Y ja heidän omistamansa nepalilaisravintola Z oy. Asianomistaja B oli työskennellyt Z oy:ssä noin 3,5 vuoden ajan ja asianomistaja A oli työskennellyt vastaajien kotiapulaisena ja välillä Z oy:ssä noin 3,5 vuotta. B:llä oli teetetty usean vuoden ajan ylipitkiä noin 14 tunnin pituisia työpäiviä ilman vapaapäiviä Z Oy:ssä. Vastaajat eivät olleet pitäneet lakisääteistä työaikakirjanpitoa. Ravintolan seinällä oli ollut työvuorolistat, mutta jotkut todistajista kertoivat, etteivät ne pitäneet paikkaansa, vaan ne olivat esillä vain näytön vuoksi, mikäli esimerkiksi tarkastajia tulisi. Asianomistajat eivät myöskään olleet pitäneet kirjaa omista työtunneistaan, joten näyttö heidän tekemistään työtunneista perustui lähinnä heidän omiin kertomuksiinsa ja henkilötodistajien lausumiin. Molemmat asianomistajista oli värvätty Nepalista Suomeen töihin. Keskityn ensin selkeyden vuoksi ratkaisuun asianomistaja B:n kohdalta ja sitten analysoin ratkaisua A:n kohdalta.¹¹⁹

4.1.2 Asianomistaja B:n tapaus törkeästä kiskonnasta

B oli värvätty Suomeen töihin Nepalista ja hän osasi jonkin verran englantia. Hän asui vastaajien omistamassa asunnossa, jossa asui myös muita ravintolatyöntekijöitä. Hänen palkkseen oli sovittu noin 1790 euroa kuukaudessa 111 tunnin kolmeviikkoisjakson työmäärän mukaan ja vastaajat olivat maksaneet B:lle palkkaa tämän sopimuksen mukaan. B:llä oli kuitenkin teetetty Z Oy:ssä töitä viikon jokaisena päivänä. B:lle ei ollut annettu vapaapäiviä tai lomaa ensimmäisinä vuosina juuri lainkaan. B:lle jätettiin maksamatta palkkaa, ylityö-, sunnuntai-, pyhätyö-, ilta- ja muita lisiä ja korvauksia sekä lomakorvauksia ja lomaltapaluurahaa yhteensä noin 136 779,69 euroa.¹²⁰

¹¹⁹ Helsingin KO R 21/9034, passim.

¹²⁰ Helsingin KO R 21/9034, s. 11 ja 179

Tapauksessa oli kuulusteltu suuri määrä henkilötodistajia. Suurin osa todistajista olivat jonkinlaista sukua vastaajille tai saapuneet Suomeen työskentelemään vastaajien ansiosta. Vastaajilla oli vahva asema ja vaikutusvaltaa Nepalissa ja Suomen nepalilaisyhteisössä. Useampi todistaja oli oikeudessa muuttanut esitutkinnassa kertomaansa vastaajien eduksi ja vedonnut muun muassa tulkkausvirheisiin. Käräjäoikeus ei pitänyt näiden todistajien oikeudessa muuttamia lausuntoja uskottavina. Sen sijaan todistajien esitutkinnassa yksityiskohtaisesti kertomia, asianomistajien kertomuksia puoltavia lausumia, pidettiin uskottavina ja todistajien epäilyjä herättävä toiminta kääntyi asianomistajien eduksi.¹²¹

Käräjäoikeus arvioi mielestäni onnistuneesti henkilötodistajien luotettavuutta ja puolueettomuutta ja otti huomioon sen, että suurin osa todistajista oli edelleen vastaajien vaikutuspiirissä. Käräjäoikeus painotti sellaisten luotettavilta tuntuvien todistajien lausumien huomioimista, jotka eivät olleet enää vastaajien vaikutuspiirissä, eikä heillä siten ollut mitään syytä valehdella kertomistaan seikoista. Eräs todistaja oli esitutkintakuulustelussa esimerkiksi kertonut nähneensä B:n työskentelevän Z Oy:ssä pitkiä päiviä joka päivä, mutta perui puheensa oikeudessa.¹²²

Asianomistaja B tuli Suomeen köyhistä oloista Nepalista ja hänellä oli perhe elätettävänä. B:ltä oli myös vaadittu 7650 euron suuruisen ”kynnysrahan” maksamista vastaajille siitä hyvästä, että he olivat ottaneet hänet töihin. B:n kielitaito oli hyvin vajavainen ja hän osasi vain hieman englantia, mutta suomea hän ei osannut.¹²³

Rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaan kiskonnasta tuomitaan se, joka käyttämällä hyväksi toisen taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta jonkin sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen. Törkeästä kiskonnasta tuomitaan 7 §:n mukaan, jos kiskonnassa 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä, 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa, 3) rikoksenteijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa tai 4) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti ja kiskonta on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Hallituksen esityksen mukaan kiskontasäännöksillä on pyritty ehkäisemään hädänalaisessa tai muuten heikommassa asemassa olevan sopimuspuolen taloudellista hyväksikäyttämistä sopimussuhteessa.¹²⁴

¹²¹ Helsingin KO R 21/9034, s. 173 ja 175.

¹²² Helsingin KO R 21/9034, s. 173 ja 175.

¹²³ Helsingin KO R 21/9034, s. 50 ja 177.

¹²⁴ HE 66/1988 vp s. 128.

B:n tapauksessa syyttäjä oli vedonnut törkeää kiskontaa koskevassa syytteessään B:n taloudelliseen tai muuhun ahdinkoon sekä ymmärtämättömyyteen ja ajattelemattomuuteen sopimuksen/oikeustoimen yhteydessä. B:tä ei ollut erehdytetty työpaikan, työn laadun tai palkan osalta. Työ oli vastannut sitä, mitä siitä oli sovittu ja B oli saanut kuukausittain työ sopimuksessa sovitun palkan, joka oli ollut hänen käytettävissään. B:n matkustusasiakirjoja ei ollut takavarikoitu eikä häntä ollut painostettu tai uhkailtu pysymään työsuhteessa.¹²⁵

Käräjäoikeus piti uskottavana kuitenkin sitä, että B on lähtötilanteensa ja suuren elatusvastuunsa vuoksi kokenut, että hän ei voi riskeerata työpaikkansa menettämistä. Tämän takia on ollut ymmärrettävää, että B ei ollut uskaltanut valittaa kohtuuttomista työtunneista, vapaa-ajan puutteesta, maksamattomista lisistä ja kynnyksärahan maksamisesta. B oli pelännyt menettävänsä työpaikkansa, mikäli hän olisi ilmaissut tyytymättömyyttään työ- tai asumisolosuhteisiinsa. Hän oli pelännyt, että hän olisi silloin mahdollisesti joutunut palaamaan Nepaliin, mistä olisi seurannut myös ”kasvojen menetys”. B oli ottanut myös velkaa maksaakseen lentolippunsa ja oleskelulupamaksun, minkä lisäksi hänen oli tullut maksaa 7650 euron suuruinen kynnyksäraha vastaajille. B:n perhe Nepalissa oli riippuvainen B:n saamista tuloista.¹²⁶

B asui vastaajien omistamassa asunnossa, josta hän maksoi hyvin pientä vuokraa ja työpaikan menettäminen olisi mahdollisesti johtanut siihen, että B:n olisi tullut etsiä itselleen uusi asunto. Käräjäoikeus katsoi, että B:n tulotaso on ollut sen verran alhainen, että asunnon vuokraaminen yksityisiltä markkinoilta ei vaikuttanut realistiselta. Kokonaisuudessaan B:n olosuhteita harkitessaan, käräjäoikeus katsoi, että B oli ollut työsuhteen aloittaessaan ja sen aikana taloudellisessa ahdingossa.¹²⁷

Oikeuskirjallisuuden mukaan ymmärtämättömyydessä voi olla kyse esimerkiksi ulkomaalaisen tietämättömyydestä työläinsäädännöstä, työsuhteen ehdoista ja työoloista Suomessa. Kielitaidottomuus voi olla myös ymmärtämättömyyden taustalla.¹²⁸ Tässä tapauksessa B oli kertonut, että hän ei ollut tiennyt työsuhteensa aikana, mitä oli tarkoittanut suomenkielisessä työ sopimuksessa oleva maininta ”ilta- ja yölliset TES:n mukaan”. B:llä ei ollut Suomessa läheisiä, joilta hän olisi voinut saada tietoa työläinsäädännöstä Suomessa ja hän oli täysin vastaajilta saamansa tiedon varassa. Käräjäoikeus katsoikin, että asiassa ei jäänyt varteenotettavaa epäilyä siitä, etteivätkö vastaajat olisi käyttäneet asianomistaja B:n

¹²⁵ Helsingin KO R 21/9034, s. 11 ja 178.

¹²⁶ Helsingin KO R 21/9034, s. 179.

¹²⁷ Helsingin KO R 21/9034, s. 179.

¹²⁸ Lappi-Seppälä ym. 2022, s. 1581–1582.

ymmärtämättömyyttä ja taloudellista ahdinkoa hyväkseen, edustaen itselleen taloudellista etua, joka on ollut selvästi epäsuhdassa saatuun vastikkeeseen eli B:n työsuorituksiin.¹²⁹

Mitä tulee törkeysarviointiin, esimerkiksi oikeustapauksessa KKO 2020:15 törkeällä kiskonnalla saatua 24 800 euron taloudellista etua oli pidetty laissa tarkoitettuna huomattavana hyötynä. Tässä tapauksessa B:lle maksamattomia palkkoja ja lisiä oli noin 136 779,69 euroa, joten huomattavan hyödyn kriteeri täyttyi selkeästi. Käräjäoikeus katsoi myös, että teko oli tehty erityisen suunnitelmallisesti, kun ottaa huomioon vuosien mittaisen tapahtuma-ajan ja esimerkiksi tekaistut työvuorolistat. Vastajaat olivat toimineet ravintolayrittäjinä Suomessa kymmeniä vuosia, joten työlainsäädäntö oli mitä ilmeisimmin tullut heille tässä ajassa tutuksi. Pitkien työvuorojen teettäminen oli edennyt järjestelmällisesti. Kiskonta katsottiin myös kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Kysymys oli kahdesta eri kvalifointiperusteesta ja varsinkin pitkäkestoisesta menettelystä. Vastajaat tuomittiin asianomistaja B:n osalta törkeästä kiskonnasta ehdollisiin vankeusrangaistuksiin.¹³⁰

Tässä tapauksessa työperäiseen hyväksikäyttöön viittaavia tekijöitä ILO:n indikaattoreiden valossa on ollut haavoittuvan aseman hyväksikäyttö: ylitöiden teettäminen heikon kielitaidon omaavalla ja omista oikeuksistaan tietämättömällä B:llä useiden vuosien ajan maksamatta ylitöistä lainkaan palkkaa. Velkaorjuuteen viittaava tekijä on ollut rekrytointimaksun vaatiminen B:ltä. Työolot ovat mitä ilmeisemmin olleet kohtuuttomat ja liiallisen ylityön kriteeri on myös täyttynyt, kun B:n on tullut työskennellä 14-tuntisia työpäiviä useamman vuoden ajan ilman vapaapäiviä.

Katsoisin asianomistaja B:n osalta, että käräjäoikeus arvioi tapausta kokonaisvaltaisesti ja otti pro & contra-tyyppisesti huomioon syytteen puolesta ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Käräjäoikeus huomioi sen, että B:tä ei ollut sinänsä uhkailtu tai erehdytetty, mutta vastajaat olivat käyttäneet B:n tietämättömyyttä ja ymmärtämättömyyttä selkeästi hyväkseen teettämällä tällä suurilla määrillä ylitöitä ja jättämällä lisät ja ylityökorvaukset maksamatta. Kiskontasäännös ei toisaalta edellytäkään sitä, että vastapuolta olisi erehdytetty. Erehdyttäminen on mainittu ihmiskauppasäännöksessä. Pelottelu ja uhkailukin ovat tekijöitä, jotka on mainittu esimerkiksi ILO:n pakkotyöhön viittaavissa indikaattoreissa ihmiskauppaan liittyen.

Mielenkiintoista onkin, että käräjäoikeus on pohtinut törkeää kiskontaa koskevassa ratkaisussa myös näitä pakkotyöhön viittaavia indikaattoreita. Tämä ilmentää mielestäni työperäisen hyväksikäytön tapausten yhtäläisyyksiä ja sitä, että niitä arvioidaan myös osin samojen

¹²⁹ Helsingin KO R 21/9034, s. 179–180.

¹³⁰ Helsingin KO R 21/9034, s. 182.

indikaattoreiden valossa rikosnimikkeestä riippumatta. Päätös oli mielenkiintoinen myös siltä kantilta, että konkreettisia todisteita ei juurikaan ollut, vaan päätös perustui suurilta osin asianomistaja B:n omaan kertomukseen sitä tukevien henkilötodistajien ohella. Tapauksessa oli paljon pakkotyöhön viittaavia tekijöitä, mutta asianomistaja ei mielestäni ollut ihmiskauppasäännöksen tarkoittamalla tavalla turvattomassa tilassa, minkä takia tuomio törkeästä kiskonnasta oli asianmukainen. Asianomistajalle oli maksettu myös työsopimuksessa sovittua palkkaa, vaikka ylityökorvauksia ja lisiä ei maksettukaan. Pakkotyön uhreille maksettu palkka on usein huomattavan pieni tai olematon, joten asian käsittely törkeänä kiskontana ihmiskaupan sijasta oli mielestäni myös tältä kantilta perusteltua.

4.1.3 Asianomistaja A:n tapaus ihmiskaupasta

Asianomistaja A oli värvätty Nepalista työskentelemään Suomeen vastaajien kotiapulaiseksi. A:n kertoman mukaan hän oli työskennellyt vastaajien luona noin klo 7:30–22 pituisia työpäiviä ilman vapaapäiviä. A oli kertonut myös, että vastaajat järjestivät useita kertoja viikossa peli-iltoja, jolloin A oli joutunut työskentelemään vielä paljon myöhempään. Hän oli kertomansa mukaan myös työskennellyt vastaajien ravintolassa Z oy:ssä päivisin. Vastaajat olivat kiistäneet A:n työskennelleen ravintolassa ja suurin osa henkilötodistajista kielsi nähneensä A:ta työskentelemässä siellä. Yksi vastaajien vaikutuspiirin ulkopuolinen todistaja oli kertonut nähneensä A:n työskentelemässä ravintolassa.¹³¹

Muutama käräjäoikeuden luotettavaksi arvioima todistaja oli myös kertonut A:n kertoneen heille työskennelleensä ravintolassa. Näillä perusteilla käräjäoikeus katsoi toteennäytetyksi, että A oli tosiasiasa työskennellyt myös ravintolassa.¹³² Katsoisin, että tämä oli jokseenkin rohkea päätös, kun ottaa huomioon sen, että suurin osa todistajista kielsi nähneensä A:n työskentelevän ravintolassa. Tässäkin käräjäoikeus arvioi mielestäni todistajien kertomusten luotettavuutta järkevästi, kun suurin osa heistä oli edelleen vastaajien vaikutuspiirissä ja muutti lausuntojaan oikeudessa. Luotettavuuden takia järkevintä onkin antaa painoarvoa vain puolueettomien todistajien lausumille.

Asianomistaja A:n kanssa oli tehty työsopimus, jonka mukaan hänelle maksettaisiin 1200 euroa palkkaa kuukaudessa. A oli esitutkinnassa kertonut, että vastaaja X oli sopimusta tehtäessä kertonut hänelle, että A ei kuitenkaan tulisi saamaan tätä 1200 euron palkkaa, vaan A:n miehelle

¹³¹ Helsingin KO R 21/9034, passim.

¹³² Helsingin KO R 21/9034, s. 190.

maksettaisiin 40 000 rupiaa eli noin 300 euroa kuukaudessa, joka olisi tosiasiasa A:n palkka.¹³³ Asianomistaja A:ta ei siis ymmärtääkseni erehdytetty hänen saamastaan palkasta.

A oli Suomeen saavuttuaan muuttanut vastaajien asuntoon, jossa asui myös vastaajien lapset. Aluksi A oli nukkunut vastaajien tyttären kanssa samassa huoneessa ja välillä olohuoneessa patjalla, mutta vastaajien muutettua A oli asunut yksin huoneessa, jota käytettiin myös jonkinlaisena työhuoneena. Matkustusasiakirjoista todettiin, että vastaajat olivat säilyttäneet A:n passia omien passiensa kanssa, mutta A:n passia ei ollut kuitenkaan takavarikoitu tai laitettu mihinkään lukittuun laatikkoon siten, että A ei olisi päässyt siihen käsiksi.¹³⁴

Asiassa oli riidanalaista A:n tekemien työtuntien määrä. Niistä ei ollut pidetty minkäänlaista työaikakirjanpitoa. Vastaajat eivät olleet myöskään sopineet erikseen A:n vapaapäivistä tai vapaa-ajoista. Syytteen mukaisena tekoaikana voimassa olleen työaikalain (605/1996) 4 §:n 1 momentin mukaan työajaksi on luettava työntekijöiden työhön käyttämä aika sekä aika, jonka työntekijä on velvollinen olemaan työpaikalla työnantajan käytettävissä. A oli kertonut, että hänellä ei juurikaan ollut omaa vapaa-aikaa ja kokonaisuudessaan hänen tilanteensa vaikutti sellaiselta, että hänen tuli nimenomaan olla vastaajien käytettävissä koko ajan, vaikka hän ei aamusta iltaan olisikaan tehnyt aktiivista kodinhoitotyötä.¹³⁵

Asianomistaja A:ta koskeva tapaus oli hyvin sekava ja siihen liittyi paljon erilaisia sivuseikkoja, mutta keskityn analyysissäni vain tapauksen olennaisiin seikkoihin. Katsoisin, että kaikista merkittävien ihmiskauppaan ja pakkotyöhön viittaava seikka oli A:n kohdalla se, että A:n pankkikortti ja verkkopankkitunnukset olivat vastaajien hallussa. Vastaajat olivat luoneet näennäisen järjestelyn, jossa kuukausittainen työsopimuksen mukainen palkka maksettiin A:n nimissä olleelle tilille. Palkka ei tosiasiasa ollut kuitenkaan A:n käytettävissä, vaan vastaajat käyttivät sitä omiin menoihinsa.¹³⁶ ILO:n pakkotyöhön viittaavista indikaattoreista kyseeseen tulee palkkojen pidättäminen.

Vastaajat maksoivat kyllä työsuhteen alussa A:n miehelle Nepaliin 300 euroa, mutta sitäkään ei maksettu kuukausittain, kuten oli sovittu. A:n työsuhteen lopussa vastaajat eivät maksaneet hänelle 8–9 kuukauden ajalta palkkaa ollenkaan. A:n miehelle ei myöskään maksettu tuona aikana mitään. Vastaajat olivat tapauksessa auttaneet A:ta osallistumaan suomen kielen kurssille, mikä taas puhuu ILO:n indikaattoreista eristämistä ja liikkumisen rajoittamista vastaan. Kurssit eivät kuitenkaan olleet pitkäkestoisia ja yhden kurssin A oli nähtävästi joutunut

¹³³ Helsingin KO R 21/9034, s. 104.

¹³⁴ Helsingin KO R 21/9034, s. 101 ja 186.

¹³⁵ Helsingin KO R 21/9034, s. 192.

¹³⁶ Helsingin KO R 21/9034, s. 196.

lopettamaan kesken vastaajien pyynnöstä. Tapauksesta ilmeni, että A:lla oli ollut jonkin verran tuttavuuksia Suomessa, jotka olivat kaikki vastaajien jonkin sortin sukulaisia tai sukulaisten vaimoja. A:lla ei kuitenkaan ollut kuin varsin pinnallinen kaveruussuhde näiden henkilöiden kanssa ja hänellä ei tosiasiallisesti ollut Suomessa läheisiä ihmisiä, jotka olisivat voineet auttaa häntä.¹³⁷

Työsuhteen loppuvaiheilla A oli ottanut vastaajilta velkaa, joka oli sovittu vähennettäväksi hänelle maksamattomista ja tulevista palkoista. Näin ei ollut kuitenkaan toimittu. Tähän velkaan liittyi erinäisiä uhkailevia ja kiristäviä toimia vastaajien puolelta, joihin en enempää syvenny. Vastaajat olivat loppujen lopuksi antaneet A:lle potkut ja käskeneet tämän poistua asunnostaan. A oli pyytänyt apua eräältä kaupanomistajalta ja tämän jälkeen toisessa ravintolassa oli kokoontunut joitakin nepalilaisyhteisön ihmisiä ja A oli viety hätämajoitukseen. Vastaaja X oli tämän jälkeen pakottanut kaupanomistajan kotiinsa ja raivonnut hänelle. X oli kutsunut kaikki A:n auttamista koskevassa tilaisuudessa olleet ravintolaan ja useamman todistajan mukaan käyttäytynyt aggressiivisesti ja huutanut heille. Kaupanomistaja oli menettänyt merkittäviä asiakkaita X:n häneen kohdistamien syytösten jälkeen, mikä osaltaan todistaa X:n vaikutusvaltaa nepalilaisyhteisössä.¹³⁸

Asianomistaja A:n asumisolosuhteista todettiin ratkaisussa, että alkukuukausina A:lla ei ollut välttämättä riittävästi yksityisyyttä, mutta vastaajien toisessa asunnossa asumisesta ei ollut riittävä näyttoa siitä, etteikö A:lla olisi ollut nukkumispaikkansa puolesta riittävästi yksityisyyttä. A oli kertonut, että hänen tuli kysyä vastaajilta lupaa, mikäli hän tahtoi poistua kodista yksityisille menoilleen, joita ei juurikaan ollut. Hän ei kuitenkaan tuonut esiin, että häntä olisi kielletty lähtemästä ulos. A oli kertonut, että hän pelkäsi vastaajien olevan vihaisia, jos hän olisi lähtenyt ulos omille asioilleen. Näyttoa ei ollut siitä, että vastaajat olisivat nimenomaisesti rajoittaneet A:n omaa aikaa, vapaa-ajan toimia, elinpiiriä tai liikkumista tai eristäneet häntä.¹³⁹ Tapauksessa ei tuotu esiin sellaista, että vastaajat olisivat A:n työsuhteen aikana uhkailleet häntä esimerkiksi oleskeluluvan peruuttamisella tai Nepaliin lähettämällä. Vastaajat olivat myös auttaneet A:ta laajemman työ- ja oleskeluluvan hankkimisessa.¹⁴⁰

¹³⁷ Helsingin KO R 21/9034, s. 187, 194 ja 203.

¹³⁸ Helsingin KO R 21/9034, s. 145 ja 196–198.

¹³⁹ Ks. Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 142. Liikkumisvapauden rajoittamista ei tulisi ymmärtää pelkästään asuintiloihin tai työpaikalle vangitsemisena, vaan pakkotyötä arvioitaessa tulee huomioida myös asianomistajaa tosiasiallisesti rajoittaneet seikat ja se kokonaisuus, joka on vaikuttanut asianomistajan mahdollisuuksiin irtautua tilanteesta. Näin on todettu myös Siliadin v. Ranska- tapauksen yhteydessä. Asianomistaja A:n tapaus on siltä osin vastaava, kuin Siliadinin tapaus, että he molemmat ovat olleet vastaajien kotiapulaisia ja heidän liikkumistaan on rajoittanut jatkuva työskentely ja vapaa-ajan puute.

¹⁴⁰ Helsingin KO R 21/9034, s. 186 ja 203.

4.1.4 Teon tunnusmerkistön mukaisuudesta lain esitöiden valossa

Mitä tulee erehdyttämiseen, A:lle ei ollut sinänsä annettu vääriä tietoja kotona tehtävän työn laadusta ja A oli antanut vapaaehtoisen ja nimenomaisen suostumuksensa työsuhteen aloittamiseen. Hänellä ei ollut ollut palkan suhteen mitään vaatimuksia. Käräjäoikeus katsoi selvitetyn kuitenkin sen, että A:lle on vastaaja X:n kertomista seikoista ja työ sopimuksesta syntynyt käsitys, että hänellä olisi mahdollisuus ansaita kohtalaista palkkaa ja auttaa sillä perhettään ja pitää säännöllisiä vapaapäiviä. A:n työ sopimukseen oli ilmoitettu 111 tuntia työtä kolmea viikkoa kohden.¹⁴¹

Ratkaisussa todettiin, että A:ta oli siten erehdytetty (ihmiskaupan keino) hänelle maksetusta palkasta, työpäivien pituudesta, vapaapäivistä ja ravintolatyön kuulumisesta hänen työhönsä. Vastaajat olivat käyttäneet tätä erehdystä hyväkseen (ihmiskaupan keino). Työ sopimuksessa esitetyn 1200 euron sijaan A:n palkka oli ollut hänen miehelleen maksettu kuukausittainen 300 euroa.¹⁴² Katsoisin itse, että A:ta ei sinänsä ole erehdytetty hänelle maksettavan palkan suhteen, kun ottaa huomioon aiemmin mainitun A:n esitutkinnassa kertoman seikan siitä, että vastaaja X on kertonut hänelle tästä näennäisestä järjestelystä jo työ sopimusta solmittaessa. Käräjäoikeus totesi kuitenkin, että A:n suostumus pienen palkan saamiseen ei ole kyseisissä olosuhteissa relevantti.

Mitä tulee asianomaisen turvattomaan tilaan ja vastaajista riippuvuuteen, tulee huomioida se, että oikeuskirjallisuudenkin mukaan uhrin ja tekijän välinen valtatasapaino voi muuttua vasta rekrytoimisen jälkeen. Turvaton tila voidaan ymmärtää henkilössä itsessään tai hänen elämäntilanteessaan olevien seikkojen kautta. Sen sijaan riippuvainen asema viittaa jonkinasteiseen epätasapainoon uhrin ja tekijän välisessä valtasuhteessa. Uhrista voi tulla tekijästä riippuvainen tai hän voi joutua erityisen haavoittuvaan asemaan vasta hyväksikäytön alkamisen jälkeen.¹⁴³

Pakkotyöhön joutumista tulisikin tarkastella ikään kuin prosessina eikä staattisena suhteena työntekijän ja työnantajan välillä. Ulkomaalaisten uhrien haavoittuvuus ja riippuvaisuus tekijästä lisääntyy usein asteittain ajan kuluessa. Työnantajat saattavat myös testata uhrin kykyä vastustaa hyväksikäyttöä ja alistaa häntä sitten asteittain intensiivisemmälle hyväksikäytölle. Pakkotyötä ja siihen liittyvää hyväksikäytön jatkumoa voisi ajatella ikään kuin jatkuvasti

¹⁴¹ Helsingin KO R 21/9034, s. 185 ja 199.

¹⁴² Helsingin KO R 21/9034, s. 199.

¹⁴³ Roth 2010, s. 283 ja 287.

kapenevana labyrinttina, jonka lopussa työntekijällä ei ole enää minkäänlaista päätöksentekovaltaa.¹⁴⁴

Hallituksen esityksen mukaan uhrin riippuvainen asema voi johtua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta. Uhka siitä, että viranomaisille kerrotaan luvattomasta maassa oleskelusta voi aiheuttaa riippuvaisen aseman. Myös matkustusasiakirjojen takavarikoiminen voi aiheuttaa riippuvaisen aseman. Henkilön turvaton tila voi aiheutua esimerkiksi vaikeasta taloudellisesta tilanteesta, asunnottomuudesta, vakavasta sairaudesta, päihteiden käytöstä, nuoresta iästä tai pakolaisuudesta.¹⁴⁵

Hallituksen esityksen mukaan pelkästään se, että henkilön lähtömaan elintaso on kohdemaata heikompi ei yksistään osoita sitä, että kyse olisi turvattoman tilan hyväksikäytöstä. Henkilön tilannetta ja asemaa tulee arvioida kokonaisuudessaan kaikki seikat huomioiden ja elintasoero voidaan yhtenä seikkana ottaa huomioon.¹⁴⁶

A:n kertomuksesta ja hänen olosuhteistaan tuli selvästi ilmi, että A ei kielitaidottomana ollut tiennyt Suomen työlainsäädännöstä, suomalaisesta yhteiskunnasta tai oikeuksistaan työntekijänä juuri mitään. A ei ollut Suomeen muuttaessaan osannut käyttää pankkikorttia, tietokonetta tai älypuhelinta. A on ollut vastaajista varsin laajalti riippuvainen asumiseen ja olemiseen liittyvien asioiden järjestämisessä. A ei ole itsenäisesti kyennyt hoitamaan oleskeluluvan jatkohakemuksia, veroilmoituksia, pankkiasioita, puhelinliittymää tai julkisissa kulkuvälineissä liikkumista. A:n kielitaidottomuus, alhainen koulutustaso sekä tietämättömyys ja ymmärtämättömyys suomalaisesta yhteiskunnasta on viitannut siihen, että A on ollut häntä värvätessä ja työsuhteen koko keston haavoittuvaisessa ja turvattomassa tilassa ja altis hyväksikäytölle.¹⁴⁷

Pelkästään turvaton tila, haavoittuvuus tai riippuvuussuhde ei kuitenkaan riitä ihmiskaupparikostunnusmerkistön täyttymiseen, jollei siihen liity hyväksikäyttöä tai painostamista yhdistettynä lainkohdan mukaisiin tekotapoihin, kuten määräysvaltaan/valtaan ottamista, värväämistä tai majoittamista nimenomaan uhrin saattamiseksi pakkotyöhön tai ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Lisäksi Palermon sopimuksen ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan tulkintaohjeissa ja Euroopan unionin ihmiskaupan torjuntaa koskevassa puitepäätöksessä (2002/629/YOS) on tuotu esiin, että haavoittuvuuden tai heikomman aseman

¹⁴⁴ Andrees 2008, s. 22.

¹⁴⁵ HE 34/2004 vp s. 93.

¹⁴⁶ HE 34/2004 vp s. 94.

¹⁴⁷ Helsingin KO R 21/9034, s. 200.

hyväksikäyttö voi olla käsillä vain silloin, kun henkilöllä ei todellisuudessa ole muuta hyväksyttävää vaihtoehtoa, kuin alistua väärinkäytölle.¹⁴⁸

Ihmiskauppasäännöksestä muutettiin ilmaisu ”toisen valtaanottamisesta” vuonna 2015 siten, että sen tilalle tuli ilmaisu ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Aiempi ilmaisu toisen valtaanottamisesta viittasi siihen, että henkilön vapaus oli riistetty ja tekijä oli myös ottanut hänet määräysvaltaansa.¹⁴⁹ Hallituksen esityksessä todettiin, että ihmiskaupan vakavuuden ja paheksuttavuuden kannalta ei ole ratkaisevaa merkitystä sillä, onko asianomistaja menettänyt vapautensa, vaan sillä, että hän on menettänyt mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla. Tähän viittaa ilmaisu ”ottaa toisen määräysvaltaansa”. Määräysvalta tyypillisesti syntyy henkilön riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäytöstä.¹⁵⁰

Aiemmassa lakivaliokunnan mietinnössä, jossa käsiteltiin hallituksen esitystä rikoslain muuttamiseksi¹⁵¹, todettiin, että ihmiskaupan uhri on tekijän määräämisvallan alaisena laajemmin, kuin parituksen kohteena oleva henkilö. Lakivaliokunta katsoi, että ihmiskaupan korkeasta rangaistusasteikosta ja sen tunnusmerkistön avoimista käsitteistä (kuten ”riippuvainen asema” ja ”turvaton tila”) johtuen näitä avoimia käsitteitä tulisi suhteessa paritussäännöksen soveltamisalaan tulkita suppeasti.¹⁵² Myöhemmässä mietinnössään hallituksen esitykseen rikoslain muuttamiseksi¹⁵³ lakivaliokunta kuitenkin vaihtoi kantaansa suppeasta tulkinnasta. Mietinnössä todettiin, että tekijät voivat käyttää hienovaraisia, usein psyykkisiä vaikuttamisen keinoja uhreihin ja riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö voi perustua juuri näihin keinoihin. Lakivaliokunta päätyi mietinnössään siihen, että käsitteiden suppeaa tulkintaa ei ole syytä enää korostaa.¹⁵⁴

Hallituksen esityksen mukaan ihmiskaupan keinoilla luotu määräysvalta on ihmiskaupan kohteen psyykkistä kontrolloimista. Psyykkisen kontrollin keinot eivät useinkaan näy ulospäin tai ilmene muuhun elämään liittyvinä rajoituksina. Alistaminen voi olla monitahoisempaa ja vaikeammin havaittavaa psyykkistä painostamista tai pakottamista, mistä syntyneen pelkotilan vuoksi ihmiskaupan kohde ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaan.¹⁵⁵ Vastaajat ovat tässä tapauksessa olleet Suomen nepalilaisyhteisössä varsin vaikutusvaltaisia ihmisiä, ja

¹⁴⁸ Helsingin KO R 21/9034, s. 202. Ks. kappale 2.1.3. Puitepäätös on korvattu ihmiskauppadirektiivillä, mutta käräjäoikeus on viitannut ratkaisussa puitepäätökseen, mikä on hieman erikoista.

¹⁴⁹ HE 34/2004 vp, s. 95/II.

¹⁵⁰ HE 103/2014 vp s. 51.

¹⁵¹ HE 34/2004 vp.

¹⁵² LaVM 4/2004 vp, s. 7–8.

¹⁵³ HE 103/2014 vp.

¹⁵⁴ LaVM 15/2014 vp, s. 3.

¹⁵⁵ HE 103/2014 vp s. 51.

asianomistaja A on ollut heidän palveluksessaan. A oli maininnut esimerkiksi pelkäävänsä, että vastaajat suuttuisivat, jos hän pyytäisi päästä omille asioilleen. Vastaja X:n käytös oli useamman todistajan kertoman mukaan ollut aggressiivista, joten A:n pelkotila on ollut ymmärrettävää. Hänen alistamisensa tuli myös selvästi esille siitä, että vastaja X ja vastaajan poika olivat ottaneet A:n puhelimen ja tarkastelleet hänen yksityisiä viestejään. Kokonaisuudessaan tilanne A:n osalta vaikutti siltä, että vastaajat kontrolloivat häntä psyykkisesti, vaikka hänen liikkumistaan ei fyysisesti estetty.¹⁵⁶

Hallituksen esityksessä on esitetty hieno havainto siitä, että ihmiskauppa voi olla kyseessä sellaisissakin tilanteissa, joissa uhri ei itse välttämättä edes ymmärrä, että häntä käytetään hyväksi. Kyseessä voi olla esimerkiksi tilanne, jossa ulkomaalainen työntekijä ei ole tietoinen Suomen työlainsäädännöstä ja työntekijöiden oikeuksista, minkä takia hän ei ymmärrä olevansa hyväksikäytön kohteena.¹⁵⁷ Tässäkin tapauksessa heikon koulutustason omaava ja kielitaidoton A, joka tuli köyhistä oloista, oli sinänsä hyväksynyt vastaja X:n esittämän ehdotuksen 300 euron kuukausipalkasta, joka maksettaisiin A:n miehelle. Häntä ei ollut erehdytetty palkasta, mutta kärjäoikeus ei katsonut sillä olevan merkitystä. Toisen tietämättömyyden ja ymmärtämättömyyden hyväksikäyttämistä ei tulisikaan koskaan hyväksyä, vaikka uhri ei itse ymmärtäisi olevansa hyväksikäytön kohteena.

4.1.5 Ratkaisun lopputulos ja kärjäoikeuden johtopäätökset

Kärjäoikeus käytti myös A:ta koskevassa ratkaisussaan esimerkillisesti pro & contra- tyyppistä punnintaa, jossa se huomioi syytettä vastaan ja sen puolesta puhuvia seikkoja laaja-alaisesti. Ratkaisussa todettiin, että valtaan/määräysvaltaan ottamista ja pakkotyötä vastaan puhuvia seikkoja oli useita. Asianomistaja A:ta ei vaadittu työskentelemään minkään rangaistuksen uhalla, hänen passiaan ei ollut takavarikoitu, häntä ei ollut uhkailtu oleskeluluvan peruuttamisella, jos hän lopettaisi työt vastaajilla eikä häntä myöskään painostettu jatkamaan työntekeä. Tapauksessa ei ilmennyt myöskään seikkoja, jotka viittaisivat siihen, että vastaajat olisivat pyrkineet eristämään A:ta muusta yhteiskunnasta tai estämään A:n yhteydenpitoa perheen ulkopuolisiin henkilöihin. Vastaajat olivat myös hankkineet A:lle pidemmän oleskelu- ja työluvan, joka ei rajoittunut vain kodinhoitotyöhön. Kärjäoikeus totesikin ratkaisussaan, että A:n tilanne on epäiltynä ihmiskauppatapauksena rikoksen

¹⁵⁶ Helsingin KO R 21/9034, s. 198.

¹⁵⁷ HE 103/2014 vp s. 36.

monimuotoista tunnusmerkistörakennetta ajatellen epätyypillinen, kun ottaa huomioon syytettyä vastaan puhuvat seikat.¹⁵⁸

Tekijöitä, jotka puhuivat syytteen puolesta, oli kärjäoikeuden mukaan kuitenkin sen verran, että vastaajien syyllisyydestä ihmiskauppaan ei jäänyt varteenotettavaa epäilyä. A:lla ei ollut lainkaan rahaa käytössään, koska hänelle itselleen ei missään vaiheessa maksettu palkkaa, vaan hänen miehelleen maksettiin noin 300 euroa kuukaudessa A:n tekemästä työstä. Rahattomuus taas rajoitti A:n toiminnan mahdollisuuksia merkittävästi ja teki hänestä hyvin riippuvaisen vastaajista. Toinen A:n riippuvaisuutta lisäävä tekijä oli se, että hänellä ei ollut vastaajien sukulaisten tai tuttavien ulkopuolelta ystäviä, jotka olisivat voineet auttaa häntä. A:n kielitaidottomuus teki hänestä haavoittuvaisen ja alttiin hyväksikäytölle. Hän ei ollut tietoinen oikeuksistaan eikä Suomen työlainsäädännöstä.¹⁵⁹

Tapauksessa tuotiin myös esille, että vastaaja X ja hänen poikansa olivat ottaneet A:n puhelimen ja liittäneet sen tietokoneeseensa tarkoituksenaan katsella A:n lähettämiä yksityisviestejä. Tämäkin toiminta osoitti A:n alistuvaista asemaa vastaajilla ja hänen yksityisyyden loukkaamistaan. Hyvin olennainen tekijä tapauksessa oli se, että vastaajat olivat luoneet näennäisen järjestelyn, jossa A:n tilille maksettiin palkka, joka ei tosiasiassa ollut missään vaiheessa hänen käytössään, vaan vastaajat käyttivät itse A:n tilin varoja ja pankkikorttia. Tämä järjestely itsessään osoitti erityistä suunnitelmallisuutta ja A:n tietämättömyyden ja hyväuskoisuuden hyväksikäyttämistä jo hänen värväämisestään lähtien.¹⁶⁰

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, todetaan, että ihmiskaupparikoksesta tuomitseminen edellyttää sitä, että kaikkien tunnusmerkistön mukaisten osatekijöitten – keinojen, tekotavan ja tarkoituksen – tulee täytyä ja osatekijöiden välillä tulee myös olla yhteys. Momentissa tarkoitettujen keinojen tulee johtaa momentin mukaisten tekotapojen käyttämiseen, jotta kyseessä voi olla ihmiskaupparikos. Tahallisuuden on katettava kaikki osatekijät. Teon tarkoituksen osalta on vaadittu, että tekijän tulee toimia nimenomaan toisen saattamiseksi momentin mukaisiin olosuhteisiin. Riittävää ei ole pelkästään se, että keinoja ja tekotapaa on käytetty, vaan niitä on pitänyt käyttää uhrin saattamiseksi säännöksessä mainitun hyväksikäytön kohteeksi.¹⁶¹ Värväämisellä tarkoitetaan toisen houkuttelua tai pyytämistä ihmiskaupan kohteeksi ja se toteutuu vasta henkilön

¹⁵⁸ Helsingin KO R 21/9034, s. 203–204.

¹⁵⁹ Helsingin KO R 21/9034, s. 200, 201 ja 206.

¹⁶⁰ Helsingin KO R 21/9034, s. 205.

¹⁶¹ HE 34/2004 vp, s. 93.

suostuttua tähän. Henkilön majoittaminen voi tulla kysymykseen matkalla tai perille saavuttua. Majoittaminen on tekotapana lievempi kuin valtaan/määräysvaltaan ottaminen.¹⁶²

Käräjäoikeus katsoi lopulta selvitetyn, että vastaajat olivat solmineet työsuhteen turvattomassa tilassa olleen, vastaaja X:n värväämään asianomistaja A:n kanssa ja majoittaneet hänet kotiinsa. Vastaajat olivat saattaneet A:n hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa huomioon ottaen vastaajista riippuvaiseen asemaan. A:n suostumus työsopimuksen tekemiseen oli hankittu erehdyttämällä häntä palkanmaksun ja työajan suhteen. A ei sopimukseen suostuessaan voinut erehdyttämisen vuoksi tietää minkälaiseen tosiasialliseen asemaan hän työssään vielä joutuisi, minkä takia suostumus ei poista tunnusmerkistön mukaisuutta.¹⁶³

Ihmiskaupan keinoina käytettiin siis erehdyttämistä, erehdyksen hyväksikäyttämistä sekä A:n riippuvaisen aseman ja turvattoman tilan hyväksikäyttämistä. Tekotapana käytettiin värväämistä ja majoittamista ja 1.1.2015 jälkeen voimaan tullessa laissa viitattua määräysvaltaan ottamista. Vastaajat olivat määränneet A:n käteisvarojen käytöstä ja vapaa-ajasta yksipuolisesti vastoin työsopimuksessa sovittua. Ihmiskaupan tunnusmerkistössä ennen 1.1.2015 olleen valtaanottamisen ei voitu katsoa täyttyvän, mutta tältä edeltävältä tekoajalta ihmiskaupan keinoina oli kuitenkin värväminen ja majoittaminen.¹⁶⁴

Käräjäoikeus katsoi, että A:n riippuvaisuutta ja turvatonta tilaa oli käytetty hyväksi siten, että A:lla ei ollut ollut muuta todellista ja hyväksyttävää vaihtoehtoa kuin alistua väärinkäyttöön. A oli saatettu asiassa huomioidut olosuhteet kokonaisuutena arvioiden ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin ja samalla pakkotyöhön (ihmiskaupan tarkoitus).¹⁶⁵ Ratkaisun mukaan asiassa ei jäänyt varteenotettavaa epäilyä siitä, etteikö vastaajilla olisi ollut tämä tarkoitus jo A:ta värvätessä ja majoitettaessa. Vastaajien menettelyä kokonaisuutena arvioiden käräjäoikeus katsoi selvitetyn, että vastaajien käyttämien keinojen, tekotapojen ja tarkoituksen välillä on ollut yhteys, jonka perusteella heidän menettelyssään on ollut kysymys rikoslain 25 luvun 3 §:ssä tarkoitettusta ihmiskaupasta.¹⁶⁶

¹⁶² HE 34/2004 vp s. 95.

¹⁶³ Helsingin KO R 21/9034, s. 205–206.

¹⁶⁴ Helsingin KO R 21/9034, s. 206.

¹⁶⁵ Ks. HE 103/2014 vp, s. 37. Ajatuksellisesti pakkotyön kohdalla kytkeä ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin on sinänsä perusteltu, koska kyse on kokonaisvaltaisesta tilanteen arvioinnista eikä pelkästään huomion kiinnittämisestä työskentelyolosuhteisiin.

¹⁶⁶ Helsingin KO R 21/9034, s. 206.

4.2 Loppuanalyysi käräjäoikeuden ihmiskauppatapauksesta ja kiskonnantapaisten työsyrrjinnän tapauksista

Edellä mainituista käräjäoikeuden johtopäätöksistä ihmiskaupparatkaisussa mielenkiintoista on maininta siitä, että A on käräjäoikeuden mukaan saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin ja samalla pakkotyöhön. Ihmiskaupasta tuomitseminen ei edellytä sitä, että uhri olisi saatettu pakkotyön lisäksi ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Riittävää on se, että uhri on saatettu esimerkiksi pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Etenkin tapauksessa, jossa esiintyi useita pakkotyötä vastaan puhuvia seikkoja ja, joka oli muutenkin todistelultaan epämääräinen, on erikoista, että käräjäoikeus on johtopäätöksessään todennut asianomistajan saatetun pakkotyöhön ja ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, kun toinen näistä olisi yksinään riittänyt tuomion perusteeksi.¹⁶⁷

ILO:n pakkotyöhön viittaavista indikaattoreista tässä tapauksessa esiintyi haavoittuvan aseman hyväksikäyttö: kielitaidottoman, heikosti koulutetun ja lähes varattoman nepalilaisen työskentely aamusta iltaan muutamien satojen eurojen ”palkalla” useita vuosia. Harhaanjohtavien lupauksen antaminen: asianomistaja on oletetusti ollut siinä ymmärryksessä, että hän saisi kohtuullista palkkaa ja vapaapäiviä. Ravintolassa työskentelystä ei ollut kerrottu myöskään mitään etukäteen. Palkkojen pidättäminen: vastaajien luoma näennäinen järjestely, jossa asianomistajan tilille maksettu palkka on tosiasiasa ollut vastaajien käytössä, osoitti erityistä suunnitelmallisuutta ja tahallisuutta. Kohtuuttomat työ- ja elinolot sekä liiallinen ylityö: kohtuuttomiin työ- ja elinoloihin viittaa se, että asianomistajalle ei ole osoitettu lainkaan vapaapäiviä, vaan hän on joutunut olemaan vastaajien käytettävissä koko ajan aamusta iltaan. Liiallista ylityötä on mitä ilmeisemmin myös teetetty asianomistajalla, kun erityisiä vapaa-aikoja tai vapaapäiviä ei ole hänelle osoitettu ja työaika on ollut klo 7:30–22 joka päivä. Vaikka asianomistaja ei tästä ajasta olisikaan jokaista hetkeä työskennellyt, hän on kuitenkin joutunut olemaan vastaajien käytettävissä.

Useita pakkotyöhön viittaavia indikaattoreita ei kuitenkaan esiintynyt tapauksessa. Pelottelua ja uhkailua ei sinänsä tapahtunut asianomistajan työskentelyn aikana tai siihen liittyen, mutta sitä esiintyi myöhemmin asianomistajan velkaan liittyvässä asiassa. Velkaorjuuteen liittyen asianomistaja oli työntekoaikansa loppuvaiheilla ottanut vastaajilta velkaa, joka lisäsi hänen riippuvaisuuttaan vastaajista, mutta tällä ei kokonaisuuden kannalta ollut suurta merkitystä. Vastaajat olivat itse lopettaneet asianomistajan työsuhteen eikä häntä muutenkaan ollut

¹⁶⁷ Ks. HE 103/2014 vp, s. 38. Pakkotyön käsitteen täyttyminen ei edellytä lisäksi ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden täyttymistä.

painostettu pysymään töissä tai jatkamaan töitä. Realiteetit olivat kuitenkin sellaiset, että asianomistajan olisi ollut haastava löytää muualta töitä. Hänellä ei ollut juuri lainkaan rahaa käytettävissään, hän ei tuntenut vastaajien lähipiirin ulkopuolisia henkilöitä ja hänen kielitaitonsa oli rajoittunut. Asianomistajan liikkumista ei ollut rajoitettu, eikä häntä ollut eristetty. Hänen henkilöasiakirjojaan ei ollut myöskään takavarikoitu.

Päätös perustui käräjäoikeuden kokonaisarvioon tilanteesta ja useiden indikaattoreiden soveltumattomuus ei tarkoita sitä, etteikö kyse voisi silti olla pakkotyöstä. Joka tapauksessa tämä oli mielestäni rohkea linjaveto käräjäoikeudelta. Tapausta olisi voitu arvioida myös vaihtoehtoisen syytteen mukaan törkeänä kiskontana. Jos vertaa asianomistaja A:n ja B:n tilannetta, A on kuitenkin ollut selvästi turvattomammassa tilassa ja riippuvaisempi vastaajista. A:lle itselleen ei myöskään maksettu laisinkaan palkkaa. B oli saanut palkkaa, vaikkakin paljon vähemmän, mitä hänen olisi tullut saada. Jos vertaa asianomistaja A:n tilannetta aiemmin käsittelemäni kiskonnantapaista työsyryntää koskevan ratkaisun R 15/7915 asianomistajien (C ja D) tilanteeseen, ero ei ole suuri.

Katsoisin, että A on ollut riippuvaisempi ja turvattomammassa tilassa sen takia, että hän on asunut vastaajilla ja työskennellyt heidän kotiapulaisenaan saamatta itse lainkaan palkkaa. C ja D olivat asuneet vastaajan järjestämässä asunnossa ja työskennelleet hänen ravintolassaan. A:n miehelle oli maksettu noin 300 euroa kuukaudessa A:n tekemästä työstä. C ja D olivat saaneet noin 100–300 euroa kuukaudessa tekemästään työstä. A:n kohdalla tekoaika oli noin 3,5 vuotta ja C:n ja D:n kohdalla tekoaika oli noin kaksi vuotta. Vastaajat olivat A:n, C:n ja D:n tapauksissa ottaneet heidän pankkikorttinsa ja verkkopankkitunnuksensa omaan käyttöönsä. Nämä tapaukset eivät ole merkittävästi eronneet toisistaan. Tämä havainnollistaakin mielestäni hyvin sitä, että työperäisen hyväksikäytön tapauksissa ei edelleenkään ole täysin selvää, missä menee kiskonnantapaisen työsyryntän ja ihmiskaupan välinen raja ja mikä erottaa ne toisistaan.

Hyväksikäyttö on näissä molemmissa tapauksissa ollut hyvin vakavaa ja kestänyt useamman vuoden. A:n tapauksessa vastaajat olivat majoittaneet hänet omaan asuntoonsa ja hänen kohdallaan vastaajat ovat selkeämmin ihmiskaupan säännöksessä mainituin tavoin ”ottaneet hänet määräysvaltaansa”. C:n ja D:n tapauksessa on mahdollista, että määräysvaltaan ottamista ei ole voitu todistaa. Samoin majoittamisen tunnusmerkki ei heidän kohdallaan ole yhtä selkeä, kun he ovat asuneet vastaajan järjestämässä asunnossa, mutta eivät kuitenkaan vastaajien kanssa. Majoitusjärjestelyt ovat muuten olleet tyypillisiä ihmiskauppatapauksia vastaavat siten, että asunnossa on asunut suuri määrä ihmisiä ja asuntoon kulkeminen on myös ollut säänneltyä

siten, että sinne tuli kulkea vastaajan vaimon pikkuveljen kanssa ja avain oli yhteisessä käytössä.

4.3 Turun hovioikeuden tapaus

4.3.1 Tapauksen esittely

Tässä Pirkanmaan käräjäoikeuden¹⁶⁸ ja Turun hovioikeuden käsittelemässä tapauksessa oli kysymys ihmiskaupasta, pakkotyöstä ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Joidenkin uhrien osalta ei voitu näyttää toteen tiettyjä ihmiskaupan tunnusmerkistöissä vaadittavia tekijöitä, joten heidän osaltaan vastaajat tuomittiin kiskonnantapaisesta työsyrynnästä.¹⁶⁹

Tapauksessa tekijät olivat muun muassa uhreja erehdyttämällä värvänneet heidät Vietnamista ravintoloihinsa töihin sekä vastaanottaneet ja majoittaneet heidät omistamiinsa asuntoihin, joissa uhrien kertomusten mukaan saattoi asua jopa 9 henkilöä kerrallaan. Yksi uhreista esimerkiksi kertoi nukkuneensa olohuoneessa neljän muun miehen kanssa. He söivät säännöllisesti yhteisen illallisen, joka koostui lähinnä riisistä. Pirkanmaan käräjäoikeus katsoikin, että asianomistajien saamalla ruoka- ja asuntoedulla ei ollut sellaista rahallista arvoa, että sen olisi tullut vaikuttaa asianomistajille maksettavaan palkkaan etenkin, kun otti huomioon vastaajille tosiasiasa aiheutuneet kustannukset.¹⁷⁰ ILO:n indikaattoreissa mainitut kohtuuttomat elinolot näkyvät tässä kohtaa uhrien asuinjärjestelyissä. Uhreilla ei ole ollut minkäänlaista yksityisyyttä ja pienessä tilassa on majoittunut suuri määrä ihmisiä.

Tekijät olivat maksaneet asianomistajille noin 300–700 euron suuruisia kuukausipalkkoja, vaikka asianomistajat olivat tehneet töitä jopa seitsemänä päivänä viikossa kahdeksasta tunnista jopa seitsemääntoista tuntiin päivässä. Täten asianomistajien tuntipalkaksi muodostui muutama euro ja joidenkin asianomistajien kohdalla Pamin laskelmien mukaan saamatta jääneitä työehtosopimusten mukaisia palkkoja oli satojen tuhansien eurojen arvosta.¹⁷¹ Tämä viittaa ILO:n indikaattoreista kohtuuttomien työolojen ja liiallisen ylityön käsillä oloon. Palkkojen pidättämisen sijaan työntekijöille on tässä maksettu huomattavaa alipalkkaa.

Useat asianomistajat olivat myös ottaneet tekijöiltä velkaa, jotta he voisivat lähettää rahaa kotimaahansa. Asianomistajilla ei ollut minkäänlaista suomen kielen taitoa, joten tekijät muun muassa lukivat heidän kaikki postinsa ja hallitsivat heidän pankkitilejään. Osa asianomistajista olivat tekijöihin jonkinlaisessa sukulaisuussuhteessa, mikä osaltaan vahvisti heidän riippuvaista

¹⁶⁸ Pirkanmaan KO R 12/2271.

¹⁶⁹ Turun HO R 12/1529, kohta Asianomistajien suostumuksen merkitys.

¹⁷⁰ Turun HO R 12/1529, kohta Käräjäoikeuden ratkaisu – Kohdat 1, 2, 3, 5 ja 6.

¹⁷¹ Turun HO R 12/1529, kohta Syyttäjän rangaistusvaatimus.

asemaansa.¹⁷² Tässä kohtaa tulee ILO:n indikaattoreista esille haavoittuvan aseman hyväksikäyttö. Asianomistajat ovat kielitaidottomuutensa, velkansa ja mahdollisen sukulaisuussuhteensa vuoksi olleet haavoittuvaisessa asemassa ja tekijät ovat käyttäneet tätä hyväkseen maksamalla alipalkkaa ja teettämällä heillä ylipitkiä työpäiviä. Vaikka asianomistajat tässä tapauksessa eivät ole eläneet velkaorjuudessa, he ovat kuitenkin ottaneet tekijöiltä velkaa, mikä on vahvistanut heidän riippuvaista asemaansa.

Pirkanmaan käräjäoikeus katsoi tekijöiden syyllistyneen kahdeksaan ihmiskauppaan, mutta hovioikeus alensi kahden asianomistajan kohdalla ihmiskauppatuomiot tuomioiksi kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, koska heidän kohdallaan ei ollut kyse pakkotyöstä. Nämä kaksi asianomistajaa olivat tehneet muihin asianomistajiin verraten lyhyempiä työpäiviä, ja he olivat myös päässeet liikkumaan vapaammin. Toisaalta muidenkaan asianomistajien liikkumista ei ollut fyysisesti rajoitettu, mutta he kulkivat töihin ja sieltä takaisin yhteiskuljetuksella tekijöiden asunnosta ja heidän työpäivänsä olivat niin pitkiä, että heillä ei käytännössä ollut juurikaan aikaa tehdä mitään muuta.¹⁷³ ILO:n indikaattoreista eristäminen ja liikkumisen rajoittaminen näkyy tässä juuri siten, että ylipitkien työpäivien vuoksi asianomistajat eivät ole päässeet liikkumaan muualla, kuin työpaikan ja majoituksen välillä. Vaikka liikkumista ei ole käytännössä estetty, sille ei kuitenkaan ole ollut juurikaan mahdollisuuksia, kun vapaa-aikaa oli niin olemattomasti.

Ratkaisussa mainitaankin, että liikkumisvapauden rajoittamisessa ei ole kyse pelkästään asuintiloihin tai työpaikalle vangitsemisesta, vaan kyseessä voi olla pakkotyö myös silloin, kun työntekijä asuu omillaan ja käyttää vapaa-aikansa itse valitsemallaan tavalla.¹⁷⁴ ILO:n mukaan harkittaessa pakkotyön käsillä oloa, pitäisi huomioida työntekijöitä tosiasiallisesti rajoittavat tekijät ja koko kokonaisuus, joka vaikuttaa työntekijöiden mahdollisuuteen irrottautua tilanteesta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa *Siliadin v. Ranska* 26.7.2005 katsottiin myös, että kyse voi olla pakkotyöstä, vaikka uhrin liikkumista ei olisikaan fyysisesti rajoitettu. Tapauksessa ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että uhrin nuori ikä ja pelko siitä, että hänet pidätettäisiin, estivät sen, että hän olisi kertonut vapaa-ajallaan viranomaisille kokemastaan hyväksikäytöstä.¹⁷⁵

¹⁷² Turun HO R 12/1529, Käräjäoikeuden ratkaisu – Kohdat 1, 2, 3, 5 ja 6.

¹⁷³ Turun HO R 12/1529, kohta Asianomistajien suostumuksen merkitys.

¹⁷⁴ Ks. Kimpimäki 2021, s. 796. Kimpimäki on myös todennut ratkaisusta, että siinä huomioitiin ansiokkaasti myös hienovaraisempia vallankäytön muotoja ja erilaisten työntekijöiden toimintamahdollisuuksia rajoittaneiden tekijöiden yhteisvaikutus. Tämä näkyy mielestäni hyvin juuri liikkumisen rajoittamista koskevassa ratkaisun argumentoinnissa.

¹⁷⁵ Turun HO R 12/1529, kohta Hovioikeuden ratkaisu – Syytekohtat 1–10.

Kuten edellä on mainittu, ILO:n pakollista työtä koskevassa yleissopimuksessa (SopS 44/1935) pakolliseksi työksi katsotaan kaikenlainen työ tai palvelus, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti suostunut. Rangaistuksen uhalla ei myöskään viitata pelkästään väkivallan uhkaan tai muihin erittäin vakaviksi katsottaviin rangaistuksen muotoihin. Kyseessä ei myöskään tarvitse olla uhka rikosoikeudellisesta rangaistuksesta, vaan ILO:n mukaan rangaistuksen uhka voi hienovaraisimmillaan olla psykologista laatua.¹⁷⁶ Uhkailu voi olla myös sellaista, että työntekijää uhkaillaan kuvitteellisilla tai todellisilla sanktioilla.¹⁷⁷

Tässä Turun hovioikeudessa käsitellyssä tapauksessa asianomistajia oli uhkailtu sillä, että tekijät voisivat lähettää asianomistajat takaisin Vietnamiin jopa 24 tunnin sisällä. Uhkaukseen vaikutti myös kulttuurilliset kysymykset, kuten kasvojen menettämisen pelko takaisin kotimaahan lähettämisen tapauksessa. Vietnamilaiseen kulttuuriin kuului myös se, että ennen töitten lopettamista velkojen tulisi olla työnantajille maksettuna. Useat asianomistajista olivatkin velkaantuneet työnantajilleen ja elivät tietynlaisessa kierteessä, kun palkat olivat pieniä ja kotimaahan piti lähettää rahaa, velkaa työnantajille ei käytännössä juurikaan pystynyt maksaa pois. Tämän takia he olivatkin työnantajiin nähden riippuvaisessa asemassa ja muun muassa nämä seikat tekivät uhkauksesta lähettää takaisin kotimaahan tehokkaan.¹⁷⁸ Tässä kohtaa esiintyy ILO:n indikaattoreista pelottelu ja uhkailu. Ulkomaalaisia työntekijöitä koskevissa hyväksikäyttötapauksissa varsin tyypillistä on uhkailu kotimaahan takaisin lähettämällä.

4.3.2 Ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista

Rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaisessa ihmiskaupan määritelmässä on kolme eri osatekijää: teossa käytetyt keinot, tekotavat ja tarkoitus. Lain esitöissä katsottiin, että tunnusmerkistön jokaisen osatekijän tulee täytyä, jotta kysymyksessä voisi olla säännöksessä tarkoitettu ihmiskauppa.¹⁷⁹ Ihmiskaupan tunnusmerkistössä olennaisena osatekijänä on teon tarkoitus. Perusmuotoisen ihmiskaupan ollessa kyseessä teon tarkoituksena voi olla muun muassa tarkoitus saattaa henkilö pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.

Edellä mainitussa Turun hovioikeuden tapauksessa tekijät tuomittiin osassa kohtia ihmiskaupasta, kuitenkin siten, että oli jäänyt näyttämättä, että suurin osa asianomistajista olisi saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Ensimmäisessä syyksilukemisen kohdassa tätä

¹⁷⁶ ILO 2009, s. 5.

¹⁷⁷ Turun HO R 12/1529, kohta Käräjäoikeuden ratkaisu – Johtopäätökset.

¹⁷⁸ Turun HO R 12/1529, kohta Käräjäoikeuden ratkaisu – Kohdat 1, 2, 3, 5 ja 6.

¹⁷⁹ HE 34/2004 vp. s. 93.

lisähuomiota ei ollut, joten tämän kohdan asianomistaja D on nähtävästi saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Kun vertaa D:n kohdalla kerrottua muihin asianomistajien kokemuksiin, on sinänsä ymmärrettävää, miksi tuomiossa on katsottu, että juuri D on todistetusti saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Hyväksikäyttö oli hänen kohdallaan jatkunut kaikista pisimpään, yli viisi vuotta ajanjaksolla 27.11.2006 – 24.1.2012. Pamin laskelmien mukaan D:llä oli työehtosopimusten mukaista saamatta jäänyttä palkkaa 228 881,65 euroa.¹⁸⁰

Toisen syytekohtan asianomistajaan L:ään kohdistunut hyväksikäyttö ei vaikuttaisi kuitenkaan olennaisesti poikkeavan D:n kokemasta. L oli työskennellyt tekijöiden ravintoloissa 17.1.2007 – 24.1.2012 aikavälillä noin neljä vuotta ja hänellä oli työehtosopimusten mukaista saamatta jäänyttä palkkaa 162 290 52 euroa. L:n tekemät työtunnit olivat liki vastaavanlaisia kuin D:n. L:n kohdalla kuitenkin katsottiin, että tekijät ovat syyllistyneet ihmiskauppaan, kuitenkin siten, että oli jäänyt näyttämättä, että tekijät olisivat saattaneet hänet ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.¹⁸¹ Tämä herättikin mietteitä, että missä kulkee ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisen raja. Oliko vain D:n kohdalla kyse ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista, koska hyväksikäyttö oli kestänyt noin vuoden pidempään? Heidän tapauksissaan ei kuitenkaan ollut olennaisesti eroavuuksia.

Hallituksen esityksen mukaan ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsite riippuu osin ajankohdasta sekä kulttuurista. Tällaisiksi olosuhteiksi voidaan katsoa ainakin eräät orjuuteen verrattavat järjestelmät ja käytännöt, joista on kirjoitettu Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1956 hyväksytyssä lisäsopimuksessa orjuuden, orjakaupan ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamisesta (SopS 17/1959).¹⁸²

Tässä lisäsopimuksessa on mainittu muun muassa velkaorjuus, joka tarkoittaa asemaa, jossa velallinen suorittaa henkilökohtaisia palveluksia velan vakuudeksi ja näiden palvelusten kohtuullinen arvo ei vaikuta velan suoritukseen tai kyseisten palveluksien aikaa ei ole rajoitettu tai niiden luonnetta määrätty. Hallituksen esityksen mukaan ihmisarvoa loukkaavina olosuhteina voidaan orjuuden kaltaisten käytänteiden ohella pitää sitä, kun teon tarkoituksena on, että henkilön täytyisi elättää itseään kerjäämällä tai rikollisilla keinoilla, kuten prostituutiolla tai huumekaupalla.¹⁸³ Uudemmassa rikoslain muuttamista koskevassa

¹⁸⁰ Turun HO R 12/1529, kohta Syyttäjän rangaistusvaatimus.

¹⁸¹ Turun HO R 12/1529, kohta 2. Ihmiskauppa ja kohta Käräjäoikeuden ratkaisu – Syyksilukeminen.

¹⁸² HE 34/2004 vp, s. 97.

¹⁸³ HE 34/2004 vp, s. 97 ja 101.

hallituksen esityksessä on lisäksi katsottu, että ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin voi sisältyä pakollisen palvelun piirteitä.¹⁸⁴

Mitään yleistä määritelmää ei siis löytyne sille, minkälaiset olosuhteet tulisi katsoa ihmisarvoa loukkaaviksi, mutta muun muassa hallituksen esityksissä mainitut esimerkit antavat osviittaa niistä.

4.3.3 Ihmisarvon käsitteestä yleisemmin

Ihmisarvo käsitteenä ja ihmisarvon loukkaamattomuus eivät ole oikeudelliselta merkitykseltään yksiselitteisiä, vaan niiden sisältö ja sovellettavuus ovat muuttuneet ajan saatossa. Alun perin ihmisarvon oikeudellinen merkitys on ollut jokseenkin rajallinen, ja sitä on pidetty lähinnä perusoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta tukevana tausta-arvona. Ihmisarvon loukkaamattomuuden merkitys on kuitenkin ajan myötä vahvistunut, ja sille on annettu itsenäistä oikeudellista painoarvoa erityisesti yksilön itsemääräämisoikeutta rajoittavana tekijänä. Ihmisarvo ei siis ole enää vain taustalla vaikuttava periaate, vaan sillä on nykyään myös itsenäistä vaikutusta lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä erityisesti perusoikeuksia tulkittaessa.¹⁸⁵

Suomen perustuslaissa ihmisarvon loukkaamattomuudesta on maininta valtiosääntöä koskevassa periaatesäännöksessä (PL 1 §). Ihmisarvon loukkaamattomuus on katsottavissa perustavanlaatuiseksi arvoksi, jolla on läheinen kytkös perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin. Perusoikeusuudistusta koskevan hallituksen esityksen mukaan ihmisarvon loukkaamattomuus ilmaisee yleisinhimillisen perustan ihmisoikeuksille, eikä sen merkitys riipu valtioiden kulloisestakin oikeusjärjestyksestä.¹⁸⁶ Vaikka ihmisarvon loukkaamattomuudelle ei ole annettu täysin itsenäistä sovellettavuutta tuomioistuimissa, se vaikuttaa olennaisesti perusoikeuksia koskevassa lainsäädäntötyössä ja lakien tulkitsemisessä.¹⁸⁷

Rikosoikeudessa ihmisarvoa ei ole katsottu suoraan rikoslain suojaamaksi oikeushyväksi, vaan sen on katsottu vaikuttavan rikosoikeudellisten säännösten taustalla olevana arvona, vahvistaen säännösten suojaamia oikeushyviä. Vaikka ihmisarvoa käsitteenä on pidetty kulttuurisesti ja ajallisesti suhteellisena, on tiettyjen tekojen, kuten pakkotyön tai erityisen alistavien työolosuhteiden, katsottu melkein universaalisti loukkaavan ihmisarvoa.¹⁸⁸

¹⁸⁴ HE 103/2014 vp, s. 25.

¹⁸⁵ Melander 2008, s. 181–182.

¹⁸⁶ HE 309/1993 vp, s. 42.

¹⁸⁷ Melander 2008, s. 183–185.

¹⁸⁸ Melander 2008, s. 189–190.

Rikosoikeudellisessa keskustelussa on katsottu, että ihmisarvoa voitaisiin mahdollisesti pitää itsenäisenä oikeushyväenä erityisen vakavissa rikoksissa, kuten esimerkiksi rikoksissa ihmisyyttä vastaan. Tällöin yksilöön kohdistettu teko, kuten järjestelmällisen hyökkäyksen yhteydessä tehty raiskaus tai muu epäinhimillinen teko, ei loukkaa pelkästään yksilöllistä oikeushyväpiiriä, kuten fyysistä tai psyykkistä koskemattomuutta, vaan myös laajempaa ja abstraktimpaa ihmisarvon suojaa. Tällaista näkemystä on korostettu paljon kansainvälisen rikosoikeuden piirissä ja ihmisoikeussopimuksissa, joissa ihmisarvo on tunnustettu omaksi perustavanlaatuiseksi periaatteekseen ja oikeuden uudeksi ”avainkäsitteeksi”.¹⁸⁹

Ihmisarvon merkitys rikosoikeudessa on siis ajan myötä muuttunut. Sen merkitys on tullut laajemmaksi ja sillä on vahvempi asema erityisesti määriteltäessä vakavimpia rikoksia ja niitä kriminalisoitaessa. Tämä kehitys voi mahdollisesti johtaa tulevaisuudessa siihen, että ihmisarvon loukkaamattomuus tunnustettaisiin Suomessa omaksi rikosoikeudelliseksi suojelukohteekseen erityisen vakavissa rikostyypeissä.¹⁹⁰

4.4 Siliadin v. Ranska

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsiteltiin Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan mukaista orjuuden, orjuudenkaltaisen pakkotyön ja pakkotyön kieltoa vuonna 2005. Kyse oli alaikäisestä Länsi-Afrikasta kotoisin olevasta tytöstä, joka Ranskaan saavuttuaan työskenteli 15-tuntisia työpäiviä erään perheen kotona. Hänen passinsa oli takavarikoitu, hänelle ei maksettu palkkaa ja perhe oli antanut valheellisia lupauksia hänen maahanmuuttostatuksensa laillistamisesta ja mahdollisuudesta koulunkäyntiin. Tyttö sai poistua perheen luota vain viemään perheen lapsia heidän harrastuksiinsa ja sunnuntaisin hän sai käydä kirkossa.¹⁹¹ Tässä tapauksessa pakkotyöhön viittaavista ILO:n indikaattoreista esiintyy ainakin palkkojen pidättäminen, liiallinen ylityö, henkilöasiakirjojen takavarikointi ja harhaanjohtavien lupautusten antaminen.

Ensimmäisenä tapausta käsitellyt ranskalainen tuomioistuin oli todennut, että asianomistajan ei voitu katsoa työskennelleen ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa. Ranskalaisen tuomioistuimen mukaan ihmisarvoa loukkaaviin työskentelyolosuhteisiin viittaisivat esimerkiksi raivokas työtahti, toistuvat loukkaukset ja häirintä, kohtuuttoman fyysisen voiman käyttäminen työssä ja velvollisuus työskennellä epäterveellisissä tiloissa. Asianomistaja oli nukkunut patjalla hoitamansa lapsen huoneessa. Ranskalainen tuomioistuin katsoi kuitenkin

¹⁸⁹ Melander 2008, s. 192–193.

¹⁹⁰ Melander 2008, s. 192–193.

¹⁹¹ Siliadin v. Ranska, passim.

myös, että asianomistajan asuinolosuhteita ei voitu pitää ihmisarvoa loukkaavina, koska etenkin Pariisissa asuvilla ei usein ollut omaa huonetta. Ranskalaisen tuomioistuimen mukaan ihmisarvoa loukkaavalla majoituksella viitataan esimerkiksi epähygieeniseen, lämmittämättömään huoneeseen, jossa ei ole mahdollisuutta huolehtia perushygieneiasta tai tiloihin, jotka ovat niin paljon voimassa olevien normien alapuolella, että siellä asuminen olisi vaarallista.¹⁹²

ILO:n indikaattoreiden valossa voitaisiin periaatteessa katsoa, että asianomistajan elinolosuhteet ovat olleet kohtuuttomat. Tätä puoltaa se, että asianomistajalla ei ole ollut lainkaan yksityisyyttä ja hän on tehnyt kohtuuttoman pitkiä työpäiviä. Yksinomaan asumisjärjestelyn perusteella katsoisin kuitenkin, että asianomistajan elinolosuhteet eivät ole olleet kohtuuttomat, kun ottaa huomioon sen, että Pariisissa asuessa huoneen jakaminen on tyyppillistä. Kyse on kuitenkin aina tilanteen kokonaisvaltaisesta arvioinnista, jossa tulee huomioida kaikki asianomistajan tilanteeseen vaikuttavat seikat. Asumisjärjestely sinänsä voisi olla hyväksyttävissä ja asianmukainen, mutta asianomistajan tilanne kokonaisuudessaan huomioiden vaikuttaa kohtuuttomalta. Kohtuuttomuus johtuu muun muassa ylipitkistä työpäivistä, yksityisyyden puutteesta ja palkattomuudesta. Mikäli asianomistajalla olisi ollut vapaa-aikaa käytettävissään, hänellä olisi myös ollut mahdollisuus yksityisyyteen jossain muualla kuin perheen kotona.

Ranskalainen muutoksenhakutuomioistuin katsoi myös, että yksinomaan se, että asianomistaja oli laittomasti maassa oleskeleva ulkomaalainen ei vielä tarkoittanut sitä, että hän olisi haavoittuvaisessa tai riippuvaisessa asemassa, etenkin kun hänellä kuitenkin oli tietynasteinen liikkumavapaus. Muutoksenhakutuomioistuin katsoi myös, että ei voitu näyttää toteen, että asianomistaja olisi työskennellyt ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa.¹⁹³

Näiden syiden vuoksi vastaajat vapautettiin kaikista syytteistä muutoksenhakutuomioistuimessa. Ranskan ylin tuomioistuin kuitenkin katsoi, että päätöksen perustelut eivät kaikilta osin olleet riittävät ja asianmukaiset, joten se kumosi tuomion siviilioikeudellisten seikkojen osalta.¹⁹⁴

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin arvioi, että kyse oli pakkotyöstä. Se totesi että, vaikka asianomistajaa ei sinänsä uhattu rangaistuksella, hän oli kuitenkin vastaavanlaisessa tilanteessa, kun hänen passinsa oli takavarikoitu ja hän oli laitton maahanmuuttaja Ranskassa.

¹⁹² Siliadin v. Ranska, kohta 26 ja 27.

¹⁹³ Siliadin v. Ranska, kohta 40.

¹⁹⁴ Siliadin v. Ranska, kohdat 40 ja 43.

Tämän takia häntä varjosti maasta poistamisen pelko. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi myös, että asianomistajan ei voitu katsoa työskennelleen vapaasta tahdostaan, kun hänellä ei tosiasiassa ollut muita mahdollisuuksia. Asianomistaja oli tehnyt 15-tuntisia työpäiviä ja hänen liikkumismahdollisuutensa rajoittuivat siihen, että hän vei vastaajien lapsia heidän harrastuksiinsa ja hänet päästettiin sunnuntaisin kirkkoon.¹⁹⁵

Ihmisoikeustuomioistuin toi myös esille aiemmista ratkaisuistaan, että lapsilla ja muilla erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevilla henkilöillä on oikeus tehokkaan pelotteen muodossa olevaan valtion suojaan erilaisia vakavia henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksia vastaan. Ihmisoikeustuomioistuin päätyi ratkaisussaan lopulta siihen, että Ranskan lainsäädäntö ei ollut tarpeeksi tehokkaasti suojellut asianomistajaa hänen kokemiltaan oikeuden loukkauksilta ja Ranskan valtio määrättiin maksamaan asianomistajan vaatimat oikeudenkäyntikulut. Asianomistaja ei ollut vaatinut vahingonkorvauksia asiassa.¹⁹⁶

Katsoisin, että ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu oli onnistunut ja hyvin perusteltu. Ihmisoikeustuomioistuin tulkitsi tapausta nimenomaan kokonaisvaltaisesti ja otti kaikki asianomistajan asemaan vaikuttavat seikat huomioon pohtiessaan sitä, oliko hänen tapauksessaan kyse pakkotyöstä. Alaikäiset ovat nuoren ikänsä takia vielä aikuisia haavoittuvaisemmassa asemassa, minkä ihmisoikeustuomioistuin myös huomioi tapauksessa erityisesti. Tapauksen perusteella vaikuttaisi siltä, että ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita voi olla haastava arvioida ja kyseessä on monitulkintainen suhteellisen avoin määritelmä, johon ei ole yhtä oikeaa vastausta. Tapauksessa ranskalaisella tuomioistuimella ja ihmisoikeustuomioistuimella oli myös eriävät näkemykset siitä, oliko asianomistaja haavoittuvaisessa asemassa, joten senkin määrittely voi aiheuttaa tuomioistuimissa haasteita. Tärkeintä on kuitenkin tapauksien arvioiminen kokonaisvaltaisesti ja kaikkien tapaukseen vaikuttavien tosiseikkojen huomioon ottaminen ja ratkaisun tekeminen kokonaisarvioon pohjautuen, missä ihmisoikeustuomioistuin mielestäni onnistui hienosti.

5 Johtopäätökset ja tutkimustulos

5.1 Lähtökohdat

Tutkielmassani käyttämäni lähdeaineiston perusteella selväksi tuli, että ihmiskaupan rikostunnusmerkistö on aiheuttanut sen tulkitsijoille haasteita sen säätämisestä lähtien. Tulkintahaasteita on aiheuttanut erityisesti pakkotyön määritelmä. Kansallinen

¹⁹⁵ Siliadin v. Ranska, kohdat 118, 119 ja 120.

¹⁹⁶ Siliadin v. Ranska, kohdat 143 ja 148.

ihmiskaupparaportoija katsoi aikaisemmin haasteelliseksi sen tulkitsemisen, milloin hyväksikäyttöä voidaan pitää niin vakavana, että siinä olisi kyse ihmiskaupasta ja totesi epätietoisuuden koskevan erityisesti pakkotyön käsitteen tulkitsemista.¹⁹⁷

Ihmiskaupparaportoijan mukaan rajanveto-ongelmia kiskonnantapaisen työsyryjinnän ja ihmiskaupan välillä tuskin aiheutuu, kun kyse on törkeistä tapauksista, jossa uhreihin on kohdistettu väkivaltaa ja he ovat työskennelleet orjuuden kaltaisissa olosuhteissa. Tapaukset, joissa hyväksikäyttö on ollut selvästi lievempää ja ulkomaalaisille työntekijöille ei ole maksettu esimerkiksi ylityökorvauksia, on tuskinpa myöskään aiheuttanut sen suurempia tulkintahaasteita. Sen sijaan rajanveto-ongelmia aiheutuu tapauksissa, jotka asettuvat vakavuusasteeltaan edellä mainitun tyyppisten tapausten välimaastoon.¹⁹⁸

Sisäasiainministeriön ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportissa suositeltiin, että yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa selvitetäisiin ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välistä rajanvetoa lainsäädännössä ja tästä mahdollisesti seuraavia lainsäädännön muutostarpeita. Ohjausryhmä suosittelee myös pakkotyön käsitteen ja sen lainsäädännöllisen aseman selvittämistä.¹⁹⁹

Ohjausryhmä katsoi pakkotyön käsitteen olevan Suomessa epäselvä. Pakkotyötä ei ole tarkemmin määritelty kansallisessa rikoslaissa tai Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjassa. Ainoastaan ILO:n vuoden 1930 pakkotyötä koskevassa yleissopimuksessa on pakkotyölle kansainvälinen oikeudellinen määritelmä. Ohjausryhmä katsoi, että ILO:n laatimia pakkotyöhön viittaavia indikaattoreita voisi käyttää tulkinta-apuna tapausten tunnistamisessa.²⁰⁰

Suosituksista huolimatta rikoslain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä katsottiin, että pakkotyön määritelmän lisäämistä ihmiskauppapöytäkirjään ei voida toteuttaa. Pakkotyö tulisi määritellä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaisesti tarkkarajaisesti ja täsmällisesti. Kaikista pakkotyöhön viittaavista seikoista on mahdotonta kirjoittaa tyhjentävästi periaatteen vaatimalla tavalla, jonka takia pakkotyön määrittely on edelleen jäänyt ILO:n vuoden 1930 pakkotyötä koskevassa yleissopimuksessa esitetyn määritelmän varaan. Hallituksen esityksessä kyllä käsiteltiin laajalti pakkotyön määritelmää ja ILO:n pakkotyötä koskevia indikaattoreita.

¹⁹⁷ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 141.

¹⁹⁸ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 141.

¹⁹⁹ Sisäasiainministeriö 2011, s. 10.

²⁰⁰ Sisäasiainministeriö 2011, s. 50.

Siinä todettiin myös, että kiskonnantapaisena työsyRJintänä on käsitelty useita ihmiskaupan piirteitä ja ILO:n indikaattoreita käsittäviä tapauksia.²⁰¹

Kiskonnantapaisen työsyRJinnän ja ihmiskaupan poikkeavuuksista todettiin kuitenkin, että säännökset ihmiskaupasta ja kiskonnantapaisesta työsyRJinnästä eroavat selvästi toisistaan siinä, mihin asemaan hyväksikäytön uhri lopulta päätyy. Ihmiskauppasäännöksessä kyse on pakkotyöstä tai muista ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista, kun taas kiskonnantapaisen työsyRJinnän säännös edellyttää huomattavan epäedulliseen asemaan asettamista.²⁰²

Säännökset kiskonnantapaisesta työsyRJinnästä ja ihmiskaupasta sisältävät kuitenkin osittain päällekkäistä sääntelyä rikoksessa käytettyjen keinojen osalta. Molempien tunnusmerkistö voi täytyä silloin, kun tekijä on käyttänyt hyväkseen uhrin riippuvaista asemaa. Kiskonnantapaisessa työsyRJinnässä mainitut keinot muistuttavat myös muilta osin ihmiskaupassa mainittuja keinoja, vaikkakaan ne eivät ole yhtä vakavia. Törkeää kiskontaa koskevassa säännöksessä esiintyy myös päällekkäisiä keinoja ihmiskauppasäännöksessä mainittujen kanssa. Törkeän kiskonnan kvalifioimisperusteissa on mainittu huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelu, huomattavan tai erityisen tuntevan vahingon aiheuttaminen ja suunnitelmallisuus, mutta niiden lisäksi myös erityisen heikkouden tai muun turvattoman tilan häikäilemätön hyväksikäyttäminen. Ei olekaan ihme, että työperäiseen hyväksikäyttöön soveltuvia säännöksiä on pidetty ikään kuin liukumana kiskonnantapaisesta työsyRJinnästä törkeään kiskontaan ja edelleen ihmiskauppaan sen suhteen, millaiseen asemaan uhri on saatettu ja minkä tyyppisiä keinoja teossa on käytetty.²⁰³

Katsoisin, että pakkotyössä on selkeästi kyse vakavammasta hyväksikäytöstä huomattavan epäedulliseen asemaan asettamiseen verrattuna. Vaikeissa rajanvetotilanteissa pakkotyön laaja ja avoin määritelmä voi kuitenkin johtaa siihen, että asiaa, jossa voisi olla kyse ihmiskaupasta, tutkitaan kiskonnantapaisena työsyRJintänä, koska huomattavan epäedulliseen asemaan asettaminen on helpompi todentaa. Hallituksen esityksessä todettiin tähän liittyen, että pakkotyökäsitteen selventäminen edistäisi ihmiskaupparikosten ja kiskonnantapaisen työsyRJinnän välisen rajanvedon asianmukaisuutta. Hallituksen esityksen mukaan ihmiskauppasäännöksen säätämisen jälkeen esimerkiksi ILO:n piirissä tapahtunutta työtä ei ollut myöskään ehditty ottamaan huomioon, joten epäselvää oli vielä se, miten esimerkiksi juuri ILO:n kehittämät pakkotyöhön viittaavat indikaattorit helpottavat pakkotyökäsitteen tulkintaa

²⁰¹ HE 103/2014 vp, s. 34–37.

²⁰² HE 103/2014 vp, s. 35.

²⁰³ Valtioneuvosto 2022, s. 213.

ja rajanveto-ongelmia ihmiskaupan ja sen lähirikosten välillä.²⁰⁴ Tähän vastaan seuraavassa kappaleessa käsittelemäni tutkimusaineiston ja oikeustapausten pohjalta.

5.2 Pakkotyön ja ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden selkeydestä

Käsittelemissäni ihmiskauppaa koskevissa ratkaisuissa sekä Turun hovioikeus, että Helsingin käräjäoikeus oli ihmiskauppapykälää ja pakkotyön määritelmän täyttymistä pohtiessaan käsitellyt ILO:n pakkotyöhön viittavia indikaattoreita yksityiskohtaisesti ja ottanut myös aiemman pakkotyöhön kytkeytyvän oikeuskäytännön tulkinnassaan huomioon. Turun hovioikeuden ratkaisussa oli lausuttu esimerkiksi liikkumisen rajoittamisen osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Siliadin v. Ranska- tapauksesta ja otettu se indikaattorin täyttymistä arvioitaessa huomioon.²⁰⁵

Kysymykseen siitä, onko pakkotyön määrittelyminen tullut ILO:n laatimien indikaattoreiden ja oikeuskäytännön kehittymisen myötä selkeämmäksi, vastaisinkin, että kehitystä sen osalta on kyllä tapahtunut. En silti sanoisi, että pakkotyön määritelmä olisi tuomioistuimille ja lainsoveltajille edelleenkään selvä ja yksinkertainen. ILO:n kehittämistä pakkotyön indikaattoreista on kuitenkin selvästi ollut apua määrittelyssä ja ne on suomalaisessa oikeuskäytännössä otettu tehokkaaseen käyttöön tulkintaohjeina ihmiskauppatapauksia ja pakkotyön määritelmän täyttymistä arvioitaessa.

Mitä taas tulee määritelmään ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista, oikeuskäytäntö oli tältä osin hieman epäselvää ja jossain kohti ristiriitaista. Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa R 21/9034 ei mielestäni tarpeeksi tai myöskään kovin johdonmukaisesti perusteltu sitä, millä perusteilla asianomistaja A oli asetettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Ratkaisussa todettiin, että A:n asuin- ja elinolosuhteet vastaajien kotona eivät olleet olleet siinä määrin huonot, että pakkotyön tai ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden kriteerit yksistään sillä perusteella täytyisivät. Ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita perusteltiin lähinnä sillä, että A:lle maksettu 300 euron suuruinen kuukausipalkka oli ihmisarvoa loukkaavalla tavalla kohtuuttoman pieni ja sillä, että vastaaja X ja hänen poikansa olivat tarkastelleet A:n yksityisviestejä, mikä osoitti A:n alisteista asemaa ja tuki johtopäätöstä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista.²⁰⁶

Se, että käräjäoikeus totesi tässä ratkaisussa A:n asetetun pakkotyöhön ja ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin oli myös erikoista, koska ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita ei

²⁰⁴ HE 103/2014 vp, s. 36.

²⁰⁵ Turun HO R 12/1529, kohta Syytekohdat 1–10.

²⁰⁶ Helsingin KO R 21/9034, s. 204–205.

mielestäni perusteltu tarpeeksi ja pakkotyöhön asettaminen olisi riittänyt tuomion perustaksi. Siksi katsoisinkin, että Helsingin käräjäoikeus toimi tässä ratkaisussaan turhan varomattomasti. Turun hovioikeudessa käsitellyssä Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomiossa oli tätä vastoin erikseen joidenkin asianomistajien kohdalla eritelty, että vastaajat ovat syyllistyneet ihmiskaupaan, kuitenkin siten, että ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattaminen on jäänyt näyttämättä. Pirkanmaan käräjäoikeus oli siis kokenut tarpeelliseksi erikseen tuoda esille, että ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita ei ollut näytetty.

5.3 Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä

Tutkimusaineistoni ja oikeustapausten perusteella pyrin nyt vastaamaan siihen, onko rajanveto työperäisen ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä selkiytynyt ILO:n kehittämien indikaattoreiden ja oikeuskäytännön kehityksen myötä. Vaikuttaisi siltä, että rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä ei edelleenkään ole selkeää ja johdonmukaista. Tätä havainnollistaa käräjäoikeuden ratkaisut R 21/9034 ja R 15/7915, joissa esiintyi useita lähes identtisiä tosiseikkoja. Kiskonnantapaista työsyryjintää koskevassa tapauksessa R 15/7915 asianomistajille oli itseasiassa maksettu vielä vähemmän palkkaa, kuin ihmiskauppatapauksen R 21/9034 asianomistajalle. Ensin mainitussa tapauksessa asianomistajat olivat saaneet 100–300 euroa palkkaa kuukaudessa ja jälkimmäisessä asianomistaja A oli saanut 300 euroa kuukaudessa. Toisaalta asianomistaja A:n palkkaa ei maksettu hänelle itselleen, vaan hänen miehelleen Nepaliin.

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän tapauksessa R 15/7915 asianomistajalta oli vaadittu 37 000 euron rekrytointimaksua, josta hän oli 16 800 euroa todistetusti maksanut, mutta ihmiskauppatapauksessa R 21/9034 tällaista rekrytointimaksua ei ollut vaadittu. Toisaalta noin 7650 euron rekrytointimaksua oli vaadittu samaisen tapauksen yhteydessä käsitellyssä asianomistaja B:tä koskevassa törkeän kiskonnan tapauksessa. Molemmissa ratkaisuissa asianomistajien pankkikortit ja verkkopankkitunnukset olivat vastaajien hallussa. Asianomistajien liikkumista oli mielestäni kontrolloitu ihmiskauppatapauksen asianomistajaan verrattuna vielä suuremmin kiskonnantapaisen työsyryjinnän tapauksessa R 15/7915, jossa asianomistajilla oli asuntoon yhteinen avain ja sinne tuli kulkea vastaajan vaimon pikkuveljen kanssa.

Joka tapauksessa käräjäoikeuden tapaukset olivat monelta osin hyvin vastaavanlaiset ja kuten edellä kirjoittamastani tulee esille, kiskonnantapaisen työsyryjinnän tapauksessa hyväksikäyttö on osassa kohdin ollut vielä laajempaa. Näin ollen totean johtopäätökseni, että rajanveto ei

ole edelleenkin selkeää ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyrynnän välillä. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tapauksessa R 15/7915 syyte oli nostettu ainoastaan kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Jos tapauksessa olisi esitetty ensisijainen syyte ihmiskaupasta, käräjäoikeus olisi voinut arvioida asiaa toisin. Sanoisinkin, että rajanveto-ongelmia esiintyy jo mahdollisesti esitutkintavaiheessa tai syyttämisvaiheessa, mikä taas voi johtaa oikeuskäytännön epäyhtenäisyyteen, koska käräjäoikeus ei voi antaa tuomiota rikoksesta, josta vastaajaa ei ole lainkaan syytetty.

Tutkimukseni inspiraationa oli Minna Kimpimäen artikkeli ulkomaisten työntekijöiden hyväksikäytöstä. Artikkelissa tutkittiin muun muassa ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista työsyryntää ja niitä koskevaa oikeuskäytäntöä. Kimpimäki katsoi käsittelemiensä oikeustapausten perusteella, että työperäiseen hyväksikäyttöön soveltuvien tunnusmerkistöjen välisessä rajanvedossa keskeisiä seikkoja oli muun muassa se, oliko kyseessä palkkatyö vai perhe- tai sukulaisuussuhteen liittyvä vapaaehtoinen kotityö; miltä työntekijän työskentely- ja asuinolosuhteet vaikuttivat sekä oliko asianomistaja ollut sellaisessa riippuvuussuhteessa vastaajaan, mikä olisi tehnyt työsuhteesta irtautumisen vaikeaksi. Kyse on suurilta osin siitä, mitä oikeudenkäynnissä kyetään näyttämään toteen. Kimpimäki totesi myös, että asianomistajien ja vastaajien kertomukset tapahtumista poikkesivat usein merkittävästi toisistaan ja asiakirjanäyttöä ei juuri ollut.²⁰⁷ Näin oli myös asian laita käsittelemissäni tapauksissa, joissa ratkaisut pohjautuivat suurelta osin asianomistajien kertomuksiin ja henkilötodisteluun.

Joka tapauksessa vaikuttaisi siltä, että ihmiskaupan ja sen lähirikosten, kuten kiskonnantapaisen työsyrynnän erottaminen toisistaan on hankalaa, koska kyse on lähinnä aste-eroista. Useissa työperäisen hyväksikäytön tapauksissa syyttäjä on esittänyt toissijaisia ja jopa kolmassijaisia syytteitä, mikä osaltaan myös todistaa rajanvedon haasteellisuutta.²⁰⁸

Rikoslain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että työperäisestä ihmiskaupasta langetettiin ensimmäiset tuomiot Suomessa vasta vuonna 2012. Vuonna 2013 annettiin kaksi tuomiota työperäisestä ihmiskaupasta. Hallituksen esityksessä katsottiin, että annetut tuomiot osoittavat tuomioistuinten valmiutta soveltaa pakkotyön käsitettä voimassa olevan ihmiskauppasäännöksen pohjalta. Oikeuskäytännön katsottiin pakkotyön käsitteen

²⁰⁷ Kimpimäki 2021, s.797.

²⁰⁸ Kimpimäki 2021, s.797.

osalta olevan vasta muotoutumassa, jonka takia ihmiskauppasäännöksen muuttaminen olisi voinut johtaa ennakoimattomaan lopputulokseen.²⁰⁹

Tuomioistuimilla voikin hyvin olla valmiudet soveltaa pakkotyön käsitettä ja etenkin Pirkanmaan käräjäoikeuden ja Turun hovioikeuden tapauksessa ILO:n pakkotyöhön viittaavia indikaattoreita oli hyödynnetty ansiokkaasti ja tuomio oli yksityiskohtaisesti ja hyvin perusteltu. Vaikuttaisi myös siltä, että ihmiskauppasäännöstä ei enää vierasteta samalla tavalla kuin aikaisemmin, mitä Helsingin käräjäoikeuden varsin rohkea ratkaisu R 21/9034 osaltaan ilmentää. Ongelma on kuitenkin se, että vaikka tuomioistuimilla kuinka olisi valmiudet ja osaamista käsitellä ja erottaa toisistaan ihmiskauppa ja kiskonnantapainen työsyryntä, se ei voi tehdä niin, mikäli sille ei anneta mahdollisuutta siihen.

Kun rajanveto-ongelma esiintyy jo esitutkinta- tai syyttämisvaiheessa ja syyttäjä esimerkiksi esittää syytteen vain kiskonnantapaisesta työsyryntästä, tuomioistuimet eivät pääse arvioimaan rajanvetoa ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välillä, vaan he ovat sidottuja syyttäjän esittämään syytteeseen. Tätä ei mielestäni otettu tarpeeksi huomioon ihmiskauppaa ja pakkotyötä koskevissa kehitysehdotuksissa ja siihen liittyviä ongelmia ratkottaessa. Tulkintaohjeista on kyllä puhuttu ja katsoisinkin, että oikeuskäytännön yhtenäisyyden ja oikeusvarmuuden takaamiseksi tuomioistuinten ohella erityisesti esitutkintaviranomaisille ja syyttäjille tulisi olla selkeät tulkintaohjeet ihmiskauppasäännöksen soveltamisesta, pakkotyön määritelmästä ja työperäisen hyväksikäytön tapausten ominaispiirteistä sekä siitä, miten ihmiskauppa ja sen lähirikokset eroavat toisistaan.

Katsoisin myös, että oikeusvarmuuden takaamiseksi tuomioistuimille tulisi antaa mahdollisuus tulkita sitä, onko kyseessä ihmiskauppa vai kiskonnantapainen työsyryntä. Päätöstä rikosnimikkeestä ei tulisi tehdä ennen oikeudenkäyntivaihetta, mikäli rajanveto-ongelmia aiheutuu ja asia ei ole selvä, koska tuomioistuimet eivät voi tuomita vastaajia rikoksista, mistä heitä ei ole syytetty. Tämän takia epäselvissä tilanteissa esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien ei tulisi rajata ihmiskaupan mahdollisuutta pois.

²⁰⁹ HE 103/2014 vp, s. 37–38.